

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал

BIBLIOTECHNYI VISNYK

Scientific theoretical
applied journal

№ 2(232) 2016

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

Володимир ПОПИК,
член-кореспондент НАН України,
генеральний директор
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Редакційна колегія

О. Воскобойнікова-Гузєва (*заступник головного редактора*)

В. Горовий (*заступник головного редактора*)

Л. Дубровіна (*заступник головного редактора*)

Н. Маслакова (*заступник головного редактора*)

Г. Боряк

О. Василенко

Т. Гранчак

І. Давидова

Т. Добко

Г. Ковальчук

С. Кулешов

К. Лобузїна

В. Омельчук

О. Онищенко

М. Романюк

Г. Солоїденко

В. Широков

В. Леонов (Російська Федерація)

Р. Мотульський (Білорусь)

С. Нарбутас (Литва)

Є. Потшебницька (Польща)

Заснований у червні 1993 року.

Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.

Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:

НБУВ, пр-т Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Електронна версія журналу:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Передплатний індекс 74049

Видання індексується Google Scholar

Журнал включено

до Переліку наукових фахових видань України
у галузях історичні науки
(наказ МОН України №1021 від 29 вересня 2015 р.)
та соціальні комунікації
(наказ МОН України №1328 від 21 грудня 2015 р.)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
Vernadsky National Library of Ukraine

Editor-in-Chief

Volodymyr POPYK,
Corresponding Member of NAS of Ukraine,
Director General
of Vernadsky National Library of Ukraine

Editorial board

O. Voskoboinikova-Huzeva (*Deputy Editor-in-Chief*)

V. Horovyi (*Deputy Editor-in-Chief*)

L. Dubrovina (*Deputy Editor-in-Chief*)

N. Maslakova (*Deputy Editor-in-Chief*)

H. Boriak

O. Vasylenko

T. Hrachak

I. Davydova

T. Dobko

H. Kovalchuk

S. Kuleshov

K. Lobuzina

V. Omelchuk

O. Onyshchenko

M. Romaniuk

H. Soloidenko

V. Shyrokov

V. Leonov (Russian Federation)

R. Motulskyi (Belarus)

S. Narbutas (Lithuania)

Ye. Potshebnytska (Poland)

Founded in 1993.

The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010

Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:

VNLU, 3, Prospekt Holosiivskyi, Kyiv, 03039, Ukraine

Tel.: (044) 524-43-50

E-mail: bibvesti@bigmir.net

Electronic version of the journal:

http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html

Subscription Index 74049

The opinions expressed herein are solely the views
of the authors and do not necessarily reflect those
of the editorial board.

The journal is indexed in Google Scholar

Зміст

| | |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Асєєв Г. Наукометрія, інформетрія, бібліометрія: визначення і розмежування | 3 |
| Коновал Л. Функціонування національних цифрових бібліотечних проєктів у контексті формування електронної бібліотеки «Україніка» | 11 |
| Лалак О. «Жива бібліотека» як інноваційна соціально-комунікаційна технологія міжкультурної інтеракції | 17 |
| Керзюк О. Партнерська співпраця Британської бібліотеки | 22 |
| Колесникова Т., Біла Н. Читацька активність студентів технічного ВНЗ (читання літератури іноземними мовами) | 26 |
| Кропочева Н. Інтеграція фахових педагогічних видань в європейський інформаційний простір | 33 |
| Пастушенко О. Динаміка розвитку дисертаційних досліджень книги і періодики в Україні (1992–2015) | 40 |

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

| | |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Ляшко С. Бібліографія про українські персональні бібліографічні покажчики | 47 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|----|

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

| | |
|--------------------------------------------------------------------------------|----|
| Бібліотечні студії імені професора М. С. Слободяника | 51 |
| Енциклопедія Визвольної боротьби «“Подобрядський полк” Армії УНР» | 54 |

* * *

| | |
|--------------------------------------------|----|
| Пам'яті Надії Федорівни Гриценко | 57 |
| «Не хочем вірить, що її нема...» | 59 |

Contents

| | |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Aseiev H. Scientometrics, informetrics, bibliometrics: definition and delimitation | 3 |
| Konoval L. The experience of the national digital libraries' projects in the context of formation of electronic library «Ukrainika» | 11 |
| Lalak O. «Living Library» as innovative social and communicative technology of intercultural communication | 17 |
| Kerziuk O. Partnership co-operation of the British Library | 22 |
| Kolesnykova T., Bila N. Reader's activity analysis of students at Technical Universities (reading the literature in foreign languages) | 26 |
| Kropocheva N. Integration of specialized pedagogical periodicals into European information space | 33 |
| Pastushenko O. Dynamics of development in studies of dissertations and periodic publications in Ukraine (1992–2015) | 40 |

REVIEWS

| | |
|----------------------------------------------------------------------------------|----|
| Liashko S. Bibliography of Ukrainian personal bibliographies | 47 |
|----------------------------------------------------------------------------------|----|

CHRONICLE OF SCIENTIFIC EVENTS

| | |
|-------------------------------------------------------------------------------|----|
| Professor M. S. Slobodianyuk library studio | 51 |
| Encyclopedia liberation struggle «“Podebradskyi polk” Armii UNR» | 54 |

* * *

| | |
|-------------------------------------------------------|----|
| To the memory of Nadiia Fedorivna Hrytsenko | 57 |
| «Do not want to believe that her is not...» | 59 |

Георгій Асєєв,

д-р техн. наук, професор Харківської державної академії культури

Наукометрія, інформетрія, бібліометрія: визначення і розмежування

У статті розглядаються об'єкт, предмет, завдання, взаємозв'язки метричних досліджень сучасного наукознавства: наукометрії, інформетрії, інфометрії, бібліометрії, кіберметрії, вебметрії.

К л ю ч о в і с л о в а : наукометрія, інформетрія, інфометрія, бібліометрія, кіберметрія, вебметрія.

В останні роки в усьому світі спостерігається сплеск інтересу до так званих «метрій» (бібліометрії, наукометрії, інформетрії, мережеметрії, вебметрії, мережевої бібліометрії, інтернет-статистики, алтметрики та ін.). Проблема коректного використання методології даного підходу широко обговорюється науковою спільнотою.

Метричні дослідження – кількісний вимір параметрів певної частини документного потоку для виявлення тенденцій його розвитку або відображеного в ньому знання про об'єкт. Документний потік (ДП) – це цілісна безліч семантично пов'язаних документів, що перманентно розвивається. Він є унікальним засобом зберігання, накопичення і передачі знання про зовнішній світ. ДП – інтелектуальна пам'ять цивілізації, штучно створена система, яка в процесі розвитку сформувала власну структуру (тематичну, видавничу, видову, мовну, ціннісну та ін.), вивела власні закономірності зростання, старіння, ступінь розсіювання, дублювання тощо. Потік масштабний, майже незліченний, просторово розподілений, охоплює джерела інформації всіх часів і народів. Результати досліджень (ДП) корисні для видавців, бібліотекарів, бібліографів, істориків, дослідників та організаторів науки, інженерів з інформації та аналітиків різної спеціалізації, модераторів контенту в інформаційних сховищах, менеджерів з управління знаннями та ін.

Дедалі більшою популярністю користуються формалізовані підходи до вивчення ДП, серед яких провідне місце в останні десятиліття посідають метричні дослідження. Їх сутність полягає в підрахунку, посннанні, тлумаченні та порівнянні різних елементів документопотоку. Вони уможливають отримання кількісної інформації про публікаційну активність вчених на рівні країн, регіонів, міст або інститутів, що використовується для порівняльного аналізу наукової продуктивності. Дані, отримані за допомогою метричних досліджень, ефективно застосовуються в різних оціночних процедурах, дають змогу визначати

розвиток або регресію того чи іншого наукового напрямку. Можливості їх застосування постійно розширюються. Адже, використовуючи різні інформаційні ресурси, можна проводити аналіз досить оперативно і отримувати точні кількісні індикатори. Тому перспективи подальшого нарощування метричних досліджень досить обнадійливі.

Нині фахівці [1; 2] стурбовані недостатньою компетентністю багатьох вчених, наукових менеджерів та інших щодо виокремлення відмінностей, галузей застосування, структурних взаємозв'язків метричних досліджень.

Застосування сучасних методів об'єктивної оцінки діяльності вчених, фахівців набуває дедалі більшого значення. Сьогодні науковим установам для їх ефективного функціонування, необхідно спиратися на спеціальні дослідження, аналіз накопичених досягнень і лише на цій основі розробляти прогнози, визначати тенденції та перспективи розвитку наукової чи іншої галузі, робити оцінку її потенціалу.

Комплекс спеціальних досліджень для таких цілей проводиться із застосуванням різних «метрій». Однак, наукометричний аналіз ДП реферативного журналу «Інформатика» за 12 років (1988–1999) свідчить про застій в інформетрії, наукометрії та бібліометрії [3]. Й досі чітких відмінностей між наукометрією, бібліометрією та інформетрією практично не проведено.

Навпаки, термінологічна плутанина призвела до того, що в одні й ті ж терміни автори вкладають різне значення, а ідентична суть описується різними поняттями [4]. Абсолютна відсутність стандартних показників кількісної оцінки наукової діяльності [5; 6] призводить не тільки до невизначеності їх кількості, але й до неможливості їх класифікувати [7]. За останні десятиліття науковознавці так і не навчилися формалізовано доводити рівні оцінок продуктивності наукової діяльності, навіть з використанням системного аналізу [8]. Поява нових напрямів кількісного наукознавства (кіберметрії [9], вебметрії [10], нобелістики [11])

та ін.) лише ускладнює ситуацію. Автори багатьох публікацій, так чи інакше, підтверджують такий стан справ: «Виникнення в системі електронних комунікацій родинних термінів: мережометрія, вебометрія, кіберметрія наприкінці 1990-х рр. лише ускладнює ситуацію, оскільки у всіх випадках застосовуються інструменти та методи бібліометрії... Змістовно ці три терміни поки чітко не розмежовуються у використанні» [12].

Тлумачення напрямів кількісних аспектів при аналізі науки великою мірою залежить від кругозору та кваліфікації вчених, адже вибір терміна залишається за авторами-дослідниками, він визначається їх спеціальністю, рівнем підготовки до подібних робіт, завданнями дослідження. Аналіз публікацій повністю підтверджує істотну плутанину в термінології: використання різними авторами термінів, що не мають стосунку до тієї чи іншої галузі, дискусії з приводу значення наукометричних досліджень, нечіткість у визначенні предмета, структури інформетрії, інфометрії, наукометрії та бібліометрії, велика кількість об'єднуючих ці напрями індикаторів, закономірностей, законів, різнобій у розумінні кіберметрії, вебометрії тощо. Окреслені проблеми вимагають подальших ґрунтовних досліджень. І наша стаття є одним із кроків у цьому напрямі.

Насамперед, ми спробуємо з'ясувати взаємозв'язки таких метричних досліджень, як інформетрія та інфометрія. На сьогодні склалася цікава ситуація, терміни інформетрія і інфометрія в науковій літературі витлумачуються як синоніми. Щоб переконатися, що це дійсно так, ми дослідили їх поширеність в Інтернеті. Результати запиту станом на 29.01.2016 р. вилились у таку таблицю (браузер Google Scholar, <https://scholar.google.com/>):

| Англійська мова | Результати |
|------------------------|------------|
| informetrics | 16000 |
| infometrics | 2230 |
| Російська мова | |
| информетрия | 94 |
| инфометрия | 11 |
| Українська мова | |
| інформетрія | 97 |
| інфометрія | 15 |

Таблиця засвідчує, що в країнах англійської мови займаються цією проблемою ґрунтовніше, ніж в українськомовних, а співвідношення численних результатів пошуку термінів «інформетрія» до «інфометрія» становить приблизно сім до одного за всіма трьома мовами запиту. Цей результат вказує на дуже обмежене використання терміна «інфометрія». Спробуємо розібратися у цьому більш детально.

У 2004 р. данські вчені L. Vjörneborn і P. Ingwersen [14] запропонували диференційовану термінологію для розмежування дослідження Мережі і дослідження всіх інтернет-додатків. Співвідношення метричних досліджень вони зобразили такою схемою (рис. 1):

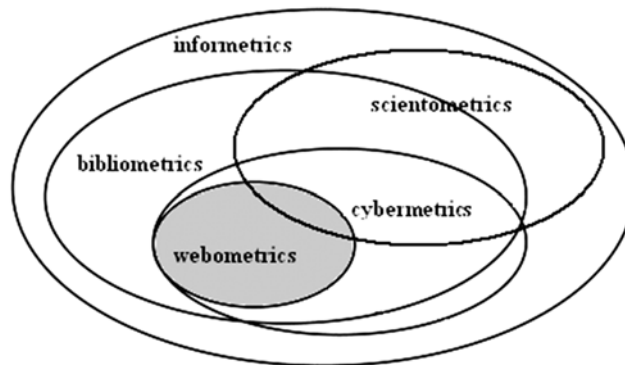


Рис. 1. Співвідношення понять «інформетрія», «бібліометрія», «кіберметрія», «наукометрія» і «вебометрія»

Згодом цей малюнок почав тиражуватися в російськомовних публікаціях [15; 16], але вже в іншому вигляді (рис. 2):

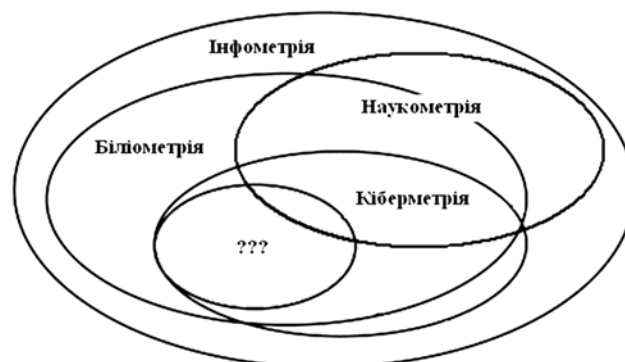


Рис. 2. Співвідношення понять «інформетрія», «бібліометрія», «кіберметрія», «наукометрія» і «вебометрія»

Аналіз наведених рисунків засвідчує, що переклад терміна «інформетрія» з оригіналу зроблений неточно, а саме – «інфометрія». Так з'явився новий термін. Багато авторів при написанні своїх статей вже не зверталися до першоджерела, а запозичували один в одного рис. 2, де термін «вебометрія» був відсутній, хоча в підтексті вони чомусь його залишали. В оригінальній публікації L. Vjörneborn [14] на рис. 1 овал з терміном «вебометрія» злегка затушований. Для того часу це була нова дефініція і її необхідно було описати. Ну, а наші автори, не розібравшись у чому справа, «вебометрію» в рисунку викреслили, а в підпису до рисунка залишили, і в такому вигляді він почав з'являтися у багатьох публікаціях з посиланням на Vjörneborn.

Іноді трапляються і лженаукові курйози.

С. В. Бредихін, А. Ю. Кузнецов у своїй монографії [17] стверджують, що терміни «бібліометрія» і «наукометрія» в науці використовуються як синоніми (с. 17), і тут же зауважують: «Слід зазначити, що наприкінці ХХ ст. з'явилася низка аналогічних термінів. У 1988 р. в ВІНПІ [Горькова, 1988] був введений в обіг термін «інфометрія» (Infometrics)... В роботі [Brooks, 1990] представлений полемічний огляд на тему «Бібліометрія, наукометрія і інфометрія? Про що ми говоримо».

А тепер все по порядку. Зауважимо, що В. І. Горькова [18] ніколи не займалася інфометрією. Її монографічне дослідження присвячене інформетрії. С. В. Бредихін, А. Ю. Кузнецов, називаючи монографію В. І. Горькової, роблять помилку, відкидають букву «р» і посилання звучить так: «Горькова В. І. Інфометрія: ... ». Тут важко щось коментувати, любов деяких авторів до дефініції «інфометрія» просто зашкалює. Виявляється, краще подати неправильне посилання, ніж відступитися від тези, що інформетрія не є синонімом «бібліометрії» та «наукометрії». Таким чином і народжується лженаука. Або взяти посилання С. В. Бредихіна, А. Ю. Кузнецова на В. С. Brooks [19]. З оригіналу видно, що той займався проблемами Infometrics (Інформетрія). Однак при перекладі тексту російською автори навмисно зробили помилку. Подібні, спеціально умисні, наукові курйози лише створюють проблеми для читача, який намагається розібратися в специфіці метричних досліджень. У наше завдання не входила систематизація подібних публікацій та пошук у них різноманітності. Це призвело б до безлічі посилань, різного роду тлумачень, порівнянь тощо. Наведених прикладів цілком достатньо, щоб переконатися, що в питанні про метрики в нашій літературі існує маса протиріч і тут вкрай бракує більш чітких цілісних уявлень.

На сьогоднішній день співвідношення між різними метричними поняттями можна представити таким чином (рис. 3):

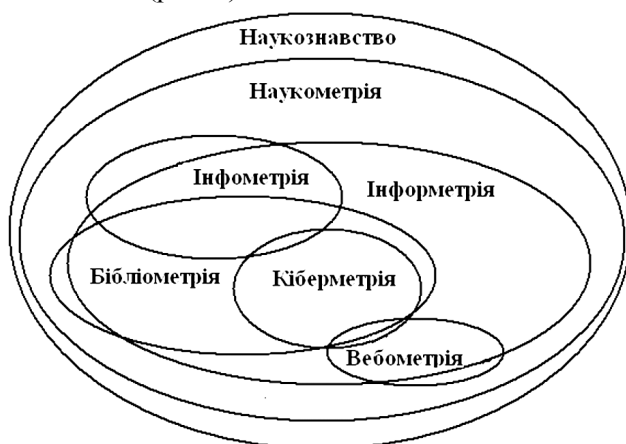


Рис. 3. Співвідношення різних метричних понять

З рисунка видно, що всі підгалузі метричних досліджень взаємоперетинаються. Удосконалення однієї з них впливає на розвиток інших, а об'єднуючою для них галуззю виступає наукознавство. Без розвитку науки всі інші метрики нікому не потрібні. За останнє століття роль науки значно зросла. Великі наукові відкриття завжди були вихідним пунктом зміни уявлень про навколишній світ, місце і роль у ньому людини. Однак, наука ще ніколи не мала такого впливу на всі сфери суспільного життя, як зараз. У наш час вона стала потужним перетворюючим чинником. Зростання продуктивних сил, підвищення економічної і військової потужності держав дедалі більшою мірою визначаються рівнем і темпами розвитку науки.

У зв'язку з цим виникла необхідність спеціального вивчення закономірностей розвитку науки та розроблення на цій основі загальних принципів її організації, планування, фінансування та управління. На цьому підґрунті вимагалось формування спеціальної галузі знань, яка б вивчала закономірності розвитку науки як особливої цілісної системи і спеціальної форми діяльності. Такою галуззю стало наукознавство.

Одним з важливих завдань наукознавства є розроблення теоретичних основ організації, планування та управління наукою, тобто системи заходів, що забезпечують оптимальні темпи її розвитку та підвищення ефективності наукових досліджень. Тому наукознавство є одночасно найважливішою методологічною умовою і передумовою плідного вивчення окремих аспектів розвитку науки.

При вивченні науки як інформаційного процесу виявляється можливим застосовувати кількісні та статистичні методи дослідження. На базі поглибленого розроблення інформаційних моделей науки, аналізу різних кількісних елементів і систем науки сформувався спеціальний розділ наукознавства – наукометрія. Вона сформувалася як особлива методична галузь наукознавства на основі опису різних сторін наукової діяльності математичними методами. Відштовхуючись від тези, що продуктом наукової діяльності є нова інформація, у 60–70 роках ХХ ст. дослідники вперше почали розглядати науку як інформаційну систему. При цьому використовувалися поняття, прийоми, методи інформатики. На відміну від інформатики, що вивчає закономірності інформаційної діяльності, наукознавство досліджує потоки інформації для виявлення емпіричного матеріалу і побудови теоретичної моделі функціонування науки.

У наукометричних дослідженнях можна досить умовно виокремити три напрями:

- наукометричні дослідження, спрямовані на вдосконалення самих методик;
- наукометрія як інструмент дослідження (вивчення) конкретної галузі науки;
- наукометрія як засіб управління наукою, вироблення наукової політики. Нині це найбільш важливий напрям, який займається з'ясуванням реального стану справ з виявлення тенденцій розвитку науки.

В результаті математизації науки, розвитку обчислювальної техніки з'явився один з найпотужніших методів дослідження – метод моделювання. Його сутність полягає в заміні реальної системи закономірностей розвитку науки її математичною моделлю. Це дає змогу імітувати розвиток реальної системи при різних параметрах. Моделювання процесів розвитку науки відбувається за трьома головними напрямками:

- наукометричні дослідження, які передбачають статистичну обробку конкретного емпіричного матеріалу;
- теоретико-математичне узагальнення наукометричних матеріалів, спрямованих на створення математичних моделей функціонування та розвитку науки;
- математичні методи і моделі науково-технічного розвитку, що призначені для прогнозування.

З точки зору інформаційного підходу, вивчення складних систем можна здійснювати шляхом дослідження тих інформаційних потоків, якими вони управляються. Якщо розглядати науку як інформаційний процес, то необхідно стежити за науковими публікаціями у часі, вважаючи їх носіями інформації. У деяких розділах знання при дослідженні інформаційних потоків можна вивчати не тільки зростання публікацій, але і зростання окремих показників, що характеризують безпосередні результати різних досліджень, а також здійснювати формальний статистичний аналіз змісту публікацій. Ці дані виявляються корисними при управлінні розвитком науки, наприклад, при обранні найбільш перспективних напрямів досліджень. Ймовірно, одним з найважливіших питань інформатики як науки було і залишається співвідношення між самоорганізацією і централізованим управлінням системи для забезпечення її життєздатності.

Аналіз науки як системи генерування, передавання та перетворення інформації в науці – також один з актуальних напрямів наукознавства. Він є досить перспективним, адже йдеться про серйозний вклад в інформатику та в практику інформаційного обслуговування науки: вироблення но-

вих форм подання наукової інформації, вдосконалення системи носіїв та форм передавання наукових відомостей, визначення структури науково-інформаційних служб, вироблення шляхів підвищення ефективності їх діяльності тощо.

Розвитку методів наукометрії значною мірою сприяла поява у 1963 р. Показника цитування у науці – Science Citation Index (SC), а згодом – універсальних світових політематичних баз даних Філадельфійського інституту наукової інформації. Ці інформаційні системи дають змогу виявляти статистику бібліографічних даних у світовому масштабі та зв'язки між публікаціями (відповідно, і вченими). Нині існує три основних напрями наукометричних досліджень, які проводяться на основі Індексу наукових посилань (SCI) [27]:

- дослідження внутрішньої структури галузі знань, виявлення історичних особливостей та тенденцій розвитку науки і техніки. В основі таких досліджень лежить один із методів аналізу мереж цитування – метод загального цитування двох публікацій;
- формування груп тематично однорідних журналів, оцінка наукового рівня цих журналів та їх взаємовпливу, включаючи вимір чинників впливу, чинників «швидкого реагування» на даний журнал, коефіцієнтів самоцитування та інших бібліометричних показників;
- отримання оцінок наукового внеску окремих вчених, а також наукової діяльності окремих організацій, країн.

Використання наукометричних методів як інструмента дослідження науки створює нові можливості для аналізу наукового знання та наукової діяльності. Сучасний тип рефлексивного дослідження науки має спиратися на результати об'єктивного аналізу наукового знання та пізнавальних процесів, відображених у масивах документної інформації, на їх семантичну інтерпретацію, поряд з іншими методами, що застосовуються.

Проблема вимірювання наукової діяльності – центральна проблема наукометрії. Без вирішення проблеми вимірювання, без відповіді на питання «Що вимірювати?» і «Як вимірювати?» неможливо окреслити предмет наукометричних досліджень, а отже, неможливо вирішити завдання виявлення місця наукометрії в наукознавстві [28]. Існують такі загальні методи, які використовуються в наукометрії: статистичний метод, метод підрахунку кількості публікацій, метод «цитат-індексу», метод «контент-аналізу», тезаурусний метод, сленговий метод та ін.

Практично всі наукометричні методи мають статистичну природу, однак, виокремлюється саме статистичний метод, який дає змогу використовувати в якості наукометричних індикаторів: кількість вчених, журналів, замовлень на річні комплекти журналів у бібліотеках та інформаційних центрах, кількість відкриттів та ін. Всі вони мають відносно великі «одиниці вимірювання» і несумірні з іншими наукометричними вимірювачами.

Інформетрія – науковий напрям, що активно розвивається. Він пов'язаний з дослідженнями всіх кількісних аспектів інформації, інформаційних процесів і явищ. Термін «інформетрія» вперше з'явився в 1979 р. у німецьких статтях [29; 30]. Під інформетрією, в широкому сенсі, розуміється використання різноманітного математичного апарату для аналізу, виявлення закономірностей, формулювання законів інформаційної діяльності та наукової інформації, а також для прийняття рішень в інформаційній практиці [31]. Вважається, що інформетрія має таке ж право на існування в рамках теорії наукової інформації, як економетрія, біометрія, психометрика в рамках відповідних дисциплін або поряд з ними [32]. Однак, інформетрія ще не набула такого поширення як бібліометрія, хоча потік публікацій за статистичними та іншими математичними методами в інформатиці збільшується (див. [3] та таблицю в тексті).

Незважаючи ні на що, інформетрія розвивається, проводяться конференції, створюються дослідні організації. Наприклад, у Копенгагені при Королівській школі бібліотекознавства та інформатики функціонує Центр інформетричних досліджень (ЦІД) [33]. Основні напрями роботи Центру – проведення інформетричних досліджень, вивчення інформаційних потоків за допомогою сучасних методів інформаційного пошуку і бібліометричної методології, в т. ч. проведення досліджень у всесвітній мережі Інтернет. ЦІД поширює традиційний бібліометричний аналіз не тільки на наукові спільноти, застосовуючи дані методи для вивчення соціальних, промислових та інших зв'язків.

На сьогодні інформетрія вже сформувалася як самостійний науковий напрям. Його розвитком активно опікується Міжнародне наукове товариство (International Society for Scientometrics and Informetrics – ISSI). З питань інформетрії постійно проводяться міжнародні конференції (International Conference on Scientometrics and Informetrics, див.: <http://www.issisociety.info/>). З 1978 р. випускається журнал «Scientometrics», а з 2007-го у видавництві «Elsevier» виходить перший у світі часопис, що містить слово «інформетрія» у своїй назві, – міжна-

родний журнал «Journal of Informetrics» (див.: <http://www.journals.elsevier.com/journal-of-informetrics/>). Ці факти свідчать не тільки про зростання і розширення досліджень у галузі інформетрії, а й про її важливість, її науковий статус [34; 35]. Інформетрія є однією з рідкісних, дійсно міждисциплінарних, галузей, що охоплює своєю увагою майже всі науки. Інформетрія запозичує інструменти (методики, моделі, аналогії) з математики, фізики, інформатики, математичної лінгвістики та ін. Останнім часом інформетрія активно використовується і в таких галузях, як бібліотечна справа, соціологія науки, історія науки, наукова політика, інформаційний пошук та ін. [36]. З питань інформетрії та її підгалузей вже написані ґрунтовні монографії, підготовлено низку оглядів, бібліографій [13].

Інформетрія сьогодні – міждисциплінарний науковий напрям, який динамічно розвивається. Він оперативно реагує на будь-які, особливо технологічні, зміни. Інформетричні дослідження спрямовані на виявлення емпіричних (статистичних) закономірностей у цих процесах, обґрунтування отриманих математичних залежностей та побудову інформетричних моделей і, зрештою, теорії. Майбутнє інформетрії фахівці пов'язують, головним чином, з розвитком методів інтелектуального аналізу інформації, розробленням багатовимірних динамічних моделей наукової та соціальної комунікації.

Інформетрію ми визначаємо як підгалузь інформетрії. Вона опікується результатами аналітичних досліджень і візуалізації галузей знання, представлених у вигляді «картинок» – графіків, діаграм, картографії, мереж зв'язку, художніх образів та ін. Найбільш точне визначення цього терміна дав А. Беленький [16].

Порівняно новий підхід до вивчення науки сформувався в рамках наукознавчих досліджень в процесі створення бібліографічних даних. Він отримав назву бібліометрія.

Формування основ бібліометрії – напряму, пов'язаного з кількісним вивченням документопотоків, припадає на початок ХХ ст. Однак, незважаючи на досить тривалий період розвитку і численні дослідження, теоретичні питання бібліометрії й досі залишаються поза належною увагою вчених. Дефініція поняття «бібліометрія» чітко не сформульована. Спірним є питання про місце бібліометрії в системі наук та про методи бібліометрії.

Аналізуючи існуючі в літературі визначення бібліометрії [32; 37–41] можна зробити такі висновки. Спільним у її визначеннях є визнання, що в бібліометрії застосовуються кількісні методи

дослідження документів. А ось чи вважати бібліометрію науковим напрямом, дисципліною або просто сукупністю методів, думки фахового середовища розділилися. Визначаючи місце бібліометрії в системі наук, одні дослідники виокремлюють її в самостійну дисципліну, інші – в комплекс математичних та статистичних методів, що становлять структурну частину методології однієї з аналізованих вище дисциплін [39]. В. С. Лазарев, наприклад, вважає, що бібліометрія може виступати в якості структурної частини методології всіх наук соціально-інформаційно-комунікаційного циклу [32]. Як бачимо, така дефініція хвибує на надмірну широту.

На наш погляд, бібліометрія вивчає документний інформаційний потік первинних і вторинних джерел інформації, по-перше, для отримання відомостей про розподіл публікацій за предметними галузями, типами видань, запитуваністю публікацій читачами тощо, по-друге, з метою удосконалення бібліотечної, бібліографічної діяльності.

В останні десятиріччя ХХ ст. бібліометрія накопичила досить великий емпіричний матеріал, тому цілком логічним є її перехід на якісно новий етап розвитку – теоретичного осмислення. На цьому етапі найбільш важливим бачиться визначення місця бібліометрії в системі наук. Однак, деякі вчені, які опікуються цим питанням, вважають, що бібліометрія – не самостійна дисципліна, а лише комплекс математичних і статистичних методів, які становлять частину методології однієї з аналізованих наукових дисциплін, тобто субдисципліна. Отже, дослідникам потрібно докласти зусиль, щоб дійти єдиної думки стосовно того, до якої ж саме дисципліни належить бібліометрія.

Нині з розвитком нових можливостей щодо обробки інформації, яка зберігається в електронному вигляді, та її візуалізації, а також з вивченням параметрів web-простору і виявленням у ньому інформаційних профілів та структур сформувалися такі наукові напрями, як кіберметрія та вебметрія. Вони є структурними елементами наукової теорії вимірювання кількісними (точніше семантичними) характеристиками інформатики – інформетрії та інфометрії. При цьому і наукометрія багато в чому спирається на методи кіберметрії і вебметрії, об'єднаних дефініцією «інформетрія» (див. рис. 3).

У 2004 р. фахівцями була запропонована диференційована термінологія для розмежування досліджень Мережі та всіх інтернет-додатків [42]. Термін «cybermetrics» («кіберметрія») використовується як загальне позначення досліджень

кількісних аспектів створення та використання інформаційних ресурсів, структур і технологій в Інтернеті загалом. Крім того, кіберметрія аналізує потоки кіберінформації (всіх видів медіа-інформації) з використанням наукометричних, бібліометричних та інформаційних підходів. Зауважимо, що видається журнал з однойменною назвою – Cybermetrics: International Journal of Scientometrics, Informetrics and Bibliometrics, який висвітлює розвиток електронних комунікацій, а також аналіз результатів наукової діяльності, проведених у Інтернеті.

Вебометрія як підгалузь кіберметрії – науковий напрям, рамки якого позначені аналізом рейтингів сайтів і зв'язків між ними, моніторингом інформаційних ресурсів і сервісів Інтернету тощо. Фахівці виокремлюють чотири головні галузі вебметричних досліджень:

- контент-аналіз веб-сторінок;
- аналіз структури посилання на сайт;
- веб-аналіз використання (наприклад, файли системного журналу для пошуку та перегляду інформаційної поведінки користувачів та ін.);
- веб-технологічний аналіз (включаючи роботу пошукової системи).

У 2009 р. вебметрію визначали вже більш широко – як дослідження мережевого контенту, насамперед, кількісними методами, з метою соціологічних досліджень, за допомогою методів, які не є визначеними для однієї галузі дослідження [43]. Сучасні веб-дослідження здійснюються, в основному, у двох напрямках: аналіз зв'язку (link analysis) і веб-аналіз цитування (web citation analysis) [43]. Останнім часом методи вебметрії активно використовуються в різних прикладних контекстах, зокрема, при складанні вебметричного рейтингу університетів, бібліотек світу.

У найновішій літературі з'являються публікації, присвячені питанням мережометрії, провайдометрії, мережевій бібліометрії, алтметриці та ін. За завданням, предметом та об'єктом вони цілком укладаються у розглянуті змістовні межі термінів «кіберметрія» і «вебометрія». Вибір термінології залишається за авторами-дослідниками, він визначається їх спеціальністю, фаховою підготовкою, завданнями дослідження.

Як бачимо, в останні десятиріччя спостерігається розширення діапазону дослідницьких завдань наукознавства: від інформетрії до інформатики і поза нею; від вивчення документів на папері до вивчення інформації на інших носіях і в мережі; від аналізу бібліографічних даних до аналізу повнотекстових документів, веб-даних тощо. У науко-

вий обіг введена значна кількість дефініцій взаємодоповнюючих дисциплін, таких як наукометрія, інформетрія, бібліометрія.

Наукометрію тлумачать як наукознавчу дисципліну, яка здійснює вимір наукової діяльності та виявлення об'єктивних закономірностей цієї діяльності. Інформетрію – дисципліну, що вивчає математичні, статистичні методи, моделі та їх використання для кількісного аналізу структури, властивостей наукової інформації, закономірностей процесів наукової комунікації. При цьому під науковою інформацією і науковими комунікаціями розуміються не тільки науково-технічна література, яка є вхідним документним інформаційним потоком, а й результати інформаційної діяльності: інформаційні масиви, природні та формалізовані мови як засоби індексування і пошуку, інформаційні запити споживачів – користувачів інформації, інші предмети інформаційної діяльності. Під бібліометрією фахівці розуміють наукову дисципліну, яка досліджує та описує кількісні закономірності об'єктів бібліотечної справи, бібліографії для вирішення завдань бібліотекознавства та бібліографознавства.

Спільне та відмінне об'єктів і предметів наукометрії, інформетрії, бібліометрії. Об'єктом наукометрії є наукова діяльність, а предметом – її кількісні закономірності, які використовуються для удосконалення наукової діяльності. Об'єктом інформетрії виступає наукова інформація і наукова комунікація, а предметом – їх об'єктивні кількісні закономірності, які використовуються для удосконалення інформаційної діяльності. Об'єктом бібліометрії є бібліотечна справа, а предметом – об'єктивні кількісні закономірності науково-технічної літератури та бібліографії, які використовуються для удосконалення бібліотечної діяльності.

Таким чином, розмежування означених наукових дисциплін визначається розбіжністю предметів і сфер використання об'єктивних кількісних закономірностей, а також цілями практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. *Opinion V. A.* How to improve the use of metrics / V. A. Opinion // *Nature*. – 2010. – Vol. 465. – P. 870–872.
2. *Игра в цифры, или как теперь оценивают труд ученого (сборник статей о библиометрике).* – М. : МЦНМО, 2011. – 72 с.
3. *Пенькова О. В.* Информетрия, наукометрия и библиометрия: наукометрический анализ современного состояния / О. В. Пенькова, В. М. Тютюнник. // *Вестник ТГУ*. – 2001. – Т. 6. – Вып. 1. – С. 86–88.
4. *Lazarev V. S.* On chaos in bibliometric terminology / V. S. Lazarev // *Scientometrics*. – 1995. – Vol. 51. – № 2. – P. 198–205.
5. *Katz G. S.* Bibliometric standards Personal experience and lessons learned / G. S. Katz // *Scientometrics*. – 1996. – V. 32. – № 2. – P. 193–197.
6. *Raan van A.* Advanced bibliometric methods for the evaluation of universities / A. van Raan // *Scientometrics*. – 1999. – Vol. 35. – № 3. – P. 417–423.
7. *Vinkler P.* Some practical aspects of the standardization of scientometric indicators / P. Vinkler // *Scientometrics*. – 1996. – Vol. 32. – № 2. – P. 237–245.
8. *Карикова Е.* Методология количественного анализа документно-информационных потоков: (Библиометрия произведений лауреатов Нобелевской премии по литературе) / Е. В. Карикова, В. М. Тютюнник // *Науковедение*. – 2000. – Т. 2. – № 2. – С. 158–178.
9. *Rousseau R.* Cityations: An exploratory study / R. Rousseau // *Cybermetrics*. – 1997. – Vol. I. – № 1. – P. 1–9.
10. *Almind T. C.* Informetric analysis on the World Wide Web Methodological approaches to «Webometrics» / T. C. Almind, P. Ingwersen // *J. of Documentation*. – 1997. – Vol. 53. – № 4. – P. 404–426.
11. *Тютюнник В. М.* Теория и информационная технология нобелистики / В. М. Тютюнник // *Библиотечное дело в России и за рубежом. Наследие и современность: матер. междунар. науч.-практ конф, 22–23 апр., 1999.* – М., 1999. – С. 151–156.
12. *Гордукалова Г. Ф.* Библиометрия, наукометрия и вебометрия – от числа строк в работах Аристотеля / Г. Ф. Гордукалова // *Научная периодика: проблемы и решения*. – 2014. – № 2(20). – С. 45.
13. *Асєєв Г. Г.* Інформетрія або інфометрія? / Г. Г. Асєєв // *Вісник Книжкової палати*. – 2015. – № 5 (226). – С. 26–28.
14. *Björneborn L.* Towards a basis framework for webometrics / L. Björneborn, P. Ingwersen // *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. – 2004. – Vol. 55. – № 14. – P. 1216–1227.
15. *Пронин А. А.* Российская эмиграция как объект исследования : монография / А. А. Пронин. – Lap Lambert, saarbrücken : 2012. – 227 с.
16. *Беленький А.* Визуализация в информетрии – красота, да и только [Электронный ресурс] / А. Беленький. – Режим доступа : <http://informetrics.ru/articles/sn.php?id=73>. – Загл. с экрана.
17. *Бредихин С. В.* Методы библиометрии и рынок электронной научной продукции / С. В. Бредихин, А. Ю. Кузнецов. – Новосибирск : ООО Омега-принт, 2012. – 255 с.
18. *Горькова В. И.* Информетрия: (количественные методы в НТИ) / В. И. Горькова. – М. : ВИНТИ, 1988. – Сер. Информатика. Итоги науки и техники. – Т. 10. – 326 с.
19. *Brooks B. C.* Biblio-, sciento-, infor- metrics? What are we talking about. *Informetrics* 89/90 / ed. By I. Egghe, R. Rousseau. – Elsevier Sci. Publ. : 1990. – P. 31–43.
20. *Родный Н. И.* История науки, науковедение, наука / Н. И. Родный // *Вопросы философии*. – 1972. – № 5. – С. 51–62.

21. Рачков П. А. Науковедение: проблемы, структура, элементы / П. А. Рачков; Моск. гос. ун-т. – М., 1974. – 272 с.
22. Основы науковедения / под ред. С. Р. Микулинского. – М. : Наука, 1985. – 431 с.
23. Добров Г. М. Наука о науке. Введение в общее наукознание / Г. М. Добров. – Киев: Наукова думка, 1966. – 271 с.
24. Добров Г. М. Наука о науке. Начала науковедения / Г. М. Добров. – К. : Наукова думка, 1989. – 304 с.
25. Юревич А. В. Науковедческая башня, или в очередной раз о предмете и структуре науковедения / А. В. Юревич // Науковедение и новые тенденции в развитии российской науки. – М. : Логос, 2005. – С. 85–86.
26. Налимов В. В. Наукометрия: Изучение развития науки как информационного процесса / В. В. Налимов, З. М. Мульченко. – М. : Наука, 1969. – 192 с.
27. Wallin J. A. Bibliometric Methods : Pitfalls and Possibilities / J. A. Wallin // Basic & Clinical Pharmacology & Toxicology. – 2005. – Vol. 97. – № 5. – P. 261–275.
28. Хайтун С. Д. Наукометрия. Состояние и перспективы / С. Д. Хайтун. – М. : Наука, 1983. – С. 13.
29. Blackert L. Ist in der wissenschaftlichen Information Platz für die Informatie? / L. Blackert, S. Siegel // Wiss. Zeitschrift Tech. Hochschule. – 1979. – Vol. 25. – № 6. – S. 187–199.
30. Nacke O. Informatie: Name für eine neue disziplin / O. Nacke // Nach. Dok. – 1979. – Vol. 30. – № 6. – S. 219–226.
31. Pindlowa W. Wokol informatii, bibliometrii i naukometrii / W. Pindlowa // Aktual. Probl. Inf. i dok. – 1989. – Vol. 34. – № 1–2. – P. 3–7.
32. Лазарев В. С. Библиометрия / В. С. Лазарев // Вопросы библиографоведения и библиотековедения : межвед. сб. – Минск, 1991. – Вып. 12. – С. 3–18.
33. Вормелл И. Придание новых качеств найденной информации / И. Вормелл // Междунар. форум по информатии. – 2000. – Т. 25. – № 4. – С. 23.
34. Mayr P. Why is a new Journal of Informetrics needed? / P. Mayr, W. Umstätter // Cybermetrics. – 2007. – Vol. 11. – Iss. 1. – 16 p.
35. Egghe L. Welcome to the Journal of Informetrics // Journal of Informetrics. – 2007. – Vol. 1. – Iss. 1. – P. 1.
36. Egghe L. Introduction to Informetrics: Quantitative Methods in Library, Documentation and Information Science / L. Egghe, R. Rousseau. – Amsterdam e. a. : Elsevier Science Publishers, 1990. – 450 p.
37. Зусьман О. М. Библиографические исследования науки / О. М. Зусьман. – СПб, 2000. – 215 с.
38. Bonitz M. Scientometrie, bibliometrie, informatie / M. Bonitz // Zentrablatt für bibliothekswesen. – 1982. – Vol. 96. – № 1. – P. 19–24.
39. Воверене О. Библиометрия – часть методологии информатики / О. Воверене // Научная и техническая информация. – 1995. – Сер. 1. – № 7. – С. 1–5.
40. Редькина Н. С. Библиометрия: история и современность / Н. С. Редькина // Молодые в библиотечном деле. – 2005. – № 2. – С. 76–86.
41. Pritchard A. Statistical bibliography or bibliometrics? / A. Pritchard // Journal of Documentation. – 1969. – Vol. 25. – № 4. – P. 348–349.
42. Borgman C. L. Scholarly communication and bibliometrics / C. L. Borgman, J. Furner // Annual Review of Information Science and Technology. – 2002. – Vol. 36. – P. 3–72.
43. Thelwall M. Webometrics / M. Thelwall, L. Vaughan, L. Björneborn // Annual Review of Information Science and Technology. – 2005. – Vol. 39. – P. 81–135.
44. Костенко Л. Й. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження / О. І. Жабін, Є. О. Копанєва, Т. В. Симоненко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – 173 с.
45. Кобелев О. М. Бібліометрія в системі бібліотекознавчого знання / О. М. Кобелев // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2001. – Вип. 6. – С. 157–167.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2016 р.

UDC 001.891:002.1-045.83

Heorhii Aseiiev,

Doctor of Technical Sciences, Professor, Head of the Department of Information Technology, Kharkiv State Academy of Culture

SCIENTOMETRICS, INFORMETRICS, BIBLIOMETRICS: DEFINITION AND DELIMITATION

The paper discusses the structure of metric studies: scientometrics, informetrics, infometrics, bibliometrics, kibermetrics and vebometrics. Indicates the total and excellent facilities and objects scientometrics, informetrics and bibliometrics. Analysis of these demarcations is relevant to modern views, due to the fact that most of these definitions are considered synonymous.

К е у в о р д с: scientometrics, informetrics, infometrics, bibliometrics, kibermetrics, vebometrics.

УДК 001.891:002.1-045.83

Георгий Асеев,

д-р техн. наук, профессор Харьковской государственной академии культуры

НАУКОМЕТРИЯ, ИНФОРМЕТРИЯ, БИБЛИОМЕТРИЯ: ОПРЕДЕЛЕНИЯ И РАЗГРАНИЧЕНИЯ

В статье раскрывается структура метрических исследований. Обозначается общее и отличное объектов и предметов наукометрии, информетрии, инфометрии, библиометрии, кибрметрии, вебометрии.

К л ю ч е в ы е с л о в а: наукометрия, информетрия, инфометрия, библиометрия, кибрметрия, вебометрия.

Людмила Коновал,

наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України

Функціонування національних цифрових бібліотечних проектів у контексті формування електронної бібліотеки «Україніка»

У статті досліджується міжнародний досвід формування та систематизації цифрового контенту національних бібліотечних проектів. Розглядаються особливості функціонування та принципи відбору тематичних колекцій. Пропонуються шляхи створення та удосконалення електронної бібліотеки «Україніка», що започатковується у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

К л ю ч о в і с л о в а: національні цифрові проекти, електронна бібліотека, цифрова «Україніка», Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Наукове, культурне надбання кожного народу є неоціненним скарбом, який нація передає від покоління до покоління. З розвитком цивілізації, зростанням знань, накопичених народами, форми передачі наукової, культурної спадщини постійно змінювались від усних фольклорних форм до винаходу писемності, книгодрукування, сучасних інформаційних технологій та Інтернету. В епоху інформаційного суспільства засобом акумулювання та поширення культурної спадщини народу є цифрові проекти національного масштабу, які є своєрідною візитівкою кожної держави. Саме держава як інститут влади несе першочергову відповідальність за створення та підтримку таких проектів, які, як правило, формуються та підтримуються національними бібліотеками країн і втілюються в цифрові бібліотеки з різними типами ресурсів.

Створення національного цифрового проекту, який акумулюватиме всю культурну, наукову спадщину українського народу, є актуальною та надзвичайно важливою місією нашого суспільства.

Об'єктом дослідження обрано національні цифрові проекти різних країн світу. Предметом дослідження є особливості формування цифрового контенту, принципи формування та види цифрових колекцій, специфіка інтерфейсу цифрової бібліотеки. Мета дослідження – вивчення міжнародного досвіду формування та систематизації цифрового контенту електронних бібліотек для подальшого впровадження у роботу зі створення електронної бібліотеки «Україніка».

Відповідно до поставленої мети розглянемо найбільші цифрові проекти європейських держав та США.

Франція. Цифрова бібліотека Gallica (<http://gallica.bnf.fr/>) є однією з найбільших національних електронних бібліотек світу. Gallica була створена 1997 р. у Національній бібліотеці Франції (НБФ). Її девізом є вислів «віртуальна бібліотека чесної людини». Повноцінний розвиток цифрової бібліотеки розпочався у 2006 р., коли нею зацікавилася керівництво держави. За участі чиновників Міністерства культури, Національного центру книги, книговидавців, авторів була розроблена стратегія розвитку бібліотеки Gallica на найближчі роки. Спочатку Gallica пропонувала користувачам безкоштовний доступ до документів, на які не поширювалася дія закону про захист авторських прав. З 2007 р. розпочалася інтеграція в бібліотеку творів, які потрапляють під дію закону про захист авторських прав. Якщо документ перебував у вільному доступі, то читач відразу отримував його повний текст; праці, захищені авторським правом, надавалися в обмеженому вигляді, а повний текст був доступний за умови купівлі на сайті, що поширює електронні книги. Ця послуга не є пріоритетною, а лише як одна з додаткових. Більшість користувачів все-таки використовують цифрову бібліотеку, щоб отримати доступ до безкоштовних ресурсів [10].

Gallica представляє собою енциклопедичну бібліотеку, яка надає доступ до всіх типів носіїв інформації: друкованих (книги, журнали і преса) у формі зображень і у текстовому варіанті, рукописів, звукозаписів, нот, іконографічних документів, карт і планів. На початок 2016 р. чисельність колекції перевищувала 3,7 млн документів, 1,5 млн з яких становлять періодичні видання. Інтерфейс Gallica представлений 5 мовами:

французька, англійська, іспанська, португальська та німецька, а колекція документів мультимовна, з усіх галузей знань різних хронологічних періодів. Пошук документів досить простий та розширений (окрім звичних елементів пошуку: автор, назва, ключові слова, ISBN, можна додати вибір мови, теми, назву цифрової колекції (39 позицій)). Більшість документів електронної бібліотеки пройшли OCR-опрацювання, що забезпечує пошук за текстом документів.

У проекті Gallica, крім НБФ, беруть участь книгозбірні її мережі, а також інші французькі бібліотеки, музеї, архіви тощо. Документи, надані бібліотеками-партнерами НБФ індексуються, але доступ надається безпосередньо на сайтах установ-партнерів, чисельність яких становить 180. Ресурс Gallica включає франкомовні документи. Користувачі можуть створювати свій віртуальний особистий простір для збереження результатів пошуку, бронювання документів із НБФ, замовлення фотокопій чи репродукцій. Gallica має свій блог та сторінки у соціальних мережах Facebook, Twitter, Pinterest, а також індексується у каталогах OCLC, Internet Archive's Open Library та Europeana. Розроблені мобільні додатки Gallica для гаджетів. Без сумніву, проект Gallica, ставши результатом плідної взаємодії авторів, видавців, бібліотекарів, читачів, держави, є одним із візрівих у світі.

Німеччина. Віртуальна національна бібліотека «Німеччина» – Deutsche Digitale Bibliothek (DDB) (<https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/>) – колективний проект мережі, в якому беруть участь 13 культурних та академічних інститутів. Головними серед них є Німецька національна бібліотека, Баварська державна бібліотека та Берлінська державна бібліотека – найбільші бібліотеки ФРН, які за сукупністю своїх фондів та функцій формують ядро національної книгозбірні. DDB створено у 2007 р., а у 2012-му з'явилася бета-версія бібліотеки. Головною метою DDB є поєднання цифрових послуг, що надаються всіма культурними та науковими установами Німеччини для забезпечення доступу до культурної спадщини країни усім заінтересованим сторонам. Унікальністю цього проекту є велика кількість установ та організацій-учасників, яка постійно зростає. Наразі їх кількість становить 2334 – це культурні та наукові установи, бібліотеки, архіви, музеї, медіа-бібліотеки, університети, науково-дослідні організації. Особливості організації проекту зумовлюють специфіку цифрового контенту: DDB зберігає тільки

доступ до інформації та метаданих і похідні, тобто попередній перегляд фотографій, ескізів або змісту документів. Оцифрований об'єкт високої роздільності залишається на сайті тієї установи, яка його передала, а доступ до нього здійснюється через посилання на порталі DDB [8].

DDB забезпечує централізований доступ до цифрових зображень, а саме, книг, документів і файлів, архівних документів, творів образотворчого мистецтва, скульптур, інсталяцій і пам'ятників, звукових записів, фільмів, нот. Відповідно до історичного розподілу тематики та мовного принципу комплектування, здійснюється і оцифрування фондів, представлення відповідних колекцій у DDB. Доступ до всіх ресурсів безкоштовний. У березні 2016 р. кількість об'єктів на порталі DDB становила 18 909 357, з них майже 7 млн – це об'єкти мультимедіа. Обсягове цифрове зібрання компенсує деякі недоліки самого порталу, зокрема двомовність інтерфейсу (англійська та німецька), а також відсутність переліку всіх цифрових колекцій.

Однією з причин, що зумовили появу DDB, було прохання Європейської Комісії до держав-членів докласти зусиль, щоб здійснити оцифрування та забезпечити доступ до культурної і наукової інформації країни в рамках проекту Європейської цифрової бібліотеки (Europeana). Тому DDB одночасно виступає в якості центрального національного партнера Europeana і, таким чином, дає можливість численним німецьким культурним установам взяти участь у загальноєвропейському проекті [9].

Велика Британія. Британська бібліотека (<http://www.bl.uk/>) представляє на своєму порталі електронні ресурси, об'єднані у колекції за типами ресурсів чи тематичним принципом:

- оцифровані газети Великої Британії (British Newspaper Archive), до якої входять газети, починаючи з 1600-х рр., а також радіо-, теле- та інтернет-новини. Колекція налічує 605 назв періодичних видань загальним обсягом 13 523 343 сторінки. Доступні фільтри за назвою, місцем та датою публікації. Пошук документів – безкоштовний, але для перегляду необхідна особиста підписка або робота з ресурсом у читальних залах бібліотеки;
- книги про фестивалі епохи Відродження (Renaissance festival books). Загалом колекція становить понад 2000 документів, з яких оцифрованими є 253 книги. Вони присвячені опису свят та обрядів, які відбувалися в Європі з 1475-го по 1700 р. Документи колекції

об'єднані у декілька розділів: фоновий розділ – документи про «фестивальні книги», фестивалі як подію та її учасників; розділ посилань на подібні колекції у інших бібліотеках; розділ експертної думки – високопрофесійний аналіз відомих науковців; безпосередньо розділ текстів;

- оцифровані рукописи (7236 документів), які становлять одну з найбільших цінностей не лише Британської бібліотеки, а й людства загалом. Вони були оцифровані одними з перших. Цифрове зібрання рукописів поділяється на декілька тематичних колекцій: Королівські манускрипти (рукописи відомих іменних колекцій: Arundel, Burney, Egerton, Hargrave, Henry Davis, Hirsch, Lansdowne, Sloane, Stowe, Yates та ін.); грецькі, слов'янські, перські, тайські, єврейські манускрипти, музичні манускрипти та ін.;
- колекція звукозаписів, що нараховує 60 тис. творів і охоплює весь спектр звуків – не лише музичні твори, а й звуки мовлення, навколишнього середовища, радіопередачі, аудіокниги і т. д. Це зібрання має велику наукову цінність для вивчення історії англійської мови, її діалектів, ареалу поширення. Цій колекції присвячений окремий змістовний та цікавий блог;
- колекція веб-сайтів Великої Британії – цей проєкт започатковано у 2004 р. Весь архів сайтів систематизовано та розподілено на групи за темами, подіями, матеріальними та культурними об'єктами, яким вони присвячені. Спеціальні групи сайтів збиралися по конкретній темі бібліотекарями та іншими фахівцями, які працюють з провідними організаціями у цій галузі. Є можливості пошуку за назвою сайту, колекцією чи організацією. Загалом наявна сукупність цифрових колекцій дає змогу досягнути всі культурні та наукові надбання нації;
- колекція електронних дисертацій (EThOS – Electronic Thesis Online Service), захищених у Великій Британії. Мета зібрання – продемонструвати якість наукових досліджень у Великій Британії та підтримати урядовий принцип відкритого доступу, згідно з яким дослідження, що фінансуються державою, мають бути відкритими для всіх науковців, надаючи їм можливість подальших досліджень та відкриттів. Колекція налічує 400 тис. записів, наданих понад 120 інститутами вищої освіти, з них близько 160 тис. – повнотекстові, які мож-

на переглянути безпосередньо у базі дисертацій або через посилання – у репозиторіях інститутів, що їх надають. Решта 240 тис., що датуються починаючи з 1800 р., доступні для замовлення та сканування через сервіс «оцифрування на вимогу».

Ми охарактеризували лише головні цифрові колекції Британської бібліотеки, які дають найповніше уявлення про історію, культурні та наукові надбання Великої Британії. Це лише частина сервісів та зібрань, представлених на порталі Британської бібліотеки, які можуть задовольнити інформаційні потреби будь-якої категорії користувачів. Інтерфейс portalу чітко структурований та зрозумілий навіть недосвідченим користувачам. Невеликим недоліком є необхідність реєстрації під час користування деякими сервісами та відсутність мультимовної підтримки portalу.

Іспанія. Цифрова бібліотека Іспанії – The Hispanic Digital Library (<http://www.bne.es/en/Catalogos/BibliotecaDigitalHispanica/Inicio/index.html>) (далі – HDL) – є проєктом Національної бібліотеки Іспанії, який був розпочатий у 2008 р. Його завдання:

- поширення іспанської культурної спадщини, забезпечення її захисту;
- виконання зобов'язань перед Європейським Союзом щодо створення Європейської цифрової бібліотеки;
- розкриття перед науковцями можливостей дослідження іспанської культури;
- розширення партнерства з іншими іспанськими та латиноамериканськими бібліотеками.

На початку створення цифрового фонду його обсяг становив близько 10 тис. документів, відібраних фахівцями різних галузей знань, що найповніше представляли бібліографічну та документну спадщину Національної бібліотеки Іспанії. У 2016 р. фонд цифрової бібліотеки зріс до 70 тис. друкованих книг, 12 тис. рукописів, 31 тис. малюнків та фотографій, 5,5 тис. картографічних матеріалів, 16 тис. музичних записів та 31 тис. нотних документів. Між оцифрованими об'єктами HDL та бібліографічними записами у каталозі Національної бібліотеки Іспанії існує автоматизований зв'язок. На сайті представлений великий вибір тематичних колекцій. Критерієм відбору документів до колекції є персоналії митців, історичні події, типи ресурсів і т. п. Всередині кожної колекції передбачена можливість пошуку за темою, автором, назвою, типом ресурсу, колекцією, мовними та хронологічними параметрами. Відібрані

документи можна надіслати на електронну пошту або завантажити.

У 2009 р. Національна бібліотека Іспанії розпочала архівування веб-контенту Іспанії (Spanish Web Archive) для збереження та подальшого доступу до різних типів ресурсів: веб-сайти, блоги, форуми, списки розсилки, документи, зображення, відео і т. д. У рамках цього проекту Національна бібліотека Іспанії з 2010 р. входить до складу International Internet Preservation Consortium (ІІРС), організації, яка об'єднує найбільш важливі ініціативи в галузі веб-архівування по всьому світу і включає в себе національні, університетські бібліотеки, а також науково-дослідні архіви.

Заслугує на увагу ще один іспанський проект – Hispana (<http://hispana.mcu.es/en/inicio/inicio.cmd>) – колективний каталог цифрової мережі іспанських музейних колекцій. Ця мережа поєднує музеї, які використовують єдину документацію та систему управління для своїх колекцій (DOMUS), розроблену Міністерством культури. Hispana пропонує уніфікований доступ до 6 млн цифрових об'єктів з колекцій 207 репозиторіїв. Вона включає в себе каталог проектів з оцифрування, які реалізуються в Іспанії, що забезпечує координацію роботи з оцифрування, тим самим запобігаючи повторному оцифруванню матеріалів.

Узагальнюючим проектом європейських держав стала **Europeana** – найбільший каталог об'єктів культурної та наукової спадщини. Він виступає основним пошуковим механізмом у глобальних мережах, який інтегрує цифрові ресурси, надані різними країнами Європи. Europeana була створена у 2008 р. Це мультимовний як за колекцією, так і за інтерфейсом, проект з різними типами медіа-ресурсів: тексти, відео, звуки, зображення та 3D об'єкти. На початок 2016 р. обсяг цифрової бібліотеки становив 52 млн об'єктів. Навігаційно-пошукова система вражає, адже дає змогу задовольнити різні пошукові запити. Пошукові фільтри допомагають не загубитися пересічному користувачеві у багатомільйонному контенті, знайти об'єкти за мовними та географічними характеристиками; організаціями та інститутами, що надають свої мультимедійні об'єкти; типом файлів, тривалістю відео та звукових файлів, розміром та кольором зображень, правами доступу і т. д. Реєстрація на порталі дозволяє зберігати результати пошуку, створювати теги, а інтеграція ресурсу з соціальними мережами забезпечує оперативне інформування користувачів про новини, нові надходження та події. Цифровий проект має власний

блог та «дошки» на фото-сервісі Pinterest. Деякі колекції виокремлені, а саме: Europeana 1914–1918, Europeana Exhibitions, Europeana Remix та Europeana Professional.

У **США** за підтримки Конгресу функціонує електронна бібліотека «Пам'ять Америки» (American memory). Вона започаткована у 1990 р. групою ентузіастів, а поширення та розвитку набула з 1994-го за державної підтримки і запровадження Інтернету. Головною місією American memory є забезпечення вільного і відкритого доступу до творів писемності, звукозаписів, картин, відеозаписів, карт і нотних видань, які відображають американську історію, американський досвід. Оцифровані матеріали з фондів Бібліотеки Конгресу США, інших організацій документують інформацію щодо історичних подій, видатних осіб, пам'ятних місць та ідей, які об'єднали американців як націю і слугують освітнім та просвітницьким цілям. Понад 9 млн документів, що відображають американську історію і культуру, зібрано у понад 100 тематичних груп [1].

Оригінальні формати включають у себе рукописи, гравюри, фотографії, плакати, карти, звукозаписи, кінофільми, книги, брошури і ноти. Кожна колекція супроводжується детальним описом та якісною навігаційно-пошуковою системою, призначеною для легкого орієнтування у матеріалі та задоволення інформаційного запиту. Передбачено як простий пошук, так і інтегрований (за кількома елементами у кількох колекціях).

Аналізуючи досвід створення та функціонування національних цифрових проектів різних держав, можна помітити таку закономірність: найбільш успішні національні цифрові проекти реалізуються та куруються найбільшими національними бібліотеками, а на початкових етапах цифрові бібліотеки виникали переважно як ініціатива та кооперація зусиль бібліотечних працівників, науковців та волонтерів. Вони не володіли ні достатнім досвідом, ні фінансовими, технічними можливостями, необхідними для виконання завдань щодо якісного оцифрування й опрацювання матеріалів для електронного ресурсу. Велику роль у цьому процесі завжди відігравали державна підтримка, фінансування та відповідне законодавче регулювання. Формування цифрових колекцій, у першу чергу, покликане відображати та популяризувати національну спадщину, надавати вільний доступ усім заінтересованим особам до наукових, культурних надбань народу. Інтеграція

цифрових проєктів з традиційними бібліотеками дає змогу перейти до створення так званих «гібридних бібліотек», які покликані об'єднати переваги нових інформаційних технологій, що реалізовані в електронних бібліотеках, і досвід традиційних книгозбірень, які, на відміну від інших систем і структур інформаційного забезпечення суспільства, зберігають відомості практично з усіх галузей знань, обслуговують майже всі соціальні верстви, користувачів різних вікових і професійних категорій.

Повноцінне входження української держави до європейської спільноти залежить від багатьох економічних, політичних та юридичних чинників. Не останню роль тут відіграє також інтеграція культурної спадщини української нації з європейською культурою. Україна має гідно представити свою багатомілітарну історію, культуру, науку, мистецтво. Саме тому, як зазначає генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського В. І. Попик, формування цифрової «Україніка» «має розглядатися як внесок у справу зміцнення української національної ідентичності – це завдання справді державної ваги. Втілення цього проєкту у життя, безумовно, сприятиме піднесенню патріотичного самоусвідомлення, реалізації політики національної пам'яті, справі громадянського згуртування» [6, с. 4]. Важливим аспектом формування електронної бібліотеки є вибір та наповнення тематичних колекцій, які дають змогу «виокремити найбільш суттєві для розуміння минулого й сьогодення нашої Батьківщини наскрізні вузлові проблеми та етапи її історичного, економічного, культурного, інтелектуального й духовного поступу, пов'язані, зокрема, з формуванням української нації, генезою та еволюцією національної ідеї, піднесенням суспільно-політичної думки, боротьбою за здобуття і утвердження національної державності, минулим і сучасним науковим, освітнім, культурним розвитком, інтеграцією до українського суспільства етнічних меншин, долею окремих історичних регіонів. Не менш важливим є представлення окремими, але взаємопов'язаними між собою, проблемно-тематичними блоками літератури про географічні виміри та природні умови України, поступ її продуктивних сил, соціальний і людський розвиток» [5, с. 7].

Центром бібліотечних електронних ресурсів і технологій НБУВ розпочато формування електронної бібліотеки «Україніка». Реалізація цього фундаментального науково-інформаційного проєкту

здійснюється за двома основними напрямками:

- формування загальнонаціонального порталу «Наука України: доступ до знань», основною метою якого є надання інтегрованого доступу до бази знань наукового надбання України через науково-інформаційні ресурси бібліотек;
- формування інтегрованої електронної бібліотеки «Цифрова україніка».

Інтеграція ресурсів порталу (на основі корпоративної взаємодії учасників проєкту) здійснюватиметься на базі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Вже намічено основні структурні елементи побудови бази знань «Цифрової україніки», яка включатиме: колекції, описи документів і ресурсів, повні тексти, тематичне навігаційне дерево («дерево знань»), предметні та довідкові рубрики, семантичні гіпертекстові зв'язки між поняттями та документами. Основними джерелами поповнення електронної бібліотеки є електронні ресурси НБУВ, вільнодоступні мережеві електронні ресурси, українознавчі сайти та веб-ресурси наукових установ, культурних закладів, оцифровані видання із фондів НБУВ та інших бібліотек, авторські електронні версії видань. Наразі триває наповнення електронної бібліотеки.

Платформою для організації науково-інформаційного проєкту електронної бібліотеки «Україніка» має стати онлайн-реєстр видань україніки, авторизовану участь у якому можуть взяти на добровільній кооперативній основі наукові обласні універсальні бібліотеки, наукові бібліотеки вишів, бібліотеки та експерти різних галузей знань наукових установ України [3].

Роботи з підготовки та відпрацювання технології формування реєстру цифрових ресурсів україніки здійснюються співробітниками Центру бібліотечних електронних ресурсів і технологій НБУВ у рамках роботи над цифровою бібліотекою «Україніка». Значний досвід напрацьовано і у сфері комплектування, опрацювання та обліку цифрових ресурсів [2].

Таким чином, першочерговими завданнями у формуванні цифрової «Україніка», враховуючи досвід функціонування зарубіжних проєктів, є:

- здобуття державної підтримки щодо фінансування та законодавчого забезпечення;
- здійснення Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського кураторської функції щодо організації формування фундаментального науково-інформаційного проєкту електронної бібліотеки «Україніка»;

- кооперація зусиль різних культурних, наукових, бібліотечних інститутів у питаннях об'єднання існуючого цифрового контенту та запобігання повторному оцифруванню документів;
- розширення колекцій за рахунок включення до них мультимедійних об'єктів;
- архівування українського веб-сегмента як важливого складника інформаційного простору країни;
- використання соціальних мереж та інших засобів інтерактивного зв'язку з користувачами (блоги, рейтинги, оцінки тощо) для популяризації цифрових колекцій.

Список використаних джерел

1. *Бондаренко В.* Електронні бібліотеки в контексті дистантного обслуговування користувачів / Вікторія Бондаренко // Вісник Книжкової палати. – 2015. – № 6. – С. 15–18.
2. *Клочок С. Г.* Реєстр оцифрованого культурного надбання [Електронний ресурс] / С. Г. Клочок, С. Ю. Коцюба // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.). – Режим доступу : <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/606>
3. *Лобузін К. В.* Фундаментальна електронна бібліотека «Україніка»: технологічна організація та основні принципи управління інформаційними ресурсами [Електронний ресурс] / К. В. Лобузін // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали міжнар. наук. конф.

(Київ, 6–8 жовт. 2015 р.). – Режим доступу : <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/656>

4. *Малолетова Н.* Національна бібліотека Франції: основні напрями діяльності / Н. Малолетова // Бібліотечний вісник. – 2013. – № 5. – С. 20–27.

5. *Попик В.* Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки «Україніка» / Володимир Попик // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 2. – С. 3–9.

6. *Попик В.* Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору / Володимир Попик // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 6. – С. 3–7.

7. *Федоров А.* Национальные проекты создания электронных библиотек [Электронный ресурс] / Андрей Федоров. – Режим доступа : <http://ideafor.info/?p=272>.

8. Deutsche Digitale Bibliothek puts culture and knowledge online [Electronic resource] / EuropeanaPro. – Access mode : <http://pro.europeana.eu/blogpost/deutsche-digitale-bibliothek-puts-culture-and-knowledge-online>.

9. Deutsche Digitale Bibliothek. About us [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/content/ueber-uns>.

10. Stanford Prize for Innovation in Research Libraries (SPIRL). Application from the Bibliothèque nationale de France (BnF) for Gallica (gallica.bnf.fr) and Data (data.bnf.fr) [Electronic resource]. – Access mode : <https://library.stanford.edu/sites/default/files/Bibliotheque%20nationale%20de%20France.pdf>

Стаття надійшла до редакції 18.03.2016 р.

UDC 027.021-028.27

Liudmyla Konoval,

Scientific Associate, Vernadsky National Library of Ukraine

THE EXPERIENCE OF THE NATIONAL DIGITAL LIBRARIES' PROJECTS IN THE CONTEXT OF FORMATION OF ELECTRONIC LIBRARY «UKRAINIKA»

The article examines the international experience of development and systematization of the digital content at the national libraries' projects. The digital projects in France, Germany, Great Britain, Spain, USA and a joint European project Europeana were selected for the analysis. The historical background of the establishment of each project, especially the functioning and principles of selection of thematic collections are considered there. The role of government institutions in support of these projects and the benefits of corporate interaction of scientific and cultural institutions throughout the state are determined. There were analyzed the advantages and disadvantages of the interface and navigation and search engine of each portal. The relevance and the need to create an electronic library «Ukrainika», initiated by the Vernadsky National Library of Ukraine, and its role in strengthening the Ukrainian national identity and entry Ukrainian state in the European Community are proved. The priorities in shaping the digital «Ukrainika» are proposed, given the experience of the foreign national digital projects.

К е у в о р д с: national digital project, digital library, a digital «Ukrainika», Vernadsky National Library of Ukraine.

УДК 027.021-028.27

Людмила Коновал,

науч. сотрудник Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦИФРОВЫХ БИБЛИОТЕЧНЫХ ПРОЕКТОВ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ БИБЛИОТЕКИ «УКРАИНИКА»

В статье исследуется международный опыт формирования и систематизации цифрового контента национальных библиотечных проектов. Обосновывается необходимость создания электронной библиотеки «Украиника» в Национальной библиотеке Украины имени В. И. Вернадского, показана ее роль в укреплении украинской национальной идентичности у вхождении украинского государства в европейское сообщество. Определены первоочередные задачи по формированию цифровой «Украиники», учитывая опыт функционирования зарубежных национальных цифровых проектов.

К л ю ч е в ы е с л о в а: национальные цифровые проекты, электронная библиотека, цифровая «Украиника», Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского.

Ольга Лалак,

аспірантка Національного університету «Львівська політехніка»

«Жива бібліотека» як інноваційна соціально-комунікаційна технологія міжкультурної інтеракції

У статті виокремлено роль бібліотечної діяльності у процесі міжкультурної комунікації, висвітлено інноваційну соціально-комунікаційну технологію здійснення інтеркультурних комунікаційних процесів – інтерактивний захід «жива бібліотека».

К л ю ч о в і с л о в а: міжкультурна інтеракція; соціально-комунікаційна технологія; «жива бібліотека».

Останніми роками спостерігається стрімке зростання кількості культурних центрів, створення різних інституцій для обслуговування діяльності співвітчизників, для забезпечення сприятливих умов їх співробітництва у суміжних сферах. Не менш важливу роль у цьому процесі відіграють бібліотечні установи, які дедалі активніше виступають в ролі багатопрофільних та різновекторних навігаторів у міжкультурному комунікаційному просторі. Аналіз соціально-культурної сфери та шляхи модернізації прикладних технологій інституційного забезпечення міжжетнічної взаємодії викликають поглиблений науковий інтерес. Власне, інституційна взаємодія неурядових організацій у сфері міжкультурної комунікації сприяє поширенню кращих надбань інонаціональної культури та поглибленню соціально-комунікаційних зв'язків. Відтак, вбачаємо проблему у нестачі наукових досліджень, пов'язаних з упровадженням інноваційних соціально-комунікаційних технологій у сфері розвитку соціального інтелекту.

Чимало матеріалів наукових конференцій, індивідуальних досліджень присвячено вивченню місця і ролі бібліотеки у соціальних комунікаціях, а також різноплановим заходам, які реалізуються книгозбірнями з метою сприяння розвитку соціального інтелекту, автоматизації інформаційно-бібліографічного обслуговування тощо. Бібліотека як учасник системи соціальних комунікацій є предметом уваги цілої низки науковців: Н. В. Веретеннікова [1], Т. Ю. Гранчак [2; 3], І. О. Давидова [4], Л. М. Колечкіна [6], В. В. Різун [7], В. В. Струнгар [8] та ін.

Незважаючи на активне використання

комп'ютерно-технологічних засобів і шляхів автоматизації інформаційно-бібліографічного обслуговування, вітчизняні і зарубіжні дослідники недостатньо приділяють уваги бібліотекам як інтеркультурним навігаторам у інформаційному просторі. Стаття присвячена інноваційній соціально-комунікаційній технології під назвою інтерактивний захід «жива бібліотека», яка нині активно впроваджується бібліотечними установами та іншими соціальними структурами.

Мета статті – розкрити суть інноваційної соціально-комунікаційної технології, яку сучасні бібліотеки використовують для гармонізації міжкультурної комунікації.

Соціальна комунікація, в своїх витоках, мала вигляд інформаційної діяльності, в результаті якої формувалася сукупність повідомлень для встановлення зв'язків між різними структурами суспільства. Але з появою засобів масової комунікації вона якісно змінилася і почала справляти істотний вплив на суспільну свідомість. Необхідно зауважити, що інформація до цільової аудиторії засобів масової комунікації потрапляє не безпосередньо, вона обов'язково проходить через вихідне джерело даних, попередньо опрацьовується медійниками та критиками, отримуючи емоційне забарвлення у потрібному для відправника руслі. Це означає, що кожний учасник міжособистісної, міжгрупової чи міжкультурної комунікації як споживач інформаційного продукту засобів масової комунікації може піддаватися маніпулятивним впливам. А як відомо, маніпуляції будь-якого характеру мають на меті контролювати та видозмінювати світосприйняття суб'єктів, коригувати їх вчинки, дії. В результаті, представники соціуму,

як мінімум, переосмислюють своє ставлення до оточуючого світу, і як максимум – цілковито піддаються цільовому впливу на їхню свідомість і стають заручниками отримуваної інформації. Завдяки технологіям соціальної комунікації певна ідея чи думка передається від джерела до отримувача, змінюючи у потрібному руслі поведінку, соціальні знання та установки останнього.

У соціальному просторово-часовому континуумі саме бібліотека виступає активним учасником системи соціальної комунікації, допомагає налагоджувати зв'язки із соціумом, здійснює навігацію в інформаційному просторі. Сучасна книгозбірня дедалі частіше виступає базовою соціально-комунікаційною структурою, яка, за словами І. О. Давидової, концентрує комунікаційну культуру суспільства і забезпечує комунікаційні процеси з використанням документів, інформації, знань. Науковець переконана, що унаслідок суспільного поділу праці, розвитку продуктивних сил і виробничих відносин бібліотечна діяльність стала соціальним інститутом. Адже бібліотекар має можливість впливати на розвиток цивілізаційного процесу, на зміни в інтелектуальному та когнітивному ресурсах суспільства [4, с. 8–10].

Нинішній соціум об'єднується у різноманітні тематичні спілки, вдається до підтримання взаємозв'язків за допомогою засобів та продуктів соціальних комунікацій. Як зауважує В. В. Різун, кожна конкретна соціальна комунікація є спілкуванням, даним в умовах штучно створеної технологічної системи духовного єднання людей, такої як: телевізійна мережа, радіомережа, газетно-журнальна система поширення, бібліотечна мережа, архівна та видавнича мережі, інформаційно-довідкові служби тощо [7, с. 3–4].

Провідний бібліотекар НБУВ В. В. Струнгар витлумачує «соціальні медіа» як новий соціальний інститут сучасного суспільства. Вона визначає їх як інтернет-сервіси, засновані на ідеологічній та технологічній базі веб 2.0, що дають змогу користувачам створювати контент і обмінюватися ним. Оскільки інструменти веб 2.0 уможливають продукування модернізованих бібліотечних послуг, актуалізується новий феномен – «Бібліотека 2.0», що передбачає використання сервісів Інтернету нового покоління в бібліотечному обслуговуванні (спеціалізована пошукова система Google Scholar). «Бібліотечні соціальні медіа» дослідниця визначає як відкриті горизонтальні структури, присвячені бібліотечній проблематиці, що використовують сучасні комунікаційні технології та є новим складником ЗМІ [8].

Учасники секційного засідання «Бібліотека як суспільно-інформаційний центр наповнення соціальних комунікацій» на Міжнародній науковій конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація» (провідні фахівці бібліотечної справи, науковці вишів) дійшли висновку, що «для посилення адресності бібліотечно-інформаційної роботи, широкого інформування користувачів про фонди бібліотеки..., важливим є використання в бібліотечній практиці соціальних медіа різноформатного контенту (текстових, відео, аудіо, графічного формату), створення бібліотечних мережевих кластерів» тощо [2].

Техніко-технологічні зміни, організаційно-структурні інновації неминуче зумовлюють функціональні трансформації бібліотечно-інформаційних установ, оновлення відповідних парадигм. Як наслідок, виникають нові форми бібліотечної діяльності: корпоративні системи, електронні бібліотеки, медіатеки [4, с. 9–10]. Н. Е. Кунанець, Н. В. Веретеннікова вважають, що вагомою складовою документно-інформаційних ресурсів сучасної книгозбірні стають електронні інформаційні ресурси, представлені у глобальній мережі Інтернет з відкритим доступом. Таким чином, електронні ресурси стають об'єктами бібліотечних технологій, а також продуктами бібліотечно-інформаційної діяльності [1, с. 279].

Інтеркультурний діалог у сфері соціальних комунікацій здійснюється шляхом створення сприятливих передумов для взаємодії наукової спільноти, громадськості та засобів масової комунікації. Безумовно, сучасна бібліотека є складовою не лише соціальних комунікацій. Вона має пряме відношення і до міжкультурних інтеракцій, становлячи основу державних інформаційних ресурсів у світовому масштабі. У даному випадку йдеться здебільшого про опосередковану комунікацію, оскільки читачі зазвичай працюють саме з інформаційними носіями, отримуючи доступ до напрацьованих іноземних вчених, письменників. Однак, якщо взяти конференції, форуми, тренінги, презентації книжково-інформаційних виставок міжкультурного рівня, то тут має місце безпосереднє здійснення інтеркультурних взаємин. Як наголошує Т. Ю. Гранчак, у рамках масштабного проекту з організації Світової цифрової бібліотеки відбувається «безперешкодне представлення через Інтернет у багатомовному форматі найкращих зразків культурної спадщини різних країн світу, а також – створення ресурсів для розвитку співпраці між партнерськими інституціями» [3, с. 49–50].

Пріоритетними в описаному міжкультурному проєкті є обговорення питання створення колекцій, оцифрування фондів, ознайомлення із монографіями вчених, унікальними рукописами, працями письменників тощо.

Цілком очевидно, що середовище бібліотечно-технологічних процесів на різних його рівнях потребує якісних змін:

- у технічній сфері – зміцнення матеріально-технічної бази, розроблення технологій комплектування, зберігання і забезпечення доступу до документів, модернізація роботи з електронними документами, автоматизація інформаційно-бібліографічного обслуговування;
- стосовно людського чинника – налагодження комунікацій між адміністрацією та персоналом бібліотечних установ, покращення масової комунікації між трудовим колективом бібліотеки та її відвідувачами, формування комунікаційної компетентності працівників, поглиблення знання іноземних мов, орієнтація в документопотоках тощо.

Діяльність недержавних інститутів у сфері міжкультурного співробітництва створює конкурентне середовище щодо бізнес-партнерів, державних і міжнародних ресурсів, залучення людського потенціалу. Інститути громадянського суспільства надають великого значення питанням культури як універсального контексту, що спричиняє розмаїтість національно-культурних потреб соціуму, а також – комунікації, як одного із фундаментальних видів взаємодії між людьми. Бібліотеки як мультисервісні інформаційні центри нині дедалі частіше проводять такий інноваційний інтерактивний захід, як «жива бібліотека». Саме він формує передумови для проведення повноцінного діалогу між представниками різних груп населення. Результатом заходу є, перш за все, зміна поглядів, пріоритетів, переоцінка цінностей, формування позитивного ставлення до осіб, які є «іншими» за своїми уподобаннями, віруваннями, ціннісними орієнтаціями.

Інтерактивний захід «жива бібліотека» сприяє поширенню ідей полікультурності. Під час його підготовки та проведення формується відповідна команда [10]:

- менеджер / координатор проєкту – високо вмотивована людина чи група людей, організацій, котрі несуть відповідальність за підготовку, проведення та подальший розвиток проєкту;
- асистент менеджера проєкту. Він підтримує комунікацію з недержавними інституціями,

зв'язується з «книгами», фасилітує зв'язки з громадськістю;

- волонтери, які безкорисливо допомагають організувати захід, розповсюджують листівки, флаєри перед та під час акції;
- PR-менеджер; фандрейзер (в ідеальному випадку);
- графічний дизайнер; фотограф; журналісти;
- «бібліотекарі» – координатори процесу спілкування в «живій бібліотеці», завдання яких: роз'яснення «читачам» правил роботи бібліотеки, методів поведінки з «книгами» та регламенту; реєстрація «читачів»; видача «книг»;
- «словники» – перекладачі, котрі є містком між «книгами» та іншомовними «читачами»;
- «книги» – люди, які відчувають певну стигму і дискримінацію через проблеми зі здоров'ям, соціальну приналежність, категорію інвалідності, специфічні погляди та стиль життя, через сексуальні уподобання чи політичні переконання. Зазначені представники повинні бути відкритими і готовими поділитися досвідом, власними переживаннями під час спілкування з «читачами».

За тематикою «книги» класифікують на:

- 1) соціальні (журналісти, карлики, волонтери, мужчина-вихователь, працівники секс-індустрії, бездомні, біженці, ВІЛ-інфіковані, колишні ув'язнені, наркозалежні тощо);
- 2) іноземні (американці, британці, цигани, афроамериканці та інші);
- 3) релігійні (православний священник, мусульманин, буддист, єврей, кришнаїт і т. д.);
- 4) субкультурні (готи, автостопери, екстремали та інші).

Власне «читачами» «живої бібліотеки» можуть виступати будь-які відвідувачі заходу, котрі мають бажання поспілкуватися з «книгою» на певну тематику, задати питання і прагнуть сповідувати ідеї полікультурності. Подібні інтерактивні зустрічі мають велике значення для соціально-комунікаційного розвитку суспільства, оскільки громадяни досить часто керуються стереотипними уявленнями, установками, чутками та плітками про представників інших культур, у них відсутнє толерантне ставлення до останніх.

У літературі існує чимало визначень, пов'язаних з інноваційним заходом «жива бібліотека». «Жива бібліотека» – це міжнародний громадсько-просвітницький проєкт, присвячений різноманіттю суспільства, взаємоповазі та мирному співіснуванню у світі [9]. Унікальність методики інтерактивного заходу полягає у тому, що «жива

бібліотека» забезпечує безпосереднє спілкування мешканців міста з вказаними групами меншин і, як наслідок, руйнує бар'єри непорозуміння та упереджене ставлення [5].

Інноваційна соціально-комунікаційна методика «жива бібліотека» допомагає учасникам та організаторам відкрити для себе нову змістовну інформацію щодо людей, котрі проживають на іншій території, відрізняються за расовими ознаками, професією, віросповіданням тощо. Завдяки такій інтерактивній формі відвідувачі, маючи по 10–40 хвилин для спілкування із кожною «книгою», у невимушеній обстановці формують у собі почуття поваги, інтерес до людей з інших соціальних, етнічних та професійних груп. Демонстрація спільного, акцентуація відмінного, мирно налаштовані дебати дають можливість учасникам «живої бібліотеки» обговорити та озвучити перспективи подальшого знайомства / співпраці, отримані під час розмови з «книгами».

Позитивною перевагою таких зустрічей є те, що соціально-комунікаційний інтерактивний захід, який, зазвичай, проводять на територіях проживання представників недержавних інституцій, дає змогу учасникам задавати необмежену кількість питань людям різного етнічного походження, відмінних вірувань та культурних традицій, дізнаватися про особливі прояви їхньої життєдіяльності у місцях проживання. А з іншого боку, «книги» мають можливість толерантно зреагувати на те чи інше некоректне запитання «читачів».

Вперше інноваційний проект «жива бібліотека» був запущений у 2000 р. під час проведення музичного фестивалю «Roskilde» в Данії. Організатором заходу виступила асоціація «Зупини насилля» («Stop the Violence»). З 2002 р. практика втілення ідей полікультурності стала невід'ємною частиною програм Ради Європи для молоді. Невдовзі цей інтерактивний захід «жива бібліотека» розширив свої кордони. Спроби сформуванню у різних груп людей толерантне ставлення до представників інших культур, вірувань, традицій робилися і в українських містах: Ужгороді, Львові, Черкасах, Луцьку, Полтаві, Івано-Франківську, Чернівцях, Тернополі, Чернігові, Мелітополі, Каховці, Стрию, Умані. Місцем проведення зустрічей для міжкультурного спілкування були міські площі, навчальні заклади, парки, бібліотеки, конференц-зали тощо.

Таким чином, у результаті масової комунікації у людини поступово розширюється кругозір, формується не тільки полікультурний світогляд, а й

полікультурне ставлення до оточуючих конкретних членів соціуму. Адже продукти засобів масової інформації і комунікації знайомлять населення із актуальними суспільно-політичними подіями, справляють вплив на життєдіяльність особистості, великою мірою визначають характер її емоційного світосприйняття тощо. Кожна особистість може вільно обирати джерело інформації, вислуховувати точку зору не лише вузького кола фахівців, офіційних представників влади, а й опозиційних структур. Відповідальний підхід до сприйняття інформації, у тому числі – із закордоння, надасть громадянам можливість об'єктивно оцінювати ту чи іншу ситуацію, а отже уникати загрозливого її впливу.

Висновки. Бібліотечні установи вже давно перестали бути лише осередком інформаційних ресурсів та архівних даних. Завдяки інноваційному техніко-технологічному розвитку вони дедалі частіше виступають як навігатори суспільно-політичної діяльності, як соціально-комунікаційні рушії інтелектуального потенціалу. Неосяжний обсяг літературних джерел, архівних даних у фондах бібліотек змушує фахівців докладати великих зусиль до їх колекціонування і систематизації. Відсутність практичних навиків у користувачів бібліотек ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології породжує невідповідність отриманих джерел (літератури) до вихідних критеріїв пошуку. Тому закупівля нового обладнання, розроблення спеціальних прикладних програм, формування інформаційно-комунікаційної компетентності серед бібліотекарів, забезпечення постійного доступу до мережі Інтернет, підтримка віддаленого доступу до бібліотечних послуг, своєчасне поповнення баз даних, особливо що стосується наукових досліджень та розробок на міжнародному та державному рівнях – ось неповний перелік актуальних завдань щодо інноваційного вдосконалення бібліотечної діяльності.

Більшість проектів сучасної комунікації популяризує культурне розмаїття, освітні та наукові обміни, регулярно впроваджує інтерактивні заходи. Застосовуючи соціально-комунікаційні інноваційні концепції, технологічні здобутки, представники неурядових організацій стимулюють формування нового мислення у громадян стосовно викликів міжособистісних відносин, професійних взаємин на національному та міжкультурному рівнях. Аналіз сучасної бібліотечної діяльності підтверджує актуальність і доцільність подальшо-

го застосування інноваційного інтерактивного заходу «жива бібліотека». Адже цей проект сприяє визнанню абсолютної цінності розмаїтості культур соціального, релігійного, етнічного та іншого спрямування. Подальші дослідження стосуватимуться соціально-комунікаційних технологій формування міжкультурної компетентності учасників системи соціальних комунікацій.

Список використаних джерел

1. Веретеннікова Н. В. Інтерфейси комунікування в бібліотеці як соціальному інституті / Н. В. Веретеннікова, Н. Е. Кунанець // Соціальні комунікації в інтеркультурному просторі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів : матер. Міжнар. наук-практ. конф., 13 листоп. 2014 р. / МОН України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; за заг. ред. В. О. Огнев'юка; [редкол. : В. О. Огнев'юка, Л. Л. Хоружа, О. Є. Бондарева та ін.]. –К., 2014. – С. 278–284.
2. Гранчак Т. Бібліотека як суспільно-інформаційний центр наповнення соціальних комунікацій / Т. Гранчак // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 6. – С. 41–42.
3. Гранчак Т. Міжкультурна комунікація як напрям діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Т. Гранчак // Бібліотечний вісник. – 2015. – № 1. – С. 46–52.
4. Давидова І. Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку / І. Давидова // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 6. – С. 8–12.
5. Жмеринчанам презентували методику «Живої бібліотеки» // Н. Мисаченко (Тренер-психолог Вінниць-

кої обласної правозахисної організації «Джерело надії») (10.10.2011 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.myvin.com.ua/ua/news/news_vin/region/10770.html.

6. Колечкіна Л. М. Перспективи розвитку соціальних комунікацій / Л. М. Колечкіна // Соціальні комунікації в інтеркультурному просторі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів : матер. Міжнар. наук-практ. конф., 13 листоп. 2014 р. / МОН України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; за заг. ред. В. О. Огнев'юка; [редкол. : В. О. Огнев'юка, Л. Л. Хоружа, О. Є. Бондарева та ін.]. – К., 2014. – С. 40–48.

7. Різун В. В. Зі статті «Соціальнокомунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії» [Електронний ресурс] / В. В. Різун. – 12 с. Режим доступу : http://journal.univ.kiev.ua/Socialniy_pidhid.pdf.

8. Струнгар В. Бібліотека і соціальні медіа: термінологічно-понятійний аспект / В. Струнгар // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 6. – С. 23–27.

9. Живая библиотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://humanlibrary.ru/support/>.

10. Пособие по внедрению «Живой библиотеки»: методология преодоления стигмы и дискриминации групп, наиболее уязвимых к ВИЧ, и людей, которые живут с ВИЧ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://humanlibrary.ru/wp-content/uploads/2011/08/%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%9E%D0%91%D0%98%D0%95-%D0%9F%D0%9E-%D0%92%D0%9D%D0%95%D0%94%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%AE-%D0%96%D0%91-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B01.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2016 р.

UDC 021.1:008:004

Olha Lalak,

postgraduate of Department of International Information, «Lviv Politechnic» National University

«LIVING LIBRARY» AS INNOVATIVE SOCIAL AND COMMUNICATIVE TECHNOLOGY OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

There is underlined in the article the role of libraries as navigators in social and political activity, as the reason of communicative and intellectual development in society. It is systematized and critically observed the role of libraries' activity in the process of intercultural communication. There is reflected some innovative social and communicative technology of realization of cross-cultural communicative processes: the interactive measure «living library». The actuality of forming the informatively-communicative competence among libraries' workers is well-proven under the act of sociocultural and technical-technological transformations.

К е у о р д с: intercultural interaction; social and communicative technology; library; innovation; «living library».

УДК 021.1:008:004

Ольга Лалак,

аспирантка Национального университета «Львовская политехника»

«ЖИВАЯ БИБЛИОТЕКА» КАК ИННОВАЦИОННАЯ СОЦИАЛЬНО-КОММУНИКАЦИОННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ ИНТЕРАКЦИИ

В статье подчеркнута роль библиотек как навигаторов в общественно-политической деятельности, как социально-коммуникационных движителей интеллектуального потенциала. Охарактеризовано инновационную социально-коммуникационную технологию осуществления кросс-культурных коммуникационных процессов – интерактивное мероприятие «живая библиотека». Обоснована актуальность формирования информационно-коммуникационной компетентности работников библиотек под воздействием социокультурных и технико-технологических превращений.

К л ю ч е в ы е с л о в а: межкультурная интеракция, социально-коммуникационная технология, библиотечная инновация, «живая библиотека».

УДК 027.54(410):021.6

Ольга Керзюк,

куратор відділу європейських та американських студій Британської бібліотеки

Партнерська співпраця Британської бібліотеки

Автор знайомить з роботою відділу європейських та американських студій Британської бібліотеки у контексті нової стратегії бібліотеки, ухваленої 2015 р. Наведено конкретні приклади співпраці з іншими бібліотеками країни та світу, британськими університетами, інститутами культури, комерційними організаціями.

К л ю ч о в і с л о в а: Британська бібліотека, Стратегія розвитку Британської бібліотеки, відділ європейських та американських студій, навчальні програми, культурна дипломатія бібліотеки.

Британська бібліотека заснована у 1753 р. Однак, незалежно від Британського музею вона стала лише у 1973 р., коли парламент країни ухвалив відповідний акт про створення та фінансування незалежної Британської бібліотеки. Отож, у 2023 р. наша установа, котра відіграє роль національної бібліотеки Об'єднаного Королівства (хоча й не має слова «національна» у назві), святкуватиме свій 50-річний ювілей. Прагнувши гідно зустріти цю знаменну дату, керівництво у 2015 р. оприлюднило нову Стратегію розвитку Британської бібліотеки у швидкоплинному, глобалізованому світі. Вона охоплює шість головних напрямів: бібліотечні фонди, дослідницька робота, бізнес, культура, навчання та міжнародні зв'язки (докладніше зі Стратегією розвитку Британської бібліотеки можна ознайомитися на її сайті, у розділі «Living Knowledge» («Живе знання») [1]).

Одночасно з публікацією нової стратегії відбулася ще одна значна подія: створення Кварталу знань (Knowledge Quarter) у центральній частині Лондона, де знаходиться Британська бібліотека. До новоствореної мережі наукових, дослідницьких центрів Лондона вже приєдналися майже 50 організацій, що знаходяться у дільниці Kings Cross, Euston та Bloomsbury. А це Британський музей, музей Чарльза Діккенса, Лондонський університет, представництво компанії Google, штаб-квартира газети «The Guardian», Welcome Trust, Digital Catapult та ін. (див. сайт Кварталу знань [2]). У найближчі десятиліття передбачено низку спільних заходів силами учасників Кварталу знань.

Європейський відділ бібліотеки, де зберігаються видання країн усієї Європи, проіснував понад 10 років (з 2005 р.). Після чергової реорганізації у 2015 р. його об'єднали з відділом американських студій, котрий опікується літературою з США, Канади, Австралазії. Офіційно відділ має тепер назву European & American studies (відділ європейських та американських студій). У свою чергу, він входить до складу відділу Collections and Curation (Фонди і кураторство), який очолює Крістіана Єнсена.

Як саме новостворений відділ займається організацією та ефективним використанням бібліотечних ресурсів у контексті нової стратегії? Слід зауважити, що віднедавна каталогізація матеріалів зі Східної та Центральної Європи (котрою раніше займалися також куратори) повністю перейшла до об'єднаного відділу каталогізації, котрий проводить постійні тренування у зв'язку з переходом на нову систему каталогізації (RDA). Отож, керівники секцій (у бібліотеці усі вони називаються кураторами) тепер майже не займаються каталогізацією.

Куратори відділу продовжують розбудовувати фонд, опікуватися колекціями, займатися науковою роботою та допомагати дослідникам світу в їхніх пошуках (відповідаючи на їхні запити письмово, телефоном та особисто), організовувати навчальні програми для студентів різних рівнів, а також проводити виставки, інші заходи. Для популяризації фондів, заходів куратори дедалі активніше використовують соціальні мережі. Наразі обидві частини новоствореного відділу продовжують писати блоги: блог Європейських студій (European studies blog) підтримує ритм у три блоги на тиждень, а блог Американських студій (Americas blog) – в середньому один–два блоги на тиждень. Блоги кураторів та гостьові блоги дослідників, котрі користувалися багатствами Бібліотеки і раді поділитися своїми знахідками, користуються популярністю і приваблюють нових читачів. Обидва підвідділи також активні у Twitter та на інших соціальних платформах.

Чимало часу, енергії куратори відділу присвячують організації виставок, інших заходів. Щороку у Британській бібліотеці відбуваються дві великі виставки (кожна триває по п'ять місяців) і чотири менші. Підготовка кожної великої виставки займає від трьох до п'яти років: від першої пропозиції через затвердження детального плану спеціальною виставковою комісією до ретельного відбору експонатів, випозицання їх з інших інституцій, співпраці зі спонсорами, рекламної кампанії, мистецького оформлення експонатів для їх показу та виготовлення сувенірів про кожну виставку на продаж у магазині бібліотеки.

До кожної виставки – великої і малої – готується серія супутніх заходів (семінари, доповіді, дискусії, навчальні програми для дітей). Кінцевою їх підготовкою займається спеціальна група фахівців відділу «Заходи» (Events). У штаті останнього є координатор, і це унеможливує «накладки», тобто проведення кількох заходів одночасно. Усі пропозиції на їх проведення подаються до відділу «Заходи» вчасно, за кілька місяців. Двічі на рік виходить друком добре ілюстрована програма «What's On», яку відвідувачі бібліотеки можуть вільно взяти у фойє. Усі заходи своєчасно оголошуються також на її сайті.

Куратори європейських і американських судій також беруть активну участь в організації виставок. З останніх малих виставок варто назвати виставку про дослідження Арктики «Lines in the Ice» (Лінії на льоду) [3] та виставку «Animal Tales», головними кураторами якої є провідний куратор Американських студій Матью Шов, куратор Британського зібрання Алісон Бейлі, куратор Скандинавського зібрання Барбара Говс (Європейські студії). Під час організації виставок перевага віддається власним ресурсам бібліотеки, але якщо потрібно, то деякі матеріали докуповуються. Лише частина експонатів винаймається з інших інституцій Британії чи з інших країн (так, для великої виставки про Магну Карту «Magna Carta. Law, Liberty, Legacy» ми позичали текст Конституції США з Нью-Йоркської бібліотеки) [4].

Як використовуються багатющі фонди бібліотеки під час співпраці з партнерами, що здійснюється нині за чотирма напрямками.

1. Співпраця з іншими бібліотеками Сполученого Королівства та світу

Куратори відділу європейських та американських студій активно співпрацюють з іншими, у т. ч. спеціальними, бібліотеками Об'єднаного Королівства щодо використання фондів. Зокрема, це обмін дублікатами, повідомленнями про нові цінні надходження, координація закупівель особливо дорогих електронних баз даних та матеріалів на мікроносіях, взаємовідвідування бібліотек, гостьові блоги тощо. Раз на рік бібліотекарі різних профілів збираються на щорічні конференції. Наприклад, бібліотекарі Британії, котрі відповідають за слов'янські зібрання у різних бібліотеках країни (від Британської до університетських та бібліотек різних наукових установ, наприклад, Інституту полярних досліджень у Кембриджі), збираються на конференцію організації COSEELIS (Council for Slavonic and East European Library and Information Services). У 2015 р. така конференція відбулася в Кембриджі [5], а у 2014-му – в університетсь-

кому місті Лідз [6] на півночі Англії. На ці зібрання приїждять бібліотекарі з інших країн, а також представники міжнародних фірм – постачальників видань та електронних баз даних для бібліотек. Звіти про конференції публікуються на сайті COSEELIS.

Бібліотекарі, котрі займаються розбудовою та збереженням західноєвропейських зібрань, об'єднані в організацію WESLINE (West European Studies Library and Information Network [7]) і теж щорічно зустрічаються на конференціях. У 2015 р. така конференція відбулася у вересні у Британській бібліотеці. Фахівці співпрацюють і меншими групами, наприклад, бібліотекарі-германісти об'єднані в групі The German Studies Library Group, вони навіть видають свій власний обіжник [8]. Куратори американських студій беруть активну участь у роботі Британської Асоціації американських студій (British Association for American Studies) [9], яка також проводить річні конференції (у 2015 р. конференцію було присвячено 60-річчю від дня створення організації).

Співробітники відділу беруть участь у великих щорічних форумах бібліотекарів світу, де виступають з доповідями про різні напрями роботи Британської бібліотеки. На жаль, програма міжнародних бібліотечних обмінів з бібліотеками Східної Європи впродовж останніх десятиліть скорочувалася і тепер зведена до мінімуму.

2. Організація навчальних програм та співпраця з британськими університетами

Однією з важливих ділянок роботи кураторів є проведення навчальних днів для студентів, котрі вивчають історію, культуру тієї чи іншої країни. Зазвичай такий навчальний день супроводжує невелика виставка з зібрань бібліотеки. У 2014–2015 рр. Російська секція (за допомогою кураторів інших секцій) провела на прохання Єврейського культурного центру в Лондоні три семінари нового типу для всіх відвідувачів цього центру. Куратор Українського зібрання упродовж цих років мала кілька зустрічей зі студентами-україністами зі Школи слов'янських студій Лондонського університету, а викладач української мови Марта Єнкала виступала з доповіддю про історію української мови на одноденному семінарі про мови Європи «Language and the making of nations» [10]. Викладач української культури з університету в Кембриджі д-р Рорі Фіннін у березні 2014 р. був головним доповідачем на ювілейному Шевченківському вечорі у Британській бібліотеці.

Віднедавна бібліотека започаткувала нову форму діяльності – залучення докторантів з різних універси-

тетів Британії до співпраці з бібліотекою під час написання ними дисертацій. Про цю новацію на конференції слов'янських бібліотекарів у Кембриджі провідний куратор та керівник групи студентів д-р Катерина Рогачевська виголосила доповідь на тему «Collaborative Doctoral Partnerships in Slavonic Studies: one year into the project» («Спільні докторські партнерства в ділянці слов'янських студій: підсумки першого року»). Сьогодні у Британській бібліотеці три докторанти працюють над власними дисертаціями і допомагають кураторам. Два докторанти задіяні у підготовці нової великої виставки про революцію 1917 р. в Росії (виставка відбудеться в 2017 р.). Вони також беруть участь у проведенні різних заходів, пишуть блоги для європейських студій. Ще один докторант вивчає архів Стефана Цвейга і теж постійно пише до блогу. Загалом упродовж 2015 р. у бібліотеці працювало 20 докторантів із різних університетів країни. Інформація про нові можливості для докторантів періодично оголошується на сайті бібліотеки.

У 2015 р. для подальшого розширення співпраці з вищими навчальними закладами у Британській бібліотеці створено новий відділ розвитку співпраці з дослідницькою спільнотою (Research Engagement). Його завдання – розробляти нову стратегію співпраці з вишами та окремими дослідниками. У відділі створено чотири підрозділи: група розвитку онлайн-ових послуг, група розвитку досліджень, група гуманітарних та соціальних наук, група використання фондів з науки, технології та медицини (STM – Science, Technology & Medicine Collections). Кілька кураторів Європейського відділу на конкурсній основі перейшли працювати до новоствореного підрозділу.

Куратори бібліотеки постійно працюють над створенням допоміжного онлайн-ового матеріалу для вчителів та дослідників. Наразі головна увага приділяється вітчизняній спадщині. Особливо створено сторінки для вчителів на сайті бібліотеки [11]. В написанні статей, котрі, як правило, супроводжуються ілюстраціями з фондів бібліотеки, беруть участь куратори та провідні науковці.

3. Культурна дипломатія

Традиційно куратори відділу займаються також культурною дипломатією. Вони підтримують тісні зв'язки з посольствами різних країн, з головними інституціями діаспори у Британії, а також із інститутами культури різних країн. Особливо активно допомагають з проведенням різних заходів (включаючи і спонсорування) Польський інститут культури в Лондоні, Чеський культурний центр, Інститут італійської культури та ін. Упродовж десятиліть у Британській

бібліотеці читається цикл лекцій пам'яті легендарного бібліотекаря, уродженця Італії Антоніо Паніцці. Ці лекції, відомі як «Panizzi Lectures», спонсорує Інститут італійської культури в Лондоні. Впродовж шести років, за ініціативою Чеського культурного центру, в Британській бібліотеці проводиться Вечір європейської літератури. Це вже стало доброю традицією. Щороку журі оголошує авторів-переможців конкурсу на сайті організації, котра називається Інститути культури європейських країн, скорочено EUNIC (European Union National Institutes of Culture) [12]. Куратори Європейського відділу беруть активну участь у цих подіях. Вечір традиційно відкриває завідувач відділу, член журі Ж. Змрочек. Вже традиційно автори-переможці та їхні перекладачі пишуть тексти для блогу Європейських студій. Це сприяє значному зростанню їх престижу. Куратори Американських студій отримують велику підтримку (включно зі спонсоруванням багатьох заходів) та співпрацюють з Центром Американських студій Дейвіда та Мері Еклес (створений у 1991 р.) [13].

Британська бібліотека, як одна з найбільших культурних інституцій Британії, співпрацює з багатьма фундаціями країни, котрі займаються збереженням культурної спадщини, зокрема з AHRC (Arts and Humanities Research Council) та ін. У 2005 р. була започаткована спеціальна програма збереження архівів інших країн світу – «Endangered Archives Programme» (скорочено: EAP). Вона фінансується фондом ARCADIA. За останні 10 років цей добродійний фонд профінансував майже дві сотні різних проектів, з-поміж них чотири з України. Куратори Європейського відділу безпосередньо не беруть участі у програмах оцифрування архівів, але займаються популяризацією програми, співпрацюють з кураторами відділу архівів, з фахівцями інших відділів з питань популяризації їхніх проектів. Взяти хоча б малу виставку «Вишита Магна Карта» чи інсталяцію американського митця Дейвіда Нормала на П'яці, яка ґрунтується на оцифрованому британському матеріалі XIX ст.

4. Співпраця з комерційними фірмами

Британська бібліотека активно співпрацює зі світовими компаніями Microsoft та Google щодо проведення широкомасштабного оцифрування. Куратори відділу продовжують брати участь у цих програмах на різних рівнях (контроль метаданих, проведення перегляду книг перед відправкою на оцифрування тощо). Частина зібрань Європейського відділу становлять видання до 1870 р. Вони оцифровуються разом з англомовним матеріалом. Ми працюємо і над тим, як краще використати оцифрований багатостолітній ма-

теріал, зокрема слов'янський? Щороку відділ цифрових лабораторій (BL Labs), створений при бібліотеці і фінансований Фондацією Ендрю Меллона, проводить конкурс на кращий проект використання такого матеріалу. Проект має завдання «надихати, стимулювати, дивувати та провокувати» [14]. Маю надію, що науковці та аспіранти запропонують з часом цікавий проект використання оцифрованого в Британській бібліотеці слов'янського матеріалу.

В опублікованому річному звіті бібліотеки за 2013–2014 рр. зазначається: «...Британська бібліотека не стоїть на місці. Наші фонди зростають швидко як у друкованому, так і в цифровому форматах; 827 895 нових надходжень за поточний рік, що на 10 % більше, ніж минулого року» [15]. Тому питання кращої організації та ефективного використання бібліотечних ресурсів залишатиметься у Британській бібліотеці завжди актуальним.

Список використаних джерел

1. *Keating, Roly*. Launching Living Knowledge [Electronic resource]. – Access mode : <http://britishlibrary.typepad.co.uk/living-knowledge/2015/01/launching-living-knowledge.html>. – Retrieved: 12/08/2015
2. Knowledge Quarter [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.knowledgequarter.london/> – Retrieved: 12/08/2015
3. Блог Американських студій про виставку «Lines on the Ice : Discovering the NorthWest Passage» [Electronic resource]. – Access mode : <http://britishlibrary.typepad.co.uk/americas/2015/04/discovering-the-northwest-passage.html> – Retrieved: 12/08/2015
4. Блог Американських студій [Electronic resource]. – Access mode : <http://britishlibrary.typepad.co.uk/americas/2015/04/magna-cartas-americas-adventure.html>
5. Звіт про конференцію слов'янських бібліотекарів у 2015 р. [Electronic resource]. – Access mode : <https://coseelis.wordpress.com/2015/08/06/coseelis-2015-conference-report/> – Retrieved : 12/08/2015
6. *Керзюк, Ольга*. Конференція слов'янських бібліотекарів [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.nbu.gov.ua/node/1272>
7. Детальніше про організацію WESLINE [Electronic resource]. – Access mode : <http://wesline.senatehouse-library.ac.uk/> – Retrieved 12/08/2015
8. Обіжник організації [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.gslg.org.uk/newsletter.html>
9. Інформація про Британську Асоціацію Американських студій [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.baas.ac.uk/> – Retrieved: 12/08/2015
10. Конференція про мови Європи 14 листопада 2014 р. – блог Європейських студій [Electronic resource]. – Access mode : <http://britishlibrary.typepad.co.uk/european/2014/10/language-and-the-making-of-nations.html> Retrieved: 12/08/2015
11. Навчальні сторінки на сайті бібліотеки [Electronic resources] – Access mode : <http://www.bl.uk/learning/index.html> – Retrieved: 15/08/2015
12. EUNIC [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.eunic-london.org/literature-and-language.html>
13. Інформація про Центр Американських студій. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.bl.uk/ecclescentre> Retrieved : 12/08/2015
14. Про конкурс Відділу цифрових лабораторій. [Electronic resource]. – Access mode : <http://labs.bl.uk/British+Library+Labs+Competition> Retrieved: 12/08/2015
15. Блог про річний звіт Британської бібліотеки [Electronic resource]. – Access mode : <http://britishlibrary.typepad.co.uk/living-knowledge/2015/07/comprehensive-open-and-clear-explaining-our-annual-report-and-accounts.html> – Retrieved: 12/08/2015

Стаття надійшла до редакції 21.03.2016 р.

UDC 027.54(410):021.6

Olha Kerziuk,

curator Ukrainian, Belarusian and Esperanto Collections, European and American Studies at the British Library

PARTNERSHIP CO-OPERATION OF THE BRITISH LIBRARY

The article is devoted to the work of the Department of European and American Studies at the British Library in the context of the new Library Strategy, adopted in 2015. The author gives specific examples of cooperation with other British and world libraries, British universities, and cultural institutions. There is also a mention of the Knowledge Quarter – a network of research institutions at the centre of London where the British Library is located.

A new type of Library activity – cooperation with PhD students – is described as well as the work of the newly-established Department of Research Engagement.

Cultural diplomacy and cooperation with embassies of different countries, the main diaspora organizations and cultural institutes operating in the UK are also reviewed. The paper describes the experience of Library collaboration with the Microsoft and Google global companies in conducting large-scale digitization. Special attention is paid to the organization of exhibitions and use of social media.

К е у о р д с: British Library, British Library Strategy, Department of European and American Studies.

УДК 027.54(410):021.6

Ольга Керзюк,

куратор отдела европейских и американских исследований Британской библиотеки

ПАРТНЕРСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО БРИТАНСКОЙ БИБЛИОТЕКИ

Статья посвящена работе отдела европейских и американских исследований Британской библиотеки в контексте новой стратегии библиотеки, принятой в 2015 г. Автор приводит конкретные примеры сотрудничества с другими библиотеками, с британскими университетами, институтами культуры, мировыми компаниями Microsoft и Google.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Британская библиотека, Стратегия Британской библиотеки, отдел европейских и американских исследований, учебные программы, культурная дипломатия библиотеки.

УДК 027.7:028-047.44

Тетяна Колесникова,канд. наук із соціальних комунікацій, директор науково-технічної бібліотеки
Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна**Наталія Біла,**бібліотекар науково-технічної бібліотеки
Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна**Читацька активність студентів технічного ВНЗ
(читання літератури іноземними мовами)**

У статті аналізуються результати анкетування студентів Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна (ДНУЗТ), визначається рівень активності студентів у читанні літератури іноземними мовами, в т. ч. з урахуванням гендерного аспекту. З'ясовується відповідність фондів літератури іноземними мовами в бібліотеці ДНУЗТ потребам читачів-студентів.

К л ю ч о в і с л о в а: науково-технічна бібліотека ДНУЗТ, еволюція читання, формат, мотивація читання, активність читання, читання літератури іноземними мовами.

У зв'язку з глобалізаційними процесами всіх сфер суспільного життя, модернізацією вищої освіти України та інтеграцією країни у європейський науково-освітній простір особливого значення набуває розширення комунікаційних можливостей студентів. Різні види академічної мобільності (програми обміну студентами, подвійного диплома, стажування, участі у міжнародних конференціях, семінарах, літніх і зимових школах і т. д.) свідчать про активізацію міжнародної комунікації.

Новітня європейська мовна політика підтримує національну ідентичність і багатомовність у країнах Європи. Сьогоднішнє активне прагнення студентської молоді України вивчати не одну, а кілька іноземних мов (як у вишах, так і в мовних центрах) про багато що говорить. Наприклад, студенти усвідомлюють, що знання декількох мов є не тільки надійною інвестицією у їхнє майбутнє (формування особистості, підвищення освіченості, кар'єрне зростання та ін.), воно також перебуває у центрі загальнонаціональної політики країни.

Сучасні методи й завдання курсів із вивчення іноземних мов у вишах [5] мають бути спрямовані на: 1) читання, коли кожен студент повинен вміти читати та розуміти повний обсяг тексту не тільки за фахом, але й різними напрямками; 2) усне спілкування, вміння вільно вести розмову; 3) письмове спілкування, оволодіння навичками написання документів (резюме, рефератів, листів, ділової документації і т. д.); 4) переклад, оволодіння навичками перекладу.

Як бачимо, з активізацією міжнародної комунікації, поглибленням обміну духовними, інтелектуальними (творчими) досягненнями різних

країн студенти повинні навчитися, у першу чергу, читанню іноземної літератури мовою оригіналу.

Дослідження, пов'язані з вивченням різних аспектів читання в житті студентів, активно проводяться в усьому світі. Так, канадські дослідники виявили, що вибір формату читання (друкований чи електронний) залежить від того, з якою метою користувач звертається до книги [12]. І саме цей аспект повинен враховуватися при комплектуванні бібліотечних фондів. Наприклад, 53,9 % студентів вважають, що для підтримки наукових досліджень, проектів бібліотека університету має поповнюватися друкованими книгами, а 46,1 % – електронними. Водночас студенти, які віддають перевагу отриманню в бібліотеці книги для читання як відпочинку, рекомендують бібліотекарям закуповувати літературу у форматі: друкованому – 76 %, електронному – 24 %.

Хоча дослідники, у т. ч. і українські, дедалі частіше схиляються до думки, що в процесі еволюції читання помітно втрачає статус естетичного задоволення й перетворюється на спосіб отримання інформації [3]. Так, під час опитування студентів вишів Дніпропетровська у 2009-му [3] і 2013 р. («Яку роль відіграє читання у Вашому житті?») були отримані такі результати (табл. 1) [1, с. 160]:

Таблиця 1
Результати опитування студентів вишів Дніпропетровська у 2009 та 2013 рр.

| Відповіді на питання анкети «Яку роль відіграє читання у Вашому житті?» | 2009 р. | 2013 р. |
|----------------------------------------------------------------------------|---------|---------|
| 1. Необхідна умова навчання | 20,9 % | 25 % |
| 2. Спосіб отримання інформації | 21,1 % | 41 % |
| 3. Елемент науково-дослідної роботи | 8,5 % | 4 % |
| 4. Спосіб розвитку особистості | 25,9 % | 26 % |
| 5. Можливість долучитися до світової культури | 5,1 % | 3 % |
| 6. Як дозвілля і відпочинок | 10,4 % | 1 % |

Дослідники дійшли висновку, що нинішнє студентство демонструє досить високий рівень комп'ютерної грамотності, віддає перевагу візуальній інформації порівняно з текстовою, але при цьому має низький рівень інформаційної культури та культурного розвитку загалом. Водночас спостерігається зростання читацького негативізму до класичної літератури, ігнорування літератури як підручника життя. Сприйняття друкованого тексту стає більш поверховим і фрагментарним, «мозаїчним» і «кліповим» [1, с. 161].

Долучення майбутнього вченого до наукової творчості розпочинається, як правило, під час навчання у виші. Китайські вчені переконані, що читання іноземної літератури для студентів під час їх навчання в університеті є гарантією досягнення ними успіхів у навчанні, набуття майстерності, професійних навичок проведення наукових досліджень [13].

Українські бібліотекознавці фіксують недостатню «видимість» вітчизняних наукових публікацій у міжнародних базах даних науково-технічної інформації [2; 4; 10]. Це, безсумнівно, пов'язано, у тому числі, з недостатнім рівнем знання й використання студентами та їхніми науковими керівниками англійської мови як міжнародної мови під час опублікування результатів своїх досліджень. Необхідно враховувати також, що знання й використання англійської мови сприяє забезпеченню інтеграції України в європейський політичний, економічний, культурний, науково-освітній простір.

Вчені Об'єднаних Арабських Еміратів (ОАЕ), підкреслюючи обов'язковість вивчення студентами вишів англійської мови як другої (іноземної), звертають увагу на наявність низки чинників, які підсилюють результативність навчання [9]. На їхнє переконання, підвищений інтерес до читання літератури англійською мовою може мати такий мотив, як читання для задоволення, котре стимулює виникнення різноманітних емоцій. Звичайно, систематичне читання літератури англійською мовою в різних культурних контекстах, де досвід, описаний в романах, оповіданнях, віршах, може бути далеким від повсякденних переживань студентів ОАЕ, водночас воно інтригує. А це викликає у людини емоції (від радості й щастя до смутку й гніву) та бажання читати ще і ще.

Вченими Росії вже тривалий час досліджується формування мотивації до вивчення іноземної мови у студентів технічних вишів, а також основні види мотивації [6]. Підкреслюється, що студент неможливо

ного вишу як майбутній фахівець повинен володіти не тільки навичками читання та перекладу, а й комунікативними вміннями, щоб брати участь у міжнародних конференціях, симпозиумах. Без знання іноземної мови у наш час практично неможливо претендувати на високий службовий статус і, навіть, влаштуватися на престижну, високооплачувану роботу [6, с. 247].

Мультимедійні технології дають змогу створювати принципово нові методи активізації читання з використанням віртуальної реальності, різних інтерактивних технологій. Українські вчені-педагоги відзначають, що, працюючи зі студентами технічних вишів, вони часто стикаються з проблемами мотивації читання як виду навчальної діяльності та зі зниженням читацької активності [8; 11]. Виходом із ситуації, на їхню думку, є обов'язкове й широке використання Інтернету, мультимедійних засобів і технологій. Наприклад, перегляд сучасних відеокліпів (музичних творів на слова відомих поетів у сучасній поп чи рок обробці) при вивченні світової культури [8] або використання веб-квестів для розвитку практичних навичок іноземної мови в навчальному процесі (читання для добування інформації, докладне читання, ведення переговорів, усна і письмова комунікація та ін.) [11].

Враховуючи різний рівень інтересу студентів до читання літератури іноземними мовами, постала необхідність простежити взаємозв'язок «студент – читання літератури іноземними мовами – бібліотека» в Дніпропетровському національному університеті залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна (ДНУЗТ).

З цією метою у березні 2015 р. науково-технічною бібліотекою за підтримки кафедри іноземних мов ДНУЗТ було проведено дослідження на тему «Аналіз читацької активності студентів технічного ВНЗ (читання літератури іноземними мовами)».

Мета дослідження – визначення рівня активності студентів у читанні літератури іноземними мовами, у т. ч. з урахуванням гендерного аспекту. Крім головної мети передбачалося також з'ясувати рівень відповідності фондів літератури іноземними мовами в науково-технічній бібліотеці ДНУЗТ (включаючи власні колекції та ліцензовані мережеві ресурси) потребам читачів-студентів.

Варто зауважити, що читання як особливий вид комунікації характеризується наявністю елементів, відносин та умов, що постійно змінюються в часі. Те, що перебуває на даний момент у процесі читацької комунікації, впливатиме на її структуру та зміст у подальшому (в наявності

циклічний, спіралевидний характер) [7]. При цьому одержувач повідомлення (читач) є одним із ключових компонентів комунікаційної схеми передачі вербальної інформації.

Опитування проводилося методом анонімного анкетування як основного методу збору даних, що дало змогу охопити досить велику кількість респондентів, і водночас гарантувало порівнянність й однаковість отриманої інформації, а також можливість її формалізованої обробки. Дослідження передбачало інтерпретацію результатів анкетування та контент-аналіз фахової літератури на задану тему.

Студентам було запропоновано взяти участь в опитуванні або шляхом заповнення надрукованої анкети, або онлайн (через сайт бібліотеки).

Організатори дослідження враховували той факт, що для більшості студентів центральних, південних і східних областей України, які вільно володіють одночасно українською та російською мовами, знання третьої мови як іноземної пов'язане з додатковими навантаженнями (інтелектуальними, моральними, матеріальними та ін.). А це означає, що студенти повинні мати досить потужні мотиви та індикатори мотивації читання літератури іноземними мовами.

Анкета, запропонована студентам, включала 12 питань. Перші три – стосувалися факультету, курсу та статі учасника дослідження. 8 питань були спрямовані на з'ясування активності студентів у читанні літератури іноземними мовами. І лише одне передбачало вивчення відповідності фонду літератури іноземними мовами університетської бібліотеки запитам респондентів.

В анкетуванні взяло участь 125 респондентів – студентів різних курсів і факультетів ДНУЗТ.

За курсами навчання респонденти поділялися на: 1 курс – 2 %, 2 курс – 58 %, 3 курс – 23 %, 4 курс – 3 %, 5 курс – 14 % (спеціалісти або магістри). Тобто найчисленнішими групами дослідження стали студенти 2-го (58 %) і 3 курсів (23 %). Даний факт є дуже важливим, адже саме у студентів 2-х і 3-х курсів, активно включених у систему позааудиторних, самостійних занять, сформувалися пізнавальні інтереси, готовність включитися в сферу наукових інтересів викладачів – керівників наукових проектів. А це, на нашу думку, і стає потрібною мотивацією активності в читанні фахової літератури, у т. ч. іноземними мовами.

Крім того ми виходили з того, що ДНУЗТ – університет технічного профілю. Як відомо, випускники немовних вишів, не дивлячись на необхідність знання іноземної мови фахівцями

різних сфер діяльності й розуміння його значущості, відчувають труднощі при оволодінні нею. [6]. Тому, на нашу думку, це також знижує активність студентів у їх зверненнях до літератури, яка їм потрібна для проведення досліджень.

Водночас ми припускали, що необхідність наявності у сучасного інженера навичок пошуку інформації (у вітчизняній і зарубіжній літературі), логічного осмислення добутої інформації, користування різними видами читання (вивчаючого, ознайомчого, переглядаючого), буде ще однією значущою мотивацією для активного звернення студентів до різних джерел інформації.

Анкетуванням були охоплені студенти таких факультетів: «Мости та тунелі» (МТ), «Електрифікація» (Е), «Механічний» (М), «Управління процесами перевезень» (УПП), «Організація будівництва залізниць» (ОБЗ), «Промислове та цивільне будівництво» (ПЦБ), «Економіко-гуманітарний» (ЕГ), «Технічна кібернетика» (ТК).

Найбільшу кількість респондентів дали факультети «ТК» (44 %), «УПП» (24 %), «ЕГ» (14 %).

Нинішнє студентство визначає більшість професій як гендерно нейтральні, тому дівчата становили у вибірці 43 %, юнаки – 57 %. Наявність в анкеті питання про представників тієї чи іншої статі дає змогу виявити особливості (або їх відсутність) читацької активності у юнаків і дівчат стосовно літератури іноземними мовами.

Нижче наводимо відповіді респондентів на деякі питання анкети.

Насамперед, організатори опитування вирішили з'ясувати у студентів: «З якою метою Ви звертаєтесь до літератури іноземними мовами?»

Отримані відповіді засвідчили переконаність молоді (читачів бібліотеки ДНУЗТ) в тому, що знання іноземних мов – це безсумнівний атрибут будь-якої сучасної високоосвіченої людини. З'ясувалося, що для молодих людей володіння іноземною мовою вже стало стійкою потребою, без нього дуже важко (а часом – і неможливо) влаштуватися на високооплачувану роботу, побудувати успішну кар'єру.

Дослідники припускали, що індикаторами мотивації студентів при зверненні до літератури іноземними мовами може бути цільова спрямованість і характер інформації, яка їх цікавить. Тому респондентам було запропоновано самим визначити цільову спрямованість кожної категорії у відсотках (від 100 %). При цьому цільовими категоріями використання літератури іноземними мовами виступали: «навчання», «наукові дослідження», «са-

моосвіта», «дозвілля / спілкування», «власний варіант відповіді».

Отримані дані доводять, що велика частина студентів (56,7 %) використовує літературу іноземними мовами винятково для навчання. Крім того цільова читацька активність пов'язана з: самоосвітою – 26,1 %, проведенням дозвілля / спілкування – 10,7 %; науково-дослідною діяльністю – 4,3 %; свій варіант відповіді запропонували 2,2 % респондентів.

В результаті обробки анкет зафіксовано переважання навчаючого та ознайомлювального видів читання. Активізація цільової категорії «самоосвіта» пов'язана з наявністю внутрішньої мотивації (мікростратегії) для особистого зростання чи культурного розвитку. При цьому до літератури іноземними мовами з метою навчальної діяльності звертаються всі студенти 1-го і 2-го курсів, а також більша частина (62,3 %) – 4-го й 5-го курсів. А читацька активність, пов'язана з самоосвітою, притаманна в основному старшокурсникам зі сформованим професійним інтересом.

Особливості поведінки студентів різних статей при виборі цільової спрямованості у використанні літератури відображені в табл. 2.

Таблиця 2

Цільова спрямованість у використанні літератури (гендерний аспект)

| Стать | Навчання | Наукові дослідження | Самоосвіта | Дозвілля / спілкування | Особиста думка |
|---------|----------|---------------------|------------|------------------------|----------------|
| Дівчата | 67,2% | 4,4% | 13,7% | 13,3% | 1,4% |
| Юнаки | 48,8% | 4,2% | 35,5% | 8,7% | 2,8% |

Вміння та навички студентів при роботі з літературою (як частина їх професійної підготовки) включають в себе здатність накопичувати та творчо обробляти інформацію, а також створювати нову. Інформаційна культура, що розвивається при цьому, включає в себе регулярність читання, його різновиди, вміння працювати з різними джерелами інформації (в т. ч. з інформаційно-пошуковими системами Інтернет, базами даних, е-каталогами бібліотек), швидкість і вміння створення різних видів записів та їх трансляції (в т. ч. через Інтернет) і т. д.

Таким чином, регулярність читання – це не тільки необхідний аспект при будь-якому способі вивчення іноземної мови, а ще й показник рівня інформаційної культури студента.

Саме тому один із пунктів анкети передбачав відповідь на питання «Як часто Ви читаете літературу іноземними мовами?».

Частотність читання респондентами літератури

іноземними мовами виявилася такою: кожен день – 13,9 % опитаних; раз на тиждень – 53,6 %; раз на рік – 16,3 %; взагалі не читають – 3,5 %; свої варіанти відповідей, пов'язані з нерегулярністю звернення до джерел інформації, дали 12,7 % респондентів.

При цьому частотність читання у юнаків та дівчат дещо різняться (табл. 3).

Таблиця 3

Частотність читання (гендерний аспект)

| Стать | Кожного дня | Раз на тиждень | Раз на рік | Взагалі не читаю | Особиста думка |
|---------|-------------|----------------|------------|------------------|----------------|
| Дівчата | 12,7% | 51,9% | 19,1% | 2,1% | 14,2% |
| Юнаки | 14,9% | 54,9% | 14,2% | 4,5% | 11,5% |

Враховуючи колосальні можливості Інтернету у всіх областях соціальних комунікацій, організатори опитування припускали, що саме він сьогоднішніми студентами використовується, в першу чергу, як джерело інформації іноземними мовами.

Аналіз відповідей на питання анкети «Яким джерелам отримання інформації Ви надаєте перевагу?» цю гіпотезу підтвердив. 56,2 % студентів використовують інструменти та ресурси Інтернету для отримання й читання інформації іноземними мовами. Інші джерела інформації опитані використовують значно менше: бібліотеку ВНЗ – 23,5 % респондентів, домашню бібліотеку – 12,3 %; книжковий магазин – 7,3 %, свій варіант відповіді запропонувало 0,7 % студентів.

Зауважимо, що переваги юнаків і дівчат у цьому питанні відрізняються (табл. 4).

Таблиця 4

Джерела отримання інформації (гендерний аспект)

| Стать | Інтернет | Бібліотека ВНЗ | Книгарня | Домашня бібліотека | Інший варіант |
|---------|----------|----------------|----------|--------------------|---------------|
| Дівчата | 50,8 % | 29,7 % | 8,7 % | 8,9 % | 1,9 % |
| Юнаки | 60,2 % | 18,8 % | 6,2 % | 14,8 % | – |

Один з пунктів анкети вимагав відповіді на питання «Який же формат представлення даних (друкований, електронний або аудіокнига) вітається респондентом?».

При цьому організатори дослідження припускали, що друкована книга все ще є більш пріоритетною для студента-читача літератури іноземними мовами. Але ця гіпотеза не підтвердилася. Відповіді респондентів розподілилися таким чином: електронна книга використовується 53,1 %, друкована книга – 40,1 %, аудіокнига – 6,8 %.

Гендерні особливості при виборі формату читання відображено в табл. 5.

Таблиця 5

Пріоритети при виборі формату читання (гендерний аспект)

| Стать | Друкована книга | Електронна книга | Аудіокнига |
|---------|-----------------|------------------|------------|
| Дівчата | 56,5 % | 38,2 % | 5,3 % |
| Юнаки | 27,8 % | 64,4 % | 7,8 % |

Респондентами були вказані і причини вибору тієї чи іншої форми читання. Ось деякі з них:

- «В дорозі стала читати електронні книги. Але задоволення – ніякого! Тільки очі хворіти починають! Зате аудіокнига – свято душі!»;
- «Люблю читати художню літературу в звичайному паперовому форматі. Але навчання пов'язане зі швидкістю отримання інформації, і тоді – тільки Інтернет»;
- «Все залежить від обставин. Вся довідкова література є в Інтернеті. А ось при підготовці до іспиту, як правило, користуюся звичайним друкованим підручником».

Питання «Чи обговорюєте Ви прочитану літературу?» стосувалося дослідження комунікативності студентів. Обробка анкет показала такі результати: обговорюють – 54,2 % респондентів, не обговорюють – 45,8 %.

Із вибірки анкет респондентів, які позитивно відповіли на питання щодо обговорення прочитаної літератури, були проаналізовані дані стосовно каналів комунікації. Можна стверджувати, що зіткнення інтересів відбувається: в сім'ї – 20,0 %; з одногрупниками – 31,1 %; у соціальних мережах – 13,2 %; при безпосередньому спілкуванні з друзями – 31,4 %; свій варіант відповіді надали 4,3 % студентів.

При цьому відповіді студентів, розподілені за статеву ознакою, були такими: а) юнаки обговорюють – 47,1 % і не обговорюють – 52,9 %; б) дівчата обговорюють – 63,7 % і не обговорюють – 36,3 %. Більш детально інформація наведена у табл. 6.

Таблиця 6

Обговорення прочитаної літератури (гендерний аспект)

| Стать | У сім'ї | Серед одногрупників | У соціальних мережах | Із друзями | Власний варіант |
|---------|---------|---------------------|----------------------|------------|-----------------|
| Дівчата | 21,8% | 37,6% | 8,8% | 30,6% | 1,2% |
| Юнаки | 18,1% | 24,5% | 17,7% | 32,3% | 7,4% |

У ході дослідження респондентам було запропоновано самим визначити рівень володіння іноземною мовою під час читання літератури («Як Ви визначаєте свій рівень володіння іноземною мовою під час читання літератури?»). Аналіз результатів анкетування показав, що вільно читають літературу іноземними мовами тільки 19,4 %, зі

словником – 78,0 % (друкованим – 26,5 % і он-лайн – 51,5 %), свій варіант відповіді – 2,6 %.

Аналіз відповідей респондентів із врахуванням гендерного аспекту наведено у табл. 7.

Таблиця 7

Рівень володіння іноземною мовою (гендерний аспект)

| Стать | Читають вільно | Читають зі словником | | Власний варіант відповіді |
|---------|----------------|----------------------|-------------|---------------------------|
| | | друкованим | електронним | |
| Дівчата | 21,7% | 34,5% | 42,7% | 1,1% |
| Юнаки | 17,6% | 20,5% | 58,1% | 3,8% |

Для нас було важливо встановити, наскільки фонди літератури іноземними мовами університетської бібліотеки відповідають запитам читачів-студентів. Тому в анкету було поставлено питання: «Чи відповідають бібліотечні фонди Вашим запитами?». При цьому передбачалося, що фонди включають в себе як власні бібліотечні колекції, так і ліцензовані мережні електронні ресурси (книги, періодичні видання).

При зверненні до фондів бібліотеки читачі в основному виявляють інтерес до літератури англійською мовою (78,7 %). Набагато менше – німецькою, французькою, польською та іншими мовами.

Ранжування результатів дослідження показує, що колекції літератури іноземними мовами: задовольняють – 52,4 % респондентів; частково задовольняють – 34,0 %; не задовольняють – 13,6 %.

До речі, враження від бібліотечних фондів літератури іноземними мовами у юнаків і дівчат в основному позитивні (табл. 8).

Таблиця 8

Відповідність бібліотечних фондів запитам читачів (гендерний аспект)

| Стать | Задовольняють | Не задовольняють | Частково задовольняють |
|---------|---------------|------------------|------------------------|
| Дівчата | 55,3 % | 10,2 % | 34,5 % |
| Юнаки | 50,2 % | 16,2 % | 33,6 % |

Дослідження на тему «Аналіз читацької активності студентів технічного ВНЗ (читання літератури іноземними мовами)» в ДНУЗТ дало змогу простежити взаємозв'язок «студент – читання літератури іноземними мовами – бібліотека». Були зроблені такі висновки:

1. Особливістю опитаної групи студентів, котрі проживали до вступу в університет у центральних, південних та східних областях України, є використання в побуті, навчанні, громадському житті не тільки державної української мови, але й російської. Дедалі зростаюча тенденція до вивчення третьої мови (англійської або інших мов Євросою-

зу, в т. ч. читання літератури на них) спирається на наявність потужних мотивів та індикаторів мотивації читання.

2. Індикаторами мотивації студентів при зверненні до літератури іноземними мовами є, в першу чергу, цільова спрямованість і характер їх інтересів. Ранжування за цільовими категоріям доводить пріоритетність для респондентів навчання (56,7 %), самоосвіти (26,1 %), дозвілля / спілкування (10,7 %).

3. Ділове читання – основна модель читацької активності студентів технічних спеціальностей. У 56,7 % опитаних переважає також ознайомлювальний вид читання, пов'язаний з наявністю внутрішньої мотивації. Формування мотивації до читання літератури іноземними мовами для особистого зростання чи культурного розвитку активізують цільову категорію «самоосвіта» (26,1 %). При цьому у процесі навчальної діяльності до літератури на іноземних мовах звертаються всі студенти 1-го і 2-го курсів, а також більша частина – 4-го і 5-го курсів. А читацька активність, пов'язана з самоосвітою, притаманна в основному старшокурсникам зі сформованим професійним інтересом.

4. Частотність читання літератури іноземними мовами у середовищі наших респондентів не свідчить про щоденне звернення до неї (кожен день читають лише 13,9 % опитаних студентів). Вони переважно читають раз на тиждень (53,6 %). Відсутність систематичності у заняттях читанням негативно позначається на закріпленні отриманих знань і навичок.

5. Для отримання й читання інформації іноземними мовами переважна більшість (56,2 %) респондентів використовує інструменти та ресурси Інтернету, бібліотеку вишу – 23,5 %, домашню бібліотеку – 12,3 %.

6. Респонденти віддають пріоритетність використанню електронної книги – 53,1 %. Далі формат представлення даних розподіляється таким чином: друкована книга – 40,1 %, аудіокнига – 6,8 %.

7. Дослідження комунікативності студентів доводить, що обговорюють прочитану літературу 54,2 % респондентів, а не обговорюють – 45,8 %. Каналами комунікації серед тих, хто обговорює, є в основному: безпосереднє спілкування з друзями – 31,4 %; з одногрупниками – 31,1 %; в сім'ї – 20,0 %; у соціальних мережах – 13,2 %.

8. В умовах розвитку студентської мобільності у респондентів рівень володіння іноземними мовами на сьогоднішній день явно недостатній. Вільно читають літературу іноземними мовами лише 19,4 %,

зі словником – 78,0 % (друкованим – 26,5 % та онлайн – 51,5 %).

9. Враження від бібліотечних фондів літератури іноземними мовами у опитаних в основному позитивні. Так, студентів, яких фонди задовольняють – 52,4 %; частково задовольняють – 34,0 %; не задовольняють – 13,6 %. При зверненні до бібліотеки читачі в основному виявляють інтерес до літератури англійською мовою (78,7 %). Набагато менше – німецькою, французькою, польською та іншими мовами.

10. Гендерний аспект проведеного дослідження доводить, що в основному статистично значущі відмінності у показниках анкетування юнаків та дівчат не істотні. Якщо цільова спрямованість читання дівчат і юнаків, наприклад, в категорії «навчання» становить, відповідно, 67,2 % і 48,8 %, у категорії «самоосвіта» – 13,7 % і 33,5 %; то в категорії «наукові дослідження» результати практично однакові (4,4 % і 4,2 %). При цьому показники частотності читання (раз на тиждень) у дівчат і юнаків мають також мінімальні відмінності (51,9 % і 54,9 %). Основними джерелами інформації для дівчат і юнаків є, відповідно: Інтернет (50,8 % і 60,2 %); бібліотека вишу (29,7 % і 18,8 %). Дівчата воліють читати в основному друковану книгу (56,5 %), юнаки – електронну (64,4 %). Дівчата більш схильні до обговорення прочитаного ніж юнаки (63,7 % і 47,1 %); при цьому дівчата виявляють бажання ділитися враженнями з одногрупниками (37,6 %), а юнаки – з друзями (32,3 %). Рівень володіння іноземною мовою при читанні однаково недостатній як у дівчат, так і у хлопців (вільно читають, відповідно, 21,7 % і 17,6 %).

11. Результати дослідження засвідчують необхідність прийняття бібліотеками вишів негайних коригувань розвитку бібліотечно-інформаційних сервісів і продуктів. Наприклад, для сприяння подальшому розвитку цільової спрямованості студентського читання в категорії «самоосвіта» бібліотека може запропонувати студентам спільний проект зі створення відеокліпів на вірші (мовою оригіналу) поетів – представників різних країн. Підвищення мотивації читання може сприяти культурологічний проект «Народні обряди та традиції Англії (Франції, Німеччини та ін.)» за участю носіїв мови, в якому використовуються мультимедійні технології, а студенти виступають як актори, режисери, відеооператори, декоратори та ін. Безумовним є також коригування планів комплектування бібліотеки інформаційними ресурсами з урахуванням результатів аналізу читацької активності.

Список використаних джерел

1. *Казакевич М.* Противостояние технократической и гуманистической систем ценностей / М. Казакевич, И. Гузова // Наука та прогрес транспорту. – 2013. – № 6 (48). – С. 156–167. doi: 10.15802/stp2013/19764.
2. *Колесникова Т. А.* Интеграция украинской отраслевой научной периодики в мировое научно-информационное пространство : проблемы и решения / Т. А. Колесникова // Наука та прогрес транспорту. – 2013. – № 6. – С. 7–22. doi: <http://dx.doi.org/10.15802/stp2013/19835>.
3. *Колесникова Т.* Сучасна бібліотека ВНЗ очима студентів: за результатами соціологічного дослідження / Тетяна Колесникова // Вісник Книжкової палати. – 2009. – № 7. – С. 26–30.
4. *Костенко Л. Й.* Видимість наукової періодики України в мережі Інтернет / Л. Й. Костенко // Наука України у світовому інформаційному просторі. – К., 2013. – Вип. 8. – С. 27–36.
5. *Павлусенко О. В.* Сучасні методи викладання англійської мови в технічних вузах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/pavlusenko-ov-suchasni-metodi-vikladannya-angliyskoyi-movi-v-tehnichnih-vuzah/>.
6. *Сумцова О. В.* Формирование мотивации к изучению иностранного языка у студентов технических вузов / О. В. Сумцова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2009. – № 2 (4). – С. 246–249.
7. *Шабанова М. А.* Что общего между Интернет-сообществом, читательским клубом и читательским дневником? / М. А. Шабанова // Библиотечное дело. – 2013. – № 14 (201). – С. 29–34.
8. *Шкарбуль О. В.* Використання засобів мультимедіа для підвищення читацької активності студентів-нефілологів / О. В. Шкарбуль, А. В. Стегалюк // Таврійський вісник освіти. – 2014. – № 1(45). – Ч. I. – С. 83–89.
9. *Al Alami S.* Promoting Communicative Competence within EFL Contexts: A UAE Case Study / SuhairEyad Al Alami // Journal of Language Teaching and Research. – 2014. – Vol. 5, N 6. – P. 1245–1255. doi: 10.4304/jltr.5.6.1245-1255.
10. *Kolesnykova T. O.* The Role of the Ukrainian University Libraries in increasing Representation of Ukrainian Science into Global Environment of Scientific Communications / Т. О. Kolesnykova // Вісн. ОНУ. Сер. : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2015. – Т. 20. – Вип. 1. – С. 127–142.
11. *Pererva K. M.* Web-quests in the english language studying and teaching as a valuable resource and effective tool / К.М. Pererva // Наука та прогрес транспорту. – 2015. – № 3 (57). – С. 208–214. doi: 10.15802/stp2015/46080.
12. Relative preferences for paper and for electronic books : Implications for reference services, library instruction, and collection management / L. J Rod-Welch, B. E. Weeg, J. V. Caswell, T. L. Kessler // Internet Reference Services Quarterly. – 2013. – 18(3-4). – P. 281–303. doi: 10.1080/10875301.2013.840713.
13. *Sun Yu.* The University Library and Reading / Yupeng Sun // Cross-Cultural Communication. – 2014. – Vol. 10, N 6. – P. 213–216. doi: <http://dx.doi.org/10.3968%2F5555>.

Стаття надійшла до редакції 4.01.2016 р.

UDC 027.7:028-047.44

Tetiana Kolesnykova,

PhD, Director of the Scientific and Technical Library of Academician V. Lazarian Dnipropetrovsk National University of Railway Transport

Nataliia Bila,

Librarian of the Scientific and Technical Library of Academician V. Lazarian Dnipropetrovsk National University of Railway Transport

READER'S ACTIVITY ANALYSIS OF STUDENTS AT TECHNICAL UNIVERSITIES (READING THE LITERATURE IN FOREIGN LANGUAGES)

This article analyzes the results of the students' questionnaire at Academician V. Lazarian Dnipropetrovsk National University of Railway Transport (DNURT). The purpose of a study is to determine the level of students' activity in reading the literature in foreign languages, taking into account the gender aspect.

Besides the primary purpose it was supposed to ascertain the level of fund literature conformance in foreign languages in the DNURT library to the readers-students' requirements.

Keywords: university library, reading, reading activity, questionnaire, literature in foreign languages, students, gender.

УДК 027.7:028-047.44

Татьяна Колесникова,

канд. наук по соц. коммуникациям, директор научно-технической библиотеки Днепропетровского национального университета железнодорожного транспорта им. академика В. Лазаряна

Наталья Беляя,

библиотекарь научно-технической библиотеки Днепропетровского национального университета железнодорожного транспорта им. академика В. Лазаряна

ЧИТАТЕЛЬСКАЯ АКТИВНОСТЬ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА (ЧТЕНИЕ ЛИТЕРАТУРЫ НА ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКАХ)

В статье анализируются результаты анкетирования студентов Днепропетровского национального университета железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна (ДНУЖТ), определяется уровень активности студентов в чтении литературы на иностранных языках, в т. ч. с учетом гендерного аспекта. Кроме того определяется соответствие фондов литературы на иностранных языках в библиотеке ДНУЖТ потребностям читателей-студентов.

Ключевые слова: научно-техническая библиотека ДНУЖТ, эволюция чтения, формат чтения, активность чтения, мотивация чтения литературы на иностранных языках.

Наталія Кропочева,

наук. співробітник Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського

Інтеграція фахових педагогічних видань в європейський інформаційний простір

У статті на основі контент-аналізу періодичних та продовжуваних видань педагогічної тематики, засновниками або співзасновниками яких є науково-дослідні установи НАПН України, виокремлено і охарактеризовано напрями та рівні інтеграції видань у європейський інформаційний простір. Викладено та узагальнено результати рангового розподілу видань у систему міжнародних комунікацій.

К л ю ч о в і с л о в а: періодичні та продовжувані видання НАПН України, система рейтингування фахових журналів, наукометричні і реферативні бази даних.

Результати науково-дослідної діяльності в умовах інформатизації суспільства детерміновані трьома чинниками: необхідністю оперативного публікувати результати (проміжні або на завершальному етапі) їх проведення; просуванням своїх напрацювань у системі наукових комунікацій; взаємодією та обміном інформацією з колегами в рамках спільних наукових проєктів; афіліацією з відповідними науковими школами.

Важливим інструментом оприлюднення та розповсюдження результатів наукових досліджень є розміщення їх у журнальних виданнях як найбільш динамічній складовій інформаційного простору. Саме в цьому контексті журнальні статті стають пріоритетним джерелом отримання інформації та генерації знань з усіх галузей науки, посідають чільне місце в системі наукових комунікацій.

Велике значення в системі наукової інформації належить науковим виданням педагогічного спрямування, які відображають стан підготовки фахівців, визначають орієнтири її розвитку, подальшого вдосконалення. Декларований і фактично підтримуваний державою напрям на інтеграцію освітянської галузі в європейський науково-інформаційний простір достатньо представлений у законодавчо-правовому полі державних інституцій загальнонаціонального, регіонального та місцевого рівнів. В основі нині існуючої системи оцінки функціонування наукових видань – кількісні рейтингові показники, що орієнтують вищі, науково-дослідні установи засновувати та затверджувати періодичні і продовжувані видання у ДАК України, позитивна динаміка яких, а ргіогі, повина постійно зростати. Визначені орієнтири на європейську інтеграцію зумовлюють не-

обхідність підвищення стандартів якості для тих вітчизняних видань, які спроможні і планують інтегруватись у європейський науково-освітній простір з відповідним дотриманням стандартів діяльності наукових журналів провідних країн світу [16].

Сучасний вітчизняний інформаційний дискурс охоплює значний пласт наукових досліджень теоретичних, прикладних аспектів розвитку наукової періодики в системі наукової комунікації, зокрема диференціювання та узагальнення критеріальної бази наукометричних, бібліометричних досліджень, серед яких слід виокремити публікації А. Білошицького, Р. Влоха, В. Бикова, В. Буркова, Є. Копанєвої, Л. Костенка, Д. Соловяненка, О. Спіріна, Н. Хміль, Г. Шемаєвої, Т. Ярошенко, Е. Сулейменова, В. Фролова, А. Леонтєва та ін.

У дослідженнях [2; 4; 6; 7; 11] розроблено системотехнічні засади формування та використання наукової періодики України, розкрито засади створення вітчизняної бібліометричної платформи «Бібліометрика української науки», виявлено емпіричні рангові закономірності в бібліотечній діяльності. В проблемному полі когнітивної лінгвістики та виявленні закономірностей математичного опису критеріїв оцінювання міжнародних наукометричних баз заслуговують на увагу наукові розвідки Д. Бернала, Ю. Гарфілда, Р. Прайса, Дж. Каура [1; 4; 13; 15; 16].

Одним із найбільш дієвих засобів розповсюдження та апробації досліджень науковців на вітчизняних теренах є заснування одного видання декількома навчальними, науковими закладами, видавництвами. Так, наукові установи НАПН України мають право започатковувати періодичні ви-

дання та / або залучати до цієї діяльності установи іншого підпорядкування (МОН України, МОЗ України, благодійні фундації). Базовими критеріями фахових видань є: склад редакційної колегії з представниками зарубіжних знаних наукових інституцій; обов'язкова безкоштовна розсилка основного примірника до бібліотек; передача примірників наукових видань до Українського інституту науково-технічної та економічної інформації (УкрІНТЕІ); обов'язковий обсяг тиражу видання; представленість у міжнародних наукометричних базах, репозитаріях. Для закордонних видань основний критерій – це коефіцієнт їх користності для науковців. Так звані імпаکت-фактор та індекс оперативності видання щорічно визначаються Інститутом наукової інформації США [10]. Відповідно до встановленого рівня складається рейтинг наукових видань. Наприклад, Ulrich's Periodicals Directory американського видавництва Bowker є найбільшою базою даних, що описує світовий потік серіальних (періодичних і продовжуваних) видань по всіх тематичних напрямках, яка вміщує понад 200 тис. видань, із яких 50 тис. віднесено до наукових журналів [6].

Співвіднесення кількісних показників та якісних характеристик наукових досліджень має багаторівневий характер. Воно дедалі більше переміщується в площину відповідності діяльності та ефективності вітчизняної фахової періодики критеріям наукових видань європейських країн. У контексті означених імперативів необхідно визначити й охарактеризувати рівні інтеграції вітчизняних наукових видань з педагогіки в європейську систему наукової комунікації. Для цього слід виокремити основні некомерційні наукометричні, бібліометричні платформи, репозитарії та пошукові системи. Основними з них вважаються Scopus, Web of Science, які надають необхідний сервіс лише на комерційних засадах і доступний він обмеженому колу вітчизняних дослідників. Вхідження наукових фахових видань у глобальні інформаційні мережі і, відповідно, підвищення показників їх цитування має проходити два етапи: перший: включення до DOAJ – Directory of Open Access Journals (довідник журналів відкритого доступу), що сприяє популяризації наукових журналів відкритого доступу та посиленню їх впливу; другий – вхідження до некомерційних наукометричних, бібліографічних баз даних.

Серед вільно доступних систем наукометричного спрямовання, насамперед, слід відзначити

Google Scholar корпорації Google, що на сьогодні є лідером пошукових систем Інтернету, яка поєднує загальнодоступну пошукову та бібліометричну системи. Вона подібна до Web of Science і SciVerse Scopus, хоча поступається їм за функціональними можливостями [16].

На основі Google Scholar розроблено програму-агрегатор Publish or Perish, автором якої є професор А. Харзінг з Мельбурнського університету [8]. Ця програма використовує інформаційні ресурси Google Scholar як первинну базу для визначення та наочного представлення вибраних для аналізу бібліометричних даних. За її допомогою можна аналізувати публікаційну активність науковців і вагомість періодичних видань.

Для вітчизняних дослідників доступними є й низка інших інструментаріїв. Насамперед, слід назвати додатки для оцінки періодичних видань SCImago Journal Rank і Source Normalized Impact per Paper на основі інформаційних ресурсів корпорації Elsevier [8]. Показник SCImago Journal Rank (SJR) належить до нового типу метрик, які враховують не тільки кількість отриманих цитувань, а й науковий вплив цих джерел, тобто є функцією, що комбінує кількість і якість. Доцент університету Уніде (Італія) М. Францешет [6] наводить аргументи на користь цього показника – надання ваги цитуванню відповідно до впливості журналу.

Нині в Україні активно працює ресурс «Бібліометрика української науки», який представляє інформацію про діяльність вишів України, окремих кафедр, наукових видань та вчених. Публікації в журналах з бази даних Index Copernicus (Польща) дають змогу індексувати, проводити ранжування і реферування часописів. Вона є також платформою для наукового співробітництва та виконання спільних наукових проєктів. Слід визнати обґрунтованість і вагомість розглянутих наукометричних показників оцінки наукових періодичних видань. Вони є загально-визнаними, використовуються як самими науковцями, так і владними структурами. Водночас слід зазначити, що одержання таких показників потребує значного впорядкування джерельної бази, відповідного програмно-технологічного забезпечення та кадрових ресурсів [8].

Одна з подібних робіт була виконана в рамках проєкту Державного фонду фундаментальних досліджень Р. Влохом. Вчений розробив систему рейтингування та проаналізував стан українських

фахових журналів з природничих і технічних наук (2008 р.). До переліку фахових журналів, збірників з природничих і технічних наук, які ВАК України зараховує під час розгляду дисертаційних робіт і атестації наукових кадрів, входить понад 600 видань [13]. Для оцінки наукових видань Р. Влох запропонував такі критерії:

- наявність відомостей про видання в базі даних Web of Science;
- відповідність виходу номерів видання задекларованим термінам;
- реферування видань ВІНІТІ. Вхідження видання до бази даних ВІНІТІ як найбільшого інституту наукової інформації на пострадянському просторі, що розширює доступ до статей;
- наявність інтернет-сторінки журналу з архівом англійських анотацій статей;
- наявність інтернет-сторінки журналу з архівом анотацій та статей українською та / або російською мовами;
- наявність інтернет-сторінки з архівом повних текстів статей англійською мовою;
- можливість передплати видання через агентство ДП «Преса»;
- реферування видання вітчизняним журналом «Джерело» [3].

Логічним продовженням означеного проекту стало розроблення моделі рангового розподілу видань для визначення ступеня їх інтегрованості в наукові комунікації за такими показниками:

- час існування видання;
- наявність ISSN;
- представлення в системі реферування української наукової літератури;
- представлення в міжнародних реферативних базах даних;
- наявність перекладної версії [7].

Мета статті – з'ясувати рівень інтегрованості фахових видань педагогічної тематики установ НАПН України у європейський інформаційно-освітній простір [14].

Першим напрямом кількісного аналізу було визначення основних характеристик фахових видань педагогічної тематики установ НАПН України, які є засновниками і співзасновниками 41 наукового періодичного видання, у т. ч. 37 друкованих (25 фахових періодичних видань і 12 збірників наукових праць) та 4 електронних фахових видань з педагогіки. П'ять видань з означеного списку мають полідисциплінарний характер і, відповідно, мають фахову реєстрацію у декількох галузях наук. Тому під час формування

списку головним критерієм був той напрям, який заявлений першим.

У мережі Інтернет вдалося віднайти видання, які відсутні у списку фахових видань, але їх заявлено як видання з педагогічних наук. Це, зокрема «Біологія і хімія в школі», «Географія та основи економіки в школі», «Мистецтво та освіта», «Професійно-технічна освіта», «Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови», «Фізика та астрономія в школі».

Сформовано перелік наукових фахових видань за такими характеристиками: наявність видання у Переліку фахових видань України, де можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (дані станом на грудень 2015 р.); наявність бібліометричного профілю; рейтинг видання в Google Scholar, представленість у некомерційних реферативних, бібліометричних платформах, депозитаріях, пошукових системах (табл. 1).

Таблиця 1

**Наукові видання, співзасновниками яких є установи
Національної академії педагогічних наук України**

| Назва періодичного видання | Бібліометрич. профіль в Google Scholar | Міжнародні наукометричні бази, репозитарії, пошукові системи |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|
| Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами ^{1,2,3} (Відкритий міжнар. ун-т розв. людини «Україна», Ін-т вищ. освіти Нац.акад. пед. наук України, Ін-т спец. пед.Нац. акад. пед. наук України) http://naukainform.kpi.ua/ | – | – |
| Біологія і хімія в школі ² (Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, ТОВ «Зодіак -ЕКО», Видавництво «Освіта України») | – | – |
| Вища освіта України ^{1,2,3} (Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Інститут вищої освіти НАПН України, Державне інформаційно- виробниче підприємство видавництва «Педагогічна преса») | індексується Google Scholar | – |
| Вісник післядипломної освіти ² (ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» АПН України) http://umo.edu.ua/zbirnik-naukovikh-pracj | – | – |
| Географія та основи економіки в школі ² (Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, ТОВ «Зодіак – ЕКО», Видавництво «Освіта України») | – | – |
| Горизонти освіти ^{2,3} (Севастопольський міський гуманітарний університет, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти») | – | – |
| Дефектологія (Особлива дитина ^{1,2,3} ; навчання і виховання) Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України http://csnukr.in.ua/ | індексується Google Scholar, EBSCO Education Source Index Copernicus | ResearchBib, WorldCat, Citefactor |
| Естетика і етика педагогічної дії ^{2,3} (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка) | – | – |
| Збірник наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика» ^{1,2} Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка МОН України, Інститут педагогіки АПН України) http://science.kpnu.edu.ua/ | індексується Google Scholar | – |
| Інформаційні технології і засоби навчання ³ (електронне видання) – англ. версія (Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН) http://journal.iitta.gov.ua/ – [Information technologies and learning tools] | індексується Google Scholar | РНІЦ, Google Академія, США, IndexCopernicus (Польща) |

Закінчення табл. 1

| Назва періодичного видання | Бібліометрич. профіль в Google Scholar | Міжнародні наукометричні бази, репозитарії, пошукові системи | Назва періодичного видання | Бібліометрич. профіль в Google Scholar | Міжнародні наукометричні бази, репозитарії, пошукові системи |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Інформаційні технології в освіті ^{1,2} (Херсонський державний університет, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України) http://ite.kspu.edu/ | індексується Google Scholar | | Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи ² (Ін-т педагогіки НАПН України, Ін-т реклами) – [Pedagogical innovation, ideas, reality, perspectives]. | індексується Google Scholar | |
| Комп'ютер у школі та сім'ї ¹ (Інститут педагогіки НАПН України, ІТНЗ НАПН України) http://www.csf221.wordpress.com/ | індексується Google Scholar | | Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки ² (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління», Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України) | індексується Google Scholar | входить до 14 наукометричних баз |
| Мистецтво та освіта ² (Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Київська дитяча академія мистецтв) | – | | Порівняльна професійна педагогіка ² (Інститут педагогіки НАПН України, Хмельницький національний університет) http://khnu.km.ua/angl/j/default.htm | індексується Google Scholar | входить до 14 наукометричних баз |
| Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика ^{2,3} (Навчання і виховання обдарованої особистості: теорія і практика) (Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, Інститут обдарованої дитини НАПН України) http://iod.gov.ua/viewpage.php?page_id=10 | індексується Google Scholar | | Порівняльно-педагогічні студії ^{1,2} (Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини МОН України) http://pps.udpu.org.ua/ | індексується Google Scholar | CiteFactor (Academic Scientific Journal), Directory of Research Journals Indexing, Universal Impact Factor |
| Народна освіта (Інститут педагогіки НАПН України, Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів (Міжнародний освітній фонд імені Ярослава Мудрого) – електронне фахове видання http://narodnaosvita.kiev.ua/ | – | | Проблеми сучасного підручника ² (Інститут педагогіки НАПН України) (англ. версія) http://undip.org.ua/news/problemu_suchasnogo_pydruchnyka.php | індексується Google Scholar | |
| Наука і освіта ^{1,3} (Південний науковий центр Національної академії педагогічних наук України) – Science and education http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/ | індексується Google Scholar | ULRICHS WEB Global Serials Directory; Academic Resource Index (ResearchBib) | Професійна освіта: проблеми і перспективи ² (Інститут професійно-технічної освіти НАПН України) http://sbomikrpto.wix.com/sbomikr | – | – |
| Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти ³ НАПН України. Професійна педагогіка (Інститут професійно-технічної освіти НАПН України) http://www.ipto.kiev.ua/ | – | – | Професійно-технічна освіта ^{1,2} (Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України) http://www.ipto.kiev.ua/ | – | – |
| Неперервна професійна освіта: теорія і практика ^{1,2,3} (Київський університет імені Бориса Грінченка, (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України), Благодійний фонд імені Антона Макаренка) – [Continuing professional education: Theory and Practice] http://npo.org.ua/information.html | індексується Google Scholar | Index Copernicus, PИИЦ | Теорія і методика професійної освіти ² (Інститут професійно-технічної освіти НАПН України) – електронне фахове видання www.ipto.kiev.ua | – | – |
| Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи ^{1,3} (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України) – Adult Education : theory, experience, prospects http://ipood.com.ua/naukovi-vidannya/osvita | індексується Google Scholar | | Теорія і методика управління освітою ² (електрон. наук. фах. вид. / Ун-т менедж. освіти НАПН України) http://tme.umo.edu.ua/ | індексується Google Scholar | – |
| Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови ^{2,3} (Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України) http://www.ispukr.org.ua/uk/14/142/1422.html | – | | Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді ^{2,3} (Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України) – [Theoretical and Methodical Problems of Education of Children and Youth] http://zbimyk.ipv.org.ua/ua/ | індексується Google Scholar | Index Copernicus International, ERIH PLUS, Cite Factor, Ulrich's Periodicals Directory |
| Освіта та розвиток обдарованої особистості ² (Національна академія педагогічних наук України, Інститут обдарованої дитини НАПН України, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України) – Education and Development of Gifted personality http://www.iod.gov.ua/viewpage.php?page_id=10 | індексується Google Scholar | | Українська література в загальноосвітній школі ² (Інститут педагогіки НАПН України) http://undip.org.ua/news/fahovi_detail.php?ID=371 | індексується Google Scholar | – |
| Педагогіка і психологія професійної освіти ^{1,2,3} (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Національний університет «Львівська політехніка», Львівський науково-практичний центр професійно-технічної освіти) http://ipood.com.ua/naukovi-vidannya/ | індексується Google Scholar | | Українська мова і література в школі ² (Інститут педагогіки НАПН України) http://lib.pedpresa.ua/ | – | – |
| Педагогіка і психологія ² (Pedagogics and psychology). Вісник Академії педагогічних наук України (Національна академія педагогічних наук України, Державне інформаційно-виробничо-підприємство видавництва «Педагогічна преса») http://lib.pedpresa.ua/ | – | | Український педагогічний журнал ^{2,3} (Ukrainian educational journal), http://uej.undip.org.ua/index.php/euj | індексується Google Scholar | – |
| Педагогічна освіта: теорія і практика ^{1,2,3} Психологія. Педагогіка (Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, Київський університет імені Бориса Грінченка) http://pedosvita.kubg.edu.ua/ | індексується Google Scholar | Research Bible | Фізика та астрономія в сучасній школі (Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, ТОВ «Зодіак – ЕКО», Видавництво «Освіта України») http://lib.pedpresa.ua/ | – | – |
| Педагогічна теорія і практика ^{1,2,3} (Інститут педагогіки НАПН України, ПВНЗ «Київський міжнародний університет») http://undip.org.ua/news/fahovi_detail.php?ID=374 | – | | Умовні індекси для видань, репрезентованих в мережі Інтернет: ¹ – видання реферується Державною науково-педагогічною бібліотекою ім. В. О. Сухомлинського; ² – видання знаходиться в загальнонаціональній реферативній базі даних і Всеукраїнському журналі «Джерело»; ³ – видання зареєстровано у центрі ISSN (Франція). | | |
| Педагогічний дискурс ^{1,2,3} (Інститут педагогіки НАПН України, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія) – Pedagogical Discourse http://peddyskurs.kgpa.km.ua/ | індексується Google Scholar | Research Bible OAJI.net, Open Academic Journals Index | | | |
| Педагогічний процес: теорія і практика ^{1,2,3} (Київський університет імені Бориса Грінченка, (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України), Благодійний фонд імені Антона Макаренка) – [The Pedagogical Process: Theory and Practice] http://prip.kubg.edu.ua/naukometricnibazi.html | індексується Google Scholar | БД Index Copernicus | | | |

Важливим напрямом констатувального етапу дослідження є аналіз наукових видань на предмет наявності в їх діяльності показників, притаманних журналам європейських країн, зокрема, виявлення наукових педагогічних журналів за такими характеристиками:

- представлення в системі реферування української наукової літератури;

- наявність ISSN;
- представлення в міжнародних некомерційних реферативних базах даних;
- ресурсні можливості журналу;
- наявність англomовної версії.

Входження періодичного видання до вітчизняних агрегаторів наукової інформації (загальнонаціональна реферативна база даних «Україніка наукова»), потрібно вважати необхідною умовою його представлення в електронному середовищі. 39 видань з експериментальної сукупності є джерельною базою для створення реферативної інформації та генерації в загальнонаціональній реферативній базі даних «Україніка наукова», УРЖ «Джерело» (з яких 13 видань реферуються ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в рамках корпоративного проекту спільно з освітянськими бібліотеками мережі).

Відповідно до вимог міжнародних наукометричних і реферативних баз кожне наукове періодичне видання повинно мати власний ресурс, скомпонований за усталеними правилами.

У 2015 р. із 41 фахового видання, засновниками або співзасновниками яких виступають установи НАПН України, виявлено 28 журналів, що мають сайти з достатніми навігаційними та лінгвістичними можливостями, 8 журналів мають свої сторінки на сайтах засновників, 3 видання – інтернет-сторінку видавництва, 2 видання – скановані копії журналів.

Окрім означених вимог до представлення в мережі Інтернет серед інших критеріїв діяльності виділено такі: реєстрація ISSN, включення видання до національних та міжнародних електронних баз журналів. Безперечно, вони сприятимуть прозорості публікацій і спонукатимуть засновників до піднесення якості статей та проведення різноманітних організаційних заходів з метою покращення рейтингу своїх видань.

Дані табл. 1 свідчать, що в центрі ISSN (Міжнародний стандартний номер серіального видання) зареєстровано 24 видання, в Directory of Open Access Journals – довідник журналів відкритого доступу – всього декілька видань. 23 видання індексуються і мають бібліометричний профіль у Google Scholar.

Обов'язковою умовою індексації в реферативних базах даних наукометричного характеру є наявність ISSN (Міжнародного стандартного номера серіального видання), який має 22 журнали із експериментальної вибірки.

Англomовні метадані, у паперовій та електронній версіях, надають 25 журналів, 15 з яких видають повнотекстові версії англійською мовою власними силами і розміщують статті англійською мовою на своїх сторінках у відкритому доступі. Тобто, на повнотекстові англomовні видання серед журналів установ НАПН України припадає 43 %.

З огляду на вищевикладене, можна сформулювати та узагальнити видання з педагогіки за рівнем їхньої інтегрованості в європейський інформаційний простір з відповідними функціональними параметрами.

У табл. 2 наведено розподіл видань за рівнем їхньої інтегрованості в міжнародні наукові комунікації за виокремленими вище параметрами.

Таблиця 2

Розподіл видань за рівнем їх інтегрованості у міжнародні наукові комунікації

| Назва показника | Рівень інтеграції періодичного видання в європейський інформаційний простір | Кількість журналів |
|---------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------|
| Ресурсні можливості журналу | Представленість журналу в Інтернеті (сайт, сторінка) | 40 назв |
| Представлення в системі реферування української наукової літератури | Видання, представлене в загальнонаціональній реферативній базі даних «Україніка наукова» | 39 назв |
| Наявність перекладного аналогу | Наявність у виданні перекладної двох-, трьохмовної версії | 25 назв |
| Представлення в міжнародних некомерційних реферативних базах даних | Google Scholar, Index Copernicus International, Publish or Perish, SCImago Journal Rank (SJR), Directory of Open Access Journals (довідник журналів відкритого доступу) тощо | 23 назви |
| Наявність ISSN | Видання має міжнародний стандартний номер серіального видання | 24 назви |

Наведені дані дають підстави констатувати, що в системі показників інтегрованості найбільше значення має показник «ресурсні можливості журналу». Це підкреслює обізнаність більшості видавців та засновників видань стосовно імперативності дотримання цього чинника в своїй діяльності.

Практично всі журнали дотримуються цієї максими і досить повно представлені в національній системі реферування. Позиції «представлення в міжнародних некомерційних реферативних, бібліометричних базах даних та міжнародних репозитаріях» і «наявність ISSN», як і «наявність перекладної версії» практично близькі за кількісними параметрами.

Серед 23 назв видань, які індексуються Google Scholar, 4 – Index Copernicus (Польща), 3 – РІНЦ. Є видання, котрі внесено до каталогу наукових та академічних журналів вільного доступу та повнотекстової бази даних наукових жур-

налів відкритого доступу (DOAJ и Open Access Journals).

Незначну кількість представлено в WorldCat, ResearchBib – найбільших бібліографічних базах даних, Cite Factor – міжнародній мультидисциплінарній базі даних наукових журналів.

Отже, потенційні можливості доступу європейської спільноти до чималої кількості наукових публікацій вчених формує нове ставлення до такої слабо структурованої галузі, як бази даних наукових публікацій. Збільшення кількості наукових фахових видань у реферативних, бібліографічних базах даних, депозитаріях, пошукових системах пов'язане з діяльністю в двох напрямках: розширення сегмента публікацій в уже існуючих наукових виданнях, які включені до відповідних баз; проведення необхідної низки заходів для включення більшої кількості наукових видань України у вищезазначені бази даних.

Висновки. Наведені результати кількісного аналізу і узагальнень первинного рівня абстрагування демонструють рівні інтегрованості журналів установ НАПН України в європейський інформаційний простір. Зрозуміло, що цей простір має багаторівневий та гетерогенний характер, детермінований взаємодією чинників різного характеру. Поступовий перехід та постійна трансформація форм і методів проникнення в ієрархічне за своєю сутністю та принципами функціонування європейське інформаційне середовище орієнтують вітчизняні науководослідні установи на зміну критеріїв діяльності. Вони повинні бути синхронізовані з тими критеріями, за якими працюють закордонні видання провідних країн Європи.

Основними імперативами щодо реалізації критеріїв діяльності, притаманних виданням Європейського Союзу, є координація дій редакцій, спрямована на трансформацію організаційної, змістової складових функціонування видань.

Охарактеризовано основні показники інтегрованості в європейський інформаційний простір на сучасному етапі розвитку періодичних та продовжуваних видань НАПН України. Базовими з них визначено: представлення в системі реферування української наукової літератури; наявність ISSN; представлення видань у міжнародних некомерційних реферативних, бібліографічних базах даних (базах даних відкритого доступу), репозиторіях; ресурсні можливості журналів; наявність перекладного аналогу.

Серед перших кроків до покращення входження

наукових фахових видань у глобальне інформаційне середовище слід назвати: включення до DOAJ – Directory of Open Access Journals (каталог наукових та академічних журналів вільного доступу), що сприятиме популяризації наукових журналів та посиленню їх впливу; диверсифікація напрямів інтегрованості, зокрема, оцінки наукових публікацій у журналах, що входять до баз даних типу Index Copernicus (Польща) з близькими нам лінгвістичними та культурологічними аксіологемами.

Список використаних джерел

1. *Бернал Дж.* Наука в истории общества : сб. статей и выступлений / Дж. Бернал. – М. : Изд-во иностр. лит., 1969. – 300 с.
2. *Биков В. Ю.* Мобільний простір і мобільно орієнтоване середовище Інтернет-користувача: особливості модельного подання та освітнього застосування [Електронний ресурс] / В. Ю. Биков / Інформаційні технології і засоби навчання: електронне наукове фахове видання // Інформаційні технології в освіті. – 2013. – № 17. – Ст. 09–37. – Режим доступу : <http://ite.kspu.edu/issue-17/p-9-37>.
3. *Влох Р. О.* Система оцінки українських фахових видань / Р. О. Влох // Наука України у світовому інформаційному просторі. – К., 2008. – Вип. 1. – С. 57–94.
4. *Босина Л. В.* Інтернет – источник комплектования библиотек СО РАН иностранными научными журналами / Л. В. Босина, Т. А. Миськова // Материалы VI научной сессии ГПНТБ СО РАН (Новосибирск, 9–10 нояб. 2000 г.) / отв. ред. Е. Б. Соболева. – Новосибирск : ГПНТБ СО РАН, 2001. – С. 24–32.
5. *Бредихин С. В.* Методы библиометрии и рынок электронной научной периодики / С. В. Бредихин, А. Ю. Кузнецов. – Новосибирск : ИВМиМГ СО РАН, НЭКОМ, 2012. – 256 с.
6. *Бурков В. Н.* Параметры цитируемости научных публикаций в наукометрических базах данных / В. Н. Бурков, А. А. Белоощицкий, В. Д. Гогунский // Управление развитием сложных систем. – 2013. – № 15. – С. 134–139.
7. *Копанева Є. О.* Рейтингування видань у депозитарії електронних копій наукової періодики України / Є. О. Копанева // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 25–27 трав. 2010 р. – К., 2010. – С. 177–179.
8. *Наукова періодика України та бібліометричні дослідження / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанева, Т. В. Симоненко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2014. – 173 с.
9. *Прайс Д.* Малая наука, большая наука / Д. Прайс // Наука о науке. – 1966. – С. 281–384.
10. Рейтинги наукових журналів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>

portal/impact.html. – Дата доступу: 11.06.2013. – Назва з екрана.

11. Соловяненко Д. В. Галузь наукометрії в умовах конкуренції основних наукометричних платформ / Д. В. Соловяненко // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 17–19 трав. 2011 р. – К., 2011. – С. 180–182.

12. Спірін О. М. Інформаційно-комунікаційні технології моніторингу впровадження результатів науково-дослідних робіт [Електронний ресурс] / О. М. Спірін // Інформаційні технології і засоби навчання – 2013. – 4 (36). – Режим доступу : http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/890#.Um0_zlP82aQ.

13. Сулейменов Е. З. Создание казахстанского индекса научного цитирования / Е. З. Сулейменов, В. А. Фролова, О. А. Рог [и др.] // Научно-техническая информация. Серия 1 : Организация и методика информационной работы. – 2009. – № 5 – С. 27–31.

14. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій / Г. В. Шемаєва. – Х. : ХДАК, 2008. – 289 с.

15. Google Scholar. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://www.abc.chemistry.bsu.by/intro/part10/04.html>.

16. Index Copernicus International [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://www.indexcopernicus.com/>.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2016 р.

UDC 050.1:37.0:004.91

Nataliia Kropecheva,

Researcher of the Department of scientific abstracts and analytical information in the field of education, V. O. Sukhomlynsky State Scientific and Pedagogical Library

INTEGRATION OF SPECIALIZED PEDAGOGICAL PERIODICALS INTO EUROPEAN INFORMATION SPACE

On the basis of content analysis and periodical publications prolonged educational topics, founders or co-founders of which are research institutions NAPS of Ukraine allocated and described areas and levels of media integration into the European information space. Formed aforementioned list of publications on the following factors. The specified address books on the Internet and the possibility of free access to information. The basic directions of professional scientific publications in this group. Presents the summarized results and rank-specific distribution of publications and differentiated quantitative integration of scientific publications to scientometric, bibliographic databases, search engines.

К е у о р д с : periodic and prolonged edition, commercial profit database.

УДК 050.1:37.0:004.91

Наталья Кропачева,

науч. сотрудник Государственной научно-педагогической библиотеки Украины им. В. А. Сухомлинского

ИНТЕГРАЦИЯ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ В ЕВРОПЕЙСКОЕ ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРОСТРАНСТВО

В статье на основе контент-анализа специализированных изданий педагогической тематики, основателями или соучредителями которых являются научно-исследовательские учреждения НАПН Украины, выделены и охарактеризованы направления, уровни интеграции изданий в европейское информационное пространство. Изложены и обобщены результаты рангового распределения изданий, дифференцированы количественные показатели уровня интегрированности научных изданий в систему международных информационных коммуникаций.

К л ю ч е в ы е с л о в а : периодические и продолжающиеся издания НАПН Украины, система рейтингования научных журналов, наукометрические и реферативные базы данных.

УДК: 001.817:[002.1+050](477)«19-20»

Олена Пастушенко,

канд. філол. наук, головний спеціаліст департаменту атестації кадрів МОН України

Динаміка розвитку дисертаційних досліджень книги і періодики в Україні (1992–2015)

Розглянуто дисертаційні дослідження книги і періодики за період незалежності України, проведено їх бібліометричний аналіз. Показано динаміку їх захисту, здійснено їх розподіл за галузями знань та спеціальностями. Особливу увагу приділено докторським дисертаціям, присвяченим теорії книги та періодики у галузі соціальних комунікацій, вирішенню актуальних питань інформаційного суспільства.

К л ю ч о в і с л о в а: дисертаційна активність, книга і періодика, бібліометричний аналіз, соціальні комунікації.

Проблеми книги, періодики постійно перебувають у полі зору дослідників різних спеціальностей. Це найбільш чітко проявляється під час бібліометричного аналізу авторефертів дисертаційних праць. Популярність такого об'єкта дослідження пояснюється значною роллю книги і періодики у соціокомунікаційних процесах суспільства. В усіх сферах соціуму вони виступають як носії знання, як рушійна сила розвитку його інтелектуального, духовного потенціалу.

Автореферати є досить зручним об'єктом бібліометричного аналізу, адже там у стислому вигляді подаються основні відомості, зокрема персоніфікуючі (автор, науковий керівник (консультант), офіційні опоненти); кваліфікаційні (кандидат, доктор наук); галузеві (найменування однієї з галузей науки); професійні (шифри наукових спеціальностей); часові (рік захисту); регіональні, науково-організаційні та інституційні (організація – місце підготовки, організація – місце захисту); статеві (чоловіча, жіноча стаття дисертанта); комунікаційні: ступінь включення в систему наукової комунікації через публікації, інші форми комунікаційних зв'язків (передусім наявність і кількість публікацій у наукових фахових виданнях та оприлюднення – участь у конференціях, семінарах, круглих столах). Крім того, автореферати розкривають міру новизни кожного дослідження, що дає змогу поповнити статистику змістовним аспектом галузі наукових знань, з'ясувати дисциплінарну специфіку та розвиток науки.

Бібліометричний, наукометричний аналіз дисертаційних праць сьогодні широко використовується у бібліотечознавстві. Його значення, пізнавальні можливості висвітлювалися у працях українських дослідників – Н. М. Кушнарєнко, А. А. Соляник, В. М. Шейко, Л. В. Глазунова, О. М. Кобелев, В. О. Ільганаєва, С. Г. Кулешов, В. С. Пашкова,

М. С. Слободяник, А. С. Чачко, О. Б. Борисова, Л. А. Литвинова, Т. М. Костирко, Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва, Т. В. Симоненко, а також російських – О. М. Зусьман, О. В. Пенькова, Л. М. Михєєва, Т. В. Клапіюк, Т. В. Захарчук, І. В. Лукашов, А. В. Табачников, Н. М. Кабанова та ін.

Водночас аналіз дисертаційних досліджень книги і періодики як комунікаційних чинників у різних спеціальностях поки що не став предметом спеціального вивчення, хоча у наукознавстві є приклади аналізу міждисциплінарних досліджень складних об'єктів науки. Для українського книгознавства, бібліотечознавства та бібліографознавства такий підхід є особливо важливим, адже відчизняні книга і періодика у повноті свого історичного розвитку почали досліджуватися лише у роки незалежності, коли відбулася деідеологізація суспільства і Україна побудувала свою систему атестації кадрів вищої кваліфікації.

Актуальність даного дослідження зумовлюється ще й тим, що книги, газети, журнали були об'єктом аналізу переважно філологічних, історичних, педагогічних наук. Але ж з 2007 р. відкрилася галузь науки «соціальні комунікації», де також широко висвітлюються питання історії, теорії і практики книги, періодики, книговидавництва, книгорозповсюдження, редакційно-видавничої діяльності, інших аспектів існування книги і періодики у гуманітарній сфері суспільства.

Мета статті – з'ясувати динаміку та основні бібліометричні показники дослідження книги і періодики у системі підготовки кадрів вищої кваліфікації за період 1992–2015 рр., розкрити процес дослідження книги у різних наукових галузях.

Обраний нами статистичний аналіз поділимо на два періоди: 1992–2008 рр. – період існування номенклатури спеціальностей до введення наукової галузі «соціальні комунікації»; 2008–2015 рр. – період, ко-

ли зазнала змін номенклатура спеціальностей і було введено низку нових спеціальностей у 27-й галузі «соціальні комунікації», і, відповідно, відбулося перерформатування низки дисциплін, переведених до цієї спеціальності. Серед них були й ті, що мали своїм об'єктом книги, газети, журнали та інші види періодики. Було введено такі спеціальності (подаються за шифрами відповідно до галузей науки), визначена галузь науки:

27.00.01 – Теорія та історія соціальних комунікацій: вивчає сутність, закономірності соціальних комунікацій, процеси, структури та форми соціально-комунікаційних відносин;

27.00.02 – Документознавство, архівознавство: вивчає сутність, закономірності, засоби та форми функціонування документа і документоутворень в оперативному та архівному стані документально-інформаційних систем, інформаційних потоків, ресурсів і комунікацій;

27.00.03 – Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство: вивчає історію, теорію та практику книговидавничої, книготоргівельної, бібліотечної, бібліографічної діяльності, розвиток та функціонування бібліотечно-інформаційних систем і комунікацій;

27.00.04 – Теорія та історія журналістики: вивчає теорію, історію, сутність, процеси, організаційні форми та структури журналістики в системі соціокомунікативної діяльності, феномен масової інформації та засоби її розповсюдження, соціокультурні підвалини взаємодії засобів масової комунікації з соціумом;

27.00.05 – Теорія та історія видавничої справи та редагування: вивчає теорію, історію, методологію, організацію, технологічне забезпечення видавничої діяльності та редагування, їх структурно-функціональні трансформації в умовах електронного середовища;

27.00.06 – Прикладні соціально-комунікаційні технології: вивчає історію, теорію, методологію, організацію, становлення прикладних комунікаційних технологій у системі соціальної діяльності (в науці, політиці, виробництві, культурі, освіті тощо);

27.00.07 – Соціальна інформатика: досліджує соціально-комунікаційні структури як об'єкти інформатизації, закономірності розвитку автоматизованих технологій відповідно до предметно-об'єктних трансформацій у сфері соціальних комунікацій, виявляє особливості процесів інтелектуалізації суспільної діяльності, інтелектуальної обробки інформації та знань [1].

Навіть загальне знайомство зі змістом спеціальності показує схожість досліджень, об'єднаних у галузі соціальних комунікацій та певні перетинання не лише об'єкта, а й предмета дослідження, зокрема у сфері документа і книги, видавничої справи, соціально-комунікаційних технологій, масових та наукових комунікацій тощо. Вивчення цього процесу має неабияке значення для книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства як спеціальності, що досліджує книгу, періодичу в теоретико-методологічному, прикладному значенні, а також організовує збирання, зберігання фондів та надає їх у суспільне користування, здійснюючи безпосередньо комунікаційні процеси, пов'язані з обігом інформації.

Загалом за цей період було захищено 331 дисертацію, в яких безпосередньо або опосередковано висвітлюються питання функціонування книги, газетної та журнальної періодики в різних аспектах.

Найбільші показники припадають на період зміни номенклатури спеціальностей, а спад спостерігається 2009 р., коли значна кількість дисертантів мала пристосуватися до вимог нової номенклатури, а надалі – знову маємо зростання кількості дисертацій, що свідчить про доцільність подальшого розвитку наукових спеціальностей у межах соціальних комунікацій. На жаль, останні два роки характеризуються певним спадом. На нашу думку, це пояснюється не насиченістю галузі знань науковими дослідженнями, а соціопсихологічними чинниками, пов'язаними з політичними процесами в Україні, загальним станом науки, яка втрачає фінансування, падінням престижності наукових досліджень тощо.

Тепер розглянемо основні показники захисту дисертацій за шифрами, назвами спеціальностей та кількістю захищених дисертацій упродовж 1993 – поч. 2008 рр. (див. табл. 1).

За означений період було захищено 183 дисертації. З них, кандидатських та докторських із соціальних комунікацій за галуззю «Історичні науки» – 92 (50 %); «Філологічні науки» – 76 (24,2 %). Незначна кількість робіт була захищена в інших галузях: «Педагогічні науки» – 5; «Мистецтвознавство» – 1; «Політологічні науки» – 2; «Юридичні науки» – 1; «Фізичне виховання та спорт» – 1; «Культурологія» – 3; «Державне управління» – 1.

Найбільше дисертацій захищено у рамках філологічних наук (тут переважають праці зі спеціальностей «Журналістика», «Українська література») та історичних наук (найвищий відсоток дають

Таблиця 1

Показники захищених дисертацій (1993 – поч. 2008 рр.)

| Шифр спеціальності. Галузь науки | Назва спеціальності | Кількість дисертацій |
|-------------------------------------|----------------------------|----------------------|
| 05.25.04 | Історичні науки | 3 |
| 07.00.01 | Історичні науки | 17 |
| 07.00.02 | Історичні науки | 7 |
| 07.00.06 | Історичні науки | 17 |
| 07.00.07 (07.00.10) | Історичні науки | 2 |
| 07.00.08 | Історичні науки | 45 |
| 07.00.08 | Філологічні науки | 2 |
| 07.00.10 | Історичні науки | 1 |
| 09.00.11 | Історичні науки | 1 |
| 10.01.01 | Філологічні науки | 8 |
| 10.01.08 | Філологічні науки | 63 |
| 10.02.01 | Філологічні науки | 1 |
| 10.02.04 | Філологічні науки | 2 |
| 12.00.01 | Юридичні науки | 1 |
| 13.00.01 | Педагогічні науки | 5 |
| 17.00.01 | Мистецтвознавство | 2 |
| 17.00.05 | Мистецтвознавство | 1 |
| 23.00.02 | Політологічні науки | 2 |
| 24.00.01 | Фізичне виховання та спорт | 1 |
| 25.00.02 | Державне управління | 1 |
| 26.00.01 | Культурологія | 3 |

праці зі спеціальностей «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», «Історія України», «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни»).

Після 2007 р. змінюється номенклатура спеціальностей, змінюються і показники (табл. 2).

Таблиця 2

Показники захищених дисертацій (2008–2015 рр.)

| Шифр спеціальності. Галузь науки | Назва спеціальності | Кількість дисертацій |
|-------------------------------------|-----------------------|----------------------|
| 05.13.06 | Технічні науки | 3 |
| 07.00.01 | Історичні науки | 8 |
| 07.00.02 | Історичні науки | 3 |
| 07.00.06 | Історичні науки | 10 |
| 07.00.07 | Історичні науки | 2 |
| 08.00.03 | Економічні науки | 1 |
| 09.00.04 | Філософські науки | 1 |
| 10.01.01 | Філологічні науки | 1 |
| 10.01.08 | Філологічні науки | 1 |
| 10.02.01 | Філологічні науки | 2 |
| 13.00.01 | Педагогічні науки | 7 |
| 17.00.07 | Мистецтвознавство | 2 |
| 23.00.02 | Політичні науки | 1 |
| 23.00.03 | Політичні науки | 1 |
| 27.00.01 | Соц. комунікації | 13 |
| 27.00.03 | Соціальні комунікації | 12 |
| 27.00.03 | Історичні науки | 14 |
| 27.00.04 | Соціальні комунікації | 46 |
| 27.00.05 | Соціальні комунікації | 13 |
| 27.00.06 | Соціальні комунікації | 7 |

Загалом за цей період було захищено 148 дисертацій, присвячених різним питанням історії, теорії, практики існування книги та періодики. З них 91 (61,5 %) захищена за шифрами галузі 27 і присуджено ступінь доктора та кандидата наук із

соціальних комунікацій; з них за шифрами галузі 27 – історичні науки – 37 (27%) (14 з них у межах галузі 27 – соціальні комунікації за шифром 27.00.03); педагогічні науки – 7 (4%). Інші показники: філологічні науки – 4; філософські науки – 1; мистецтвознавство – 2; політологічні науки – 2; технічні науки (інформаційні технології) – 3; економічні науки – 1.

Для розуміння реалій дисертаційних захистів принципово зазначити, що до складу нових спеціальностей соціальних комунікацій увійшли ті, що перебували у складі спеціальностей «Журналістика», «Загальна педагогіка та історія педагогіки», «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», які фактично змінили лише шифр спеціальності.

Важливим для оцінки динаміки цього процесу є аналіз дисертаційної активності вишів, наукових установ та бібліотек, котрі виховали кандидата або доктора наук та організували захист його дисертації – при наявності спеціалізованої вченої ради за профілем спеціальності.

Нині сформувалося декілька потужних центрів підготовки кадрів вищої кваліфікації, де розробляються проблеми, пов'язані з функціонуванням книги, періодики в історичному просторі і сьогоденні, комунікаційними властивостями традиційних та електронних ресурсів книги, газет та журналів, з впливом на розвиток науки, культури, освіти, національної, масової свідомості. Серед них: Київський національний університет імені Тараса Шевченка (134), Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України (61), Класичний приватний університет (Запорізький інститут державного та муніципального управління, Гуманітарний університет) (14); Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України (13), Київський національний університет культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України, м. Київ (13); Львівський національний університет ім. Івана Франка МОН України (12); Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара МОН України (9), Харківська державна академія культури Міністерства культури і мистецтв України (9).

По п'ять захистів відбулося в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка МОН України. По 4 – в Інституті історії України Національної академії наук України, Одеському національному університету ім. І. І. Мечникова МОН України, Запорізькому національному

університеті МОН України, Прикарпатському національному університеті ім. Василя Стефаника МОН України, Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна МОН України.

Досить багато вищів показують незначну кількість захистів – від 3 до 1, але тут йдеться про галузеву науку, що представляє дещо інший зміст наукового знання. Це, зокрема, Національна наукова сільсько-господарська бібліотека НААН України, Державний економіко-технологічний університет транспорту Міністерства транспорту та зв'язку України, Донецький національний університет, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Інститут педагогіки НАПН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Київський славістичний університет (м. Київ), Львівська академія мистецтв, Національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» МОН України, Національний університет «Львівська політехніка» МОН України, Одеська національна юридична академія, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Черкаський державний технологічний університет тощо.

Наведені показники характеризують переважно процес вивчення галузевої наукової періодики, що також відображає функції книги і періодики у системі галузевого знання.

Оже, тема книги і періодики була обрана для підготовки дисертацій у 65 освітніх і наукових установах, але визнаними лідерами тут є дві установи: 88 з них (27 %) було виконано в КНУ ім. Т. Шевченка; 48 (13,1 %) – НБУВ.

Розподіл профілів спеціальностей, що існують у повноваженнях спеціалізованих вчених рад різних установ, показав: основна кількість дисертацій захищається в КНУ імені Тараса Шевченка 134 (40 %) за декількома спеціальностями: 27.00.01 – Теорія та історія соціальних комунікацій; 27.00.04 – Теорія та історія журналістики; 27.00.05 – Теорія та історія видавничої справи та редагування; 27.00.06 – Прикладні соціально-комунікаційні технології. Найбільша кількість захистів припадає на 27.00.04 – Теорія та історія журналістики; 27.00.05 – Теорія та історія видавничої справи та редагування.

Наступною установою за кількістю захистів є НБУВ. За спеціальністю 27.00.03 – «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» – тут захищена 61 дисертація (18,5 %). Враховуючи,

що цей показник представляє одну спеціальність, можна говорити про високий рівень розвитку досліджень книги, газетної та журнальної періодики у межах спеціальності.

В інших спецрадах захищалися дисертації, де предметом дослідження були різні аспекти теми, де йшлося про різні властивості друку – в історичному, літературознавчому, педагогічному, політологічному, мистецтвознавчому та інших аспектах галузевих видів періодики, у т. ч. в природознавчих та технічних науках.

Загальна статистика захистів показує, що з 331 дисертації лише 35 (10,6 %) є докторськими дисертаціями. Це, зокрема, дисертації: О. В. Богуславського [2], А. А. Бойко [3], М. К. Василенка [4], Л. Є. Василик [5], І. С. Гребцової [6], П. І. Губи [7], Л. А. Дубровіної [8], С. М. Квіта [9], Т. І. Ківшар [10], Г. І. Ковальчук [11], Ю. В. Колісника [12], О. Ф. Коновця [13], С. О. Костилюєвої [14], С. І. Кравченко [15], І. В. Крупського [16], В. М. Кулика [17], С. М. Лободи [18], К. В. Лобузіної [19], В. П. Ляхоцького [20], В. А. Маркової [21], С. М. Мішука [22], Е. І. Огар [23], І. З. Павлюка [24], І. С. Паримського [25], М. М. Романюка [26], Г. Я. Рудого [27], Н. М. Сидоренко [28], Л. В. Снісарчук [29], Л. В. Супрун [30], М. С. Тимошика [31], Цісака Войцеха [32], Г. М. Швецової [33], Б. З. Якимовича [34].

Отже, йдеться лише про 10 % докторських дисертацій від загальної кількості дисертаційних праць. Однак цей показник, на нашу думку, відображає не лише певну слабкість теоретичних засад розроблення питань історії, теорії книги та періодики у галузі соціальних комунікацій, а й відносну молодість самої наукової галузі, недостатнє формування наукової бази емпіричних досліджень, де б домінували розробки «білих плям» історії. Безумовно, для незалежної України це було найбільш актуальне завдання. Сьогодні вже сформувалася міцна парадигма дослідження книги, періодики як ресурсів науки, освіти і культури в умовах інформаційного контексту розвитку суспільства знань, глобалізації інформаційних процесів та масових засобів комунікації, що характеризує сучасний стан українського суспільства.

Наукові виміри докторських дисертацій дають змогу одержати такі відомості щодо досліджень в рамках:

філологічних наук:

10.01.08 (Журналістика): А. А. Бойко, М. К. Василенко, С. М. Квіт, Н. М. Сидоренко, М. С. Тимошик, В. Цісак;

історичних наук:

07.00.01 (Історія України): С. О. Костишева;

07.00.02 (Всесвітня історія): І. С. Гребцова;

07.00.06 (Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни): П. І. Губа, Л. А. Дубровіна, І. В. Крупський М. М. Романюк, Г. Я. Рудий;

07.00.08 (Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство): Т. І. Ківшар, Г. І. Ковальчук, В. П. Ляхощкий, Г. М. Швецова, Б. З. Якимович;

07.00.10 (Історія науки і техніки): О. Ф. Коновець;

27.00.03 (Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство): С. М. Міщук;

політологічних наук:

23.00.02 (Політичні інститути та процеси): В. М. Кулик;

педагогічних наук:

13.00.01 (Загальна педагогіка та історія педагогіки): С. М. Лобода;

із соціальних комунікацій (з 2008 р.):

22.00.04 (Теорія та історія журналістики): О. В. Богуславський, Л. Є. Василик, Ю. В. Колісник, С. І. Кравченко, І. З. Павлюк, Л. В. Сніцарчук, Л. В. Супрун;

27.00.01 (Теорія та історія соціальних комунікацій): Е. І. Огар, І. С. Паримський;

27.00.03 (Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство): К. В. Лобузін, В. А. Маркова.

За статистичними даними, дослідження книги та періодики майже повністю перейшло від філологічних (передусім, «журналістика»), педагогічних і частково історичних наук – до соціальних комунікацій. Короткотерміновість цього процесу – переконливе свідчення динамічного розвитку напряму «Соціальні комунікації». Водночас, різноманітність спеціальностей показує й широку запитуваність об'єкта досліджень у різних наукових галузях, відображає синтезовану сутність змісту, функцій книги і періодики як соціального явища.

Основана вимога докторської дисертації – теоретичний внесок у розвиток наукового напряму. Тематичне різноманіття докторських дисертацій розкриває напрями, які почали розроблятися в хронологічному порядку: історія і теорія книги – від її історичних форм та книжкових пам'яток (рукописної форми, стародруків, цінних та рідкісних видань) і до XIX ст.; XIX – початок XX ст., коли активно формуються новітня українська література, національна українська книжка, просвітницька преса, журнальна періодика та виникають ук-

раїнські видавництва; роки Української революції та подальші історичні періоди XX ст., пов'язані із радянською ідеологією, що так фатально позначилися на долі української книги і періодики.

Істотного розвитку набула проблематика стосовно сучасного стану комунікаційних процесів, електронних технологій інформаційної сфери, пов'язаної з книгою та періодикою, розвитку друкованих мас-медіа, національної преси, регіональних тенденцій у галузі преси, різних видів книги та періодичного друку. З'являються біобібліографічні дослідження видатних вчених і просвітяників, які залишили помітний слід в історії книгодрукування та преси, а також дослідження ролі книги і періодики у процесах державного управління. Одним з напрямів стало вивчення соціальних функцій книги та преси в динаміці сучасного інформаційно-комунікаційного процесу, розвитку електронних ресурсів бібліотек, електронних видавництв, електронного суспільства та соціально-психологічних аспектів комунікаційних процесів в умовах глобалізації інформаційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Доступ: http://www.journ.univ.kiev.ua/nauka/naukova_stor/Pasport_CK_VAK.pdf

2. *Богуславський О. В.* Преса міжвоєнної української еміграції в Європі 1919–1939 рр.: національно-патріотична дискусія : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій [22.00.04] / Богуславський Олег Вікторович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2008. – 38 с.

3. *Бойко А. А.* Преса православної церкви в Україні кінця XIX – початку XX століття: тематика і проблематика : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08 / Бойко Алла Анатоліївна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 31 с.

4. *Василенко М. К.* Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08. / Василенко Микита Кімович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2007. – 36 с.

5. *Василик Л. Є.* Сучасна світоглядна публіцистика літературно-художніх видань в контексті історії української журналістики: концептосфера національної ідентичності : автореф. дис. ... д-ра наук із соціальних комунікацій : 27.00.04 / Василик Любов Євгенівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2010. – 36 с.

6. *Гребцова І. С.* Періодична преса в суспільному розвитку Південного степового регіону Російської імперії (1820–1865) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.02 / Гребцова Ірена Світозарівна ; Одеський національний ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2002. – 32 с.

7. *Губа П. І.* Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук / Губа Павло Іванович ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 39 с.
8. *Дубровіна Л. А.* Кодикологія та кодикографія як спеціальні історичні дисципліни в дослідженнях історії української книги : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство і спеціальні історичні дисципліни» / Дубровіна Любов Андріївна ; Інститут історії України. – К., 1993. – 42 с.
9. *Квіт С. М.* Дмитро Донцов і «Літературно-Науковий Вістник» («Вістник») на тлі розвитку української літератури і журналістики 20–30-х років. Ідеологічні, естетичні та організаційні принципи: автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08 / Квіт Сергій Миронович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 36 с.
10. *Ківшар Т. І.* Український книжковий рух: книговидання та книгопоширення (1917–1923 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Ківшар Таїсія Іванівна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського – К., 1996. – 46 с.
11. *Ковальчук Г. І.* Теорія та практика книжкового пам'яткознавства ХХ століття : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Ковальчук Галина Іванівна; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – 37 с.
12. *Колісник Ю. В.* Журнальна періодика УРСР (1950–1980 рр.) у формуванні суспільної свідомості : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Колісник Юрій Вікторович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 36 с.
13. *Коновець О. Ф.* Науково-просвітницька преса України ХІХ – перша третина ХХ ст. Історія. Теорія. Практика: автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.10 / Коновець Олександр Федорович ; Київський ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 1994. – 39 с.
14. *Костишева С. О.* Становлення і розвиток друкованих засобів масової інформації новітньої України (друга половина 80-х – 90-ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Костишева Світлана Олександрівна ; Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2004. – 36 с.
15. *Кравченко С. І.* Періодичні видання Польщі 20–30-х років ХХ століття у світлі суспільно-культурних процесів міжвоєнної доби: літературна комунікація, польсько-український діалог : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.04 «Теорія та історія журналістики» / Кравченко Світлана Іванівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2010. – 32 с.
16. *Крупський І. В.* Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за українську державу (Друга половина ХІХ – перша чверть ХХ ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.06 / Крупський Іван Васильович ; НАН України ; Інститут укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського – К., 1996. – 29 с.
17. *Кулик В. М.* Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.02 / Кулик Володимир Михайлович, Ін-т політич. і етнонаціональн. досліджень ім. І. Ф. Кураса. – К., 2010. – 28 с.
18. *Лобода С. М.* Педагогічна преса як чинник формування педагогічної творчості вчителя в історії розвитку української освіти (ХХ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Лобода Світлана Миколаївна ; Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2011. – 44 с.
19. *Лобузін К. В.* Знаннєві ресурси у бібліотечно-інформаційній діяльності: організація, управління, доступ : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 / Лобузін Катерина Вілентіївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 38 с.
20. *Ляхоцький В. П.* Видавнича, архівно-археографічна та бібліотечно-бібліографічна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.08 / Ляхоцький Володимир Павлович; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського.– К., 2001. – 28 с.
21. *Маркова В. А.* Книжкова комунікація: теорія, історія, перспективи розвитку : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 / Маркова Вікторія Анатоліївна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2011. – 36 с.
22. *Мищук С. М.* Історико-кодикографічні та бібліографічні дослідження рукописно-книжкової стадії України (друга половина ХІХ – 30-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Мищук Сергій Миколайович ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського – К., 2009. – 32 с.
23. *Огар Е. І.* Новітня українська дитяча книга: соціокультурний, комунікативний та видавничий виміри : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / Огар Емілія Ігорівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 32 с.
24. *Павлюк І. З.* Українськомовна легальна преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя 1917–2000 років як структурна частина загальнонаціонального інформаційного простору : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / І. З. Павлюк; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2009. – 40 с.
25. *Паримський І. С.* Національна преса – суспільна домінанта інформаційного простору демократичної держави : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.01 / І. С. Паримський; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2013. – 32 с.
26. *Романюк М. М.* Українська преса Північної Буковини як джерело вивчення суспільно-політичного життя краю (1870–1940 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 / Романюк Мирослав Миколайович ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2000. – 36 с.
27. *Рудий Г. Я.* Періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920

рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 / Рудий Григорій Якович ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – К., 2004. – 33 с.

28. *Сидоренко Н. М.* Українська таборова преса першої половини ХХ століття: проблеми національно-духовного самоствердження : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08 / Сидоренко Наталія Миколаївна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 34с.

29. *Сніцарчук Л. В.* Українська преса Галичини (1919–1939): політико-правові умови функціонування, тенденції розвитку, організаційно-журналістська практика : автореф. дис. ... д-ра із соц. комунікацій : 27.00.04 / Сніцарчук Лідія Віталіївна; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2010. – 32 с.

30. *Супрун Л. В.* Комунікаційна система «Літературно-Наукового Вістника» («Вістника»): мовноментальні детермінанти : автореф. дис. ... д-ра наук із соціальних комунікацій : 27.00.04 / Людмила Вікторівна Супрун ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2013. – 32 с.

31. *Тимошик М. С.* Українознавчі проблеми в науковій, публіцистичній, редакторській і видавничій діяльності Івана Огієнка : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08 / Тимошик Микола Степанович ; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 1997. – 43 с.

32. *Цісак Войцех.* Трансформація преси в Польщі і Україні в контексті суспільних змін (1989–1999 рр.) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08 / Цісак Войцех ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т журналістики. – К., 2001. – 42 с.

33. *Швецова Г. М.* Документ і книга в системі соціальних комунікацій : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Швецова Галина Миколаївна ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2002. – 32 с.

34. *Якимович Б. З.* Іван Франко як книгознавець і видавець (1890-ті роки ХІХ ст. – 1916 р.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Якимович Богдан Зіновійович ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2008. – 38 с.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2016 р.

UDC 001.817:[002.1+050](477)«19-20»

Olena Pastushenko,

Ph.D., Chief Specialist of staff certifying Department, MES of Ukraine

DYNAMICS OF DEVELOPMENT IN STUDIES OF DISSERTATIONS AND PERIODIC PUBLICATIONS IN UKRAINE (1992-2015)

In this work, the attention is given to some questions of theses, the studies of books and periodicals of the period of independence of Ukraine. A bibliometric analysis of the total number of theses, distribution in the chronology protection aspects of disciplines and specialties, dissertation activities and institutions where these theses defended is provided. The development of doctoral dissertations and theoretical studies of books and periodicals history and theory in the field of social communications, the urgent issues of the modern information society are highlighted in this work.

Keywords: thesis activity, books and periodicals, bibliometric analysis, social communication.

УДК 001.817:[002.1+050](477)«19-20»

Елена Пастушенко,

канд. філол. наук, головний спеціаліст департаменту аттестації кадрів МОН України

ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ ДИССЕРТАЦИОННЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ КНИГИ И ПЕРИОДИКИ В УКРАИНЕ (1992-2015)

Рассмотрены диссертационные исследования книги и периодики за период независимости Украины, проведен их библиометрический анализ. Раскрыта динамика защиты диссертаций, осуществлено их распределение по отраслям знаний и специальностям. Особое внимание уделено докторским диссертациям, посвященным теории книги и периодики в области социальных коммуникаций, актуальным вопросам информационного общества.

Ключевые слова: диссертационная активность, книга и периодика, библиометрический анализ, социальные коммуникации.

УДК 01:929(477)«18-20»

Світлана Ляшко,

канд. іст. наук, провід. наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України

Бібліографія про українські персональні бібліографічні покажчики

Рец. на книгу: **Яценко О. М. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013)** / О. М. Яценко, Н. І. Любо-
вель ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол. В. І. Попик (голова) [та ін.]. – К., 2015. – 469 с. (Сер.
«Джерела укр. біографістики» ; вип. 3).

Стрімкий розвиток біографічних досліджень потребує одночасного створення науково-довідкових видань, призначених для інформаційно-бібліографічної допомоги, без яких орієнтуватися у зростаючому потоці інформації нині практично неможливо. Незмінним та подекуди єдиним засобом орієнтації в таких матеріалах є різновидові науково-допоміжні бібліографічні посібники. Саме до таких робіт належить нове наукове видання «Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013)» (далі – Покажчик) старших наукових співробітників Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) О. М. Яценка і Н. І. Любопель. Воно стало третім у серії «Джерела української біографістики», яка готується згаданими авторами у рамках планових тем Інституту. Порівняно із двома попередніми – «Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Матеріали до бібліографії (середина XIX–XX ст.)» (2004) та «Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Матеріали до бібліографії (2001–2003 рр.)» (2006) – персональний бібліографічний покажчик подає більш різнопланову структуровану інформацію про особу, яка часто виступає підґрунтям та джерелом подальших наукових досліджень. Цей покажчик, як і два перших, схвально оцінений науковцями, які працюють у біографічному полі.

Виданий у рамках серії «Джерела української біографістики», Покажчик гідно репрезентує один із головних напрямів діяльності Інституту – розроблення питань джерельної бази української біографістики та наповнення Українського національного біографічного архіву. Він є результатом планомірного вивчення ретроспективної та сучасної джерельної бази біографіки, пов'язаної з Україною, з метою використання в прикладних завданнях (наприклад, наповненні УНБА) та ознайомлення науковців, читацького загалу з напрацюваннями у галузі видання вітчизняних персональних бібліографічних покажчиків.

Об'єктом бібліографування стали різні види як друкованих бібліографічних покажчиків з біобібліографічними даними, присвячених одній особі (персональні бібліографічні покажчики, біобібліографічні збірники про особу, персональні рекомендаційні покажчики тощо), так і електронні персональні бібліографічні покажчики.

Структуру книги вибудовано у класичній манері, притаманній сучасним академічним бібліографічним покажчикам. Праця складається із авторського вступу, ґрунтовної методологічної статті О. М. Яценка «Українські персональні бібліографічні покажчики: особливості, розвиток та сучасний стан», двох покажчиків: «Покажчик друкованих персональних бібліографічних посібників (1856–2013)», «Електронні персональні бібліографічні покажчики (1991–2013)» та кількох допоміжних покажчиків.

У передньому слові «Від авторів» автори / укладачі визначили мету роботи – «вперше систематизувати інформацію про українські персональні бібліографічні покажчики, представити читачам їх розмаїття, розглянути особливості структури цих посібників та коло осіб кому вони присвячені». Їхній задум передбачав також створення додаткових інформаційних можливостей для укладачів, авторів під час формування пристатейної бібліографії, написання праць з історії тощо. Акцентуємо увагу на слові «вперше», яке можна віднести до об'єкта бібліографування (окремі персональні бібліографічні покажчики), складу осіб (діячі з різних сфер життя та діяльності – науки, культури, освіти, суспільно-політичного та національно-визвольного руху), обсягу проанотованих покажчиків (3601), хронологічних меж (1856–2013) та електронних персональних бібліографічних покажчиків.

У вступі також охарактеризована структура видання, джерельна база дослідження, критерії відбору персональних бібліографічних покажчиків, об'єкти бібліографування, стандарти (ДСТУ), якими користувались автори / укладачі, обираючи принципи систематизації інформації, структуру, спосіб анотації, методика записів та інші науково-методологічні особливості побудови Покажчика.

Увагу читачів варто звернути на вступну статтю О. М. Яценка «Українські персональні бібліографічні покажчики: особливості, розвиток та сучасний стан», в якій подається узагальнена картина розвитку вітчизняної біобібліографії, показана роль і значення персональної бібліографії (біобібліографії) як однієї з форм бібліографічної інформації, систематизована інформація про українські персональні бібліографічні покажчики, окреслені перспективи їх розвитку на сучасному етапі.

Досить ґрунтовно О. М. Яценко підійшов до найбільш складної і дискусійної частини статті – термінологічної. Автор детально аналізує низку ключових понять бібліографознавства, пов'язаних зі створенням різних видів бібліографічної продукції та її практичним використанням – «біобібліографія», «персональна бібліографія», «персональний бібліографічний покажчик», «біобібліографічний словник» та ін. Він показує багатовимірність проблем, пов'язаних із терміносистемою бібліографознавства як наукової дисципліни книгознавчого циклу і, зокрема, з

питаннями термінології щодо бібліографічних матеріалів стосовно осіб. О. М. Яценко наголошує на необхідності в кожному випадку максимально чітко визначати зміст понять, враховуючи співвідношення між ними, особливості тотожності й відмінності, об'єктивні зв'язки тощо (наприклад, персональна бібліографія – біобібліографія). Дослідник аргументує важливість введення до назв наукових бібліографічних видань та їх підзаголовків при оформленні персональних покажчиків термінів, які відповідають змісту матеріалу і визначають однозначність поняття. Відзначимо, що назва рецензованого видання «Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013)» вибрана авторами досить вдало, з урахуванням усіх перелічених змістовних характеристик понять, їх співвідношення між собою та матеріалом.

В Україні біобібліографія динамічно розвивається в різних напрямках і набуває нової якості. У цьому сенсі рецензоване видання за змістом є покажчиком біобібліографічних посібників, тобто бібліографією бібліографій другого ступеня, або метабібліографією (І. Г. Моргенштерн, Г. М. Швецова-Водка, О. Л. Промська та ін.). У таких виданнях акумулюються духовні здобутки народу в галузі науки, культури, освіти за певний історичний проміжок часу. Їх головним призначенням є орієнтація науковців і суспільства загалом у бібліографічних ресурсах. Видання «Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013)» за змістом, структурою цілком відповідає визначенню «метабібліографія». З позиції бібліотечно-бібліографічної систематизації і коректного відображення видання в систематичних каталогах бібліотек, на нашу думку, термін «метабібліографія» треба було б винести в назву Покажчика в дужках.

У статті подані різновиди структури персональних бібліографічних покажчиків, що зустрічаються в сучасній практиці; обумовлена залежність їх структури від характеру діяльності людини, мети і завдань (шість позицій), надана їхня характеристика; проаналізовано домінування того чи іншого різновиду в різні історичні періоди.

О. Яценко виокремив етапи розвитку українських персональних бібліографічних покажчиків про діячів національної культури в контексті особливостей історико-культурного розвитку суспільства й державотворення в Україні. Обґрунтовуючи правомірність такої періодизації,

автор виходить із персоналій, які зробили вагомий теоретичний внесок у розвиток вітчизняної біобібліографії (у вигляді створення методичних прийомів укладання біобібліографічних словників, форм представлення матеріалу про особу, у розкриття особливостей формування бібліографічних описів, ролі бібліотек у розвитку української персональної бібліографії тощо, а також ключових праць науковців для кожного з означених періодів.

«Показчик друкованих персональних бібліографічних посібників (1856–2013)» створений за принципом анотованого бібліографічного посібника. Він містить відомості про понад три тисячі шістсот окремих персональних бібліографічних показників (загальна кількість двох показників), створених за вказаний період. У розділі показники розташовані за хронологією, між роками – за алфавітом назв (авторів). На наш погляд, таке розташування матеріалу є вдалим і робить його додатковим джерелом для аналізу динамічних змін у структурі, змістовному наповненні персональних показників якісними та кількісними характеристиками персональних показників. Кожний з персональних бібліографічних показників був переглянутий авторами / укладачами *de viso*, супроводжується авторською анотацією, відомостями про місце та шифр зберігання в НБУВ та інших найбільших книгозбірнях України.

В цьому підрозділі видання об'єктами бібліографування і анотування стали: персональні бібліографічні показники; біобібліографічні збірники про особу; біобібліографічні огляди, присвячені одній постаті; персональні рекомендаційні показники, списки літератури; каталоги книжкових виставок, присвячені окремим персонам; бібліографічно-методичні матеріали до ювілейних дат діячів; пам'ятки користувачу, в яких наявні біобібліографічні дані. Як зазначають автори, не всі з наведених джерел рівнозначні за науковою цінністю і новизною бібліографічної інформації, але в багатьох з них міститься унікальна персональна інформація.

Характеристика показників і перелік структурних складових відображені в стислих анотаціях. Кожна з них містить дати життя, дефініцію. Тут виокремлюються особливості інформації щодо особи, перелічуються складові показника, що представляється (наприклад, подано низку спогадів колег та учнів вченого, основні дати життя і

творчого шляху особи доповнено фотографіями, висловами письменників, вчених, громадських діячів про її творчість; подано відомості про твори письменника, видання про нього і його творчість, що зберігаються в фондах конкретних бібліотек; наведено перелік дисертацій, виконаних під науковим керівництвом вченого; включено фотогалерею та список осіб, нагороджених іменною медаллю науковця тощо), повідомляється про наявність у показнику довідкового апарата.

Для фахівців у царині бібліографії науковий інтерес становлять біобібліографічні посібники, що вийшли друком у 1856–1917 рр. Вони вирізняються за структурою, рубриками, змістовним наповненням та іншими характеристиками, притаманними подібним виданням часу. Така інформація авторами представлена вперше. Сучасні біобібліографічні аналоги її, на жаль, не мають. Усі включені до видання персональні бібліографічні посібники вказаного періоду зберігаються в фондах НБУВ.

Анотований хронологічний показчик «Електронні персональні бібліографічні показники (1991–2013)» також згрупований аналогічним чином. Представлена група біобібліографічних посібників супроводжується посиланнями на електронні версії видань, акумульовані на сайтах бібліотек, персональних сторінках провідних вчених, дослідників-краєзнавців тощо. Цей показчик віддзеркалює сучасні тенденції, зумовлені появою нових технологій підготовки і форм представлення персональних бібліографічних показників: електронних бібліографічних показників, персональних сайтів та комп'ютерних баз даних з повними текстами та мультимедійними матеріалами, електронних копій друкованих версій персональних бібліографічних показників.

Видання вирізняється високою бібліографічною культурою. Одним із критеріїв зарахування видання до наукового є наявність у ньому розгалуженої системи допоміжних показників, яка сприяє розкриттю багатоаспектного змісту всього видання та швидкому пошуку необхідної інформації. Для багатоаспектного пошуку відображених у бібліографічному показнику персональних біобібліографій, аналізу їх за авторською ознакою, назвами посібників і серій, напрямів діяльності пропонується низка допоміжних показників: «Іменний показчик осіб, на яких підготовлено персональні бібліографічні посібники», «Іменний показчик авторів та осіб, причетних до

підготовки і випуску персональних бібліографічних покажчиків», «Покажчик назв серій», «Предметно-тематичний покажчик». Велике значення для розкриття творчих здобутків особи має предметно-тематичний покажчик, який не лише детально висвітлює напрями її діяльності (наприклад, для вчених, які домінують у покажчику – проблеми, над якими вони працювали, допомагають проаналізувати рівень розроблення тих чи інших тем тощо).

У наш час, коли інтерес до історико-культурної спадщини, особливо до її персоніологічної складової, відчутно зріс, а біобібліографія стрімко розвивається в різних напрямках, набуває нової якості, виникає необхідність узагальнити накопичений досвід бібліографічної роботи провідних бібліотек України з підготовки та видання науково-допоміжної бібліографії. В цьому сенсі бібліографічний напрям праці колег набуває особливої актуальності.

Видання О. М. Яценка і Н. І. Любовець є результатом багаторічних дослідницьких зусиль. Воно характеризується достатньою системністю при опрацюванні джерел, ретельним, методично виваженим підходом до матеріалу, високою науковою культурою його організації. Авторам вдалося зібрати відомості про окремо видані українські персональні бібліографічні покажчики, розпорошені по різних бібліотечних фондах, упорядкувати їх, проаналізувати, проанотувати, створити систему ключів-покажчиків, які дають змогу користувачу легко орієнтуватись у змісті Покажчика.

Безперечно, посібник є вагомим внеском в українську біобібліографію, він значно розширює джерельну базу, а, отже, і можливості дослідників, які займаються біографією, біографістикою, прикладними напрямками, пов'язаними як з біографією, так і бібліографічною справою.

Бібліотечні студії імені професора М. С. Слободяника

Наприкінці 2015 р. в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського відбулися бібліотечнознавчі студії, присвячені пам'яті професора Михайла Семеновича Слободяника (1949–2015) – українського бібліотечнознавця, документознавця, бібліографознавця.

У залі засідань вченої ради НБУВ зібралися відомі вчені-бібліотечнознавці, колеги, учні й послідовники знаного вітчизняного вченого, педагога, діяльність якого була тісно пов'язана з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського, де він спочатку працював на посаді завідувача відділу бібліотечнознавства, а з 1992-го очолював Інститут бібліотечнознавства. Саме тоді М. С. Слободяник започаткував у НБУВ наукові сесії. Відновити започатковану традицію і покликані нинішні бібліотечнознавчі студії.

З вітальним словом до учасників зібрання звернувся генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, член-кореспондент НАН України **В. І. Попик**. Він підкреслив, що М. С. Слободяник залишив по собі вагомий науковий спадок, його професійна діяльність була тісно пов'язана з багатьма науковими, бібліотечними, науково-освітніми установами. Невтомного вченого, ефективного керівника, мудрого й прискіпливого педагога знали, цінували й поважали не лише в Україні а й за її межами, його наукові інтереси були глибокими, різновекторними, а ідеї – далекоглядними. «Пригадую свою останню розмову з професором Слободяником під час перерви в засіданні спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій. Ми говорили про перспективи, нові напрями бібліотечнознавчих досліджень, про підготовку наукових кадрів. Йшлося про можливість створення спільної кафедри у зв'язку з реформуванням системи підготовки докторів філософії... На цій світлій ноті наше спілкування обірвалося...». Генеральний директор НБУВ подякував усім учасникам за підтримку ідеї відновлення, започаткованих М. С. Слободяником, наукових сесій в Інституті бібліотечнознавства НБУВ і висловив сподівання, що вже в форматі бібліотечнознавчих студій вони переростуть у

традицію і дадуть новий поштовх обговоренню комплексу наукових проблем сучасного бібліотечнознавства, стануть ефективним майданчиком продукування нових ідей, стратегічних проектів, пов'язаних з розбудовою вітчизняної бібліотечно-інформаційної сфери.

З доповіддю «Цифрова культура і бібліотечнознавство: виклики і пошуки відповідей» виступив голова Інформаційно-бібліотечної ради НАН України академік **О. С. Онищенко**. Окреслюючи тенденції розвитку бібліотечнознавства в умовах трансформації рукописної й друкованої культури, появи нового типу культури – цифрової, він звернувся до ідейної спадщини професора Слободяника, який у 90-х рр. узагальнював думки бібліотечнознавців-попередників, наполегливо шукав шляхи оновлення і збагачення бібліотечної теорії в контексті становлення інформаційного суспільства, формування нового типу культури, нового типу читача і нового покоління бібліотечарів. «Ядро наукової спадщини вченого, а це його монографія і докторська дисертація «Наукова бібліотека: еволюція культури й функцій у період освоєння інформаційних технологій», формувалось у стінах НБУВ, – наголосив О. Онищенко. – Ми шукали нову парадигму бібліотечнознавства, нову чи оновлену теорію, яка б стала взірцем як для постановки дослідницьких проблем так і для вирішення практичних питань в умовах цифрової культури». На глибоке переконання академіка, бібліотека як соціальна інституція, найбагатший носій культури не може не відреагувати на появу нового типу культури, нових інформаційних ресурсів і нових сервісів. Йдеться про вироблення парадигми для постановки дослідницьких проблем.

Характеризуючи суть цифрової культури, О. С. Онищенко закликав вчених-бібліотечнознавців знову і знову звертатися до суті поняття «бібліотечнознавство», у полі досліджень якого перебуває два кола проблем: інформаційний ресурс та інформаційний сервіс, а спільним складником цих досліджень є інформація. Тож, на його думку, є всі підстави вести мову про розширення

бібліотекознавства до інформацієзнавства, що дасть бібліотекам нові шанси для розвитку, допоможе уникнути кризи, підвищить імідж бібліотеки як центру цифрової культури. «Це високі ідеї, але вони, – наголосив на завершення О. Онищенко, – випливають із первісного призначення бібліотеки. Це роздуми для обговорення. І для цього нам потрібні бібліотечні студії, на терені яких нам запам'ятався професор Слободяник».

Спогадами про спільну з Михайлом Слободяником творчу працю на ниві розбудови НБУВ у 90-х рр. минулого століття поділилася з присутніми директор Інституту рукопису НБУВ, член-кореспондент НАН України **Л. А. Дубровіна**. З її виступу постав портрет історика-бібліотекознавця, який, концентруючи зусилля фахівців на розробленні цілісної концепції розвитку бібліотечної справи в Україні, особливого значення надавав піднесенню рівня історико-бібліотекознавчих досліджень. На його переконання, першочергової уваги потребує об'єктивне і всебічне висвітлення подій, пов'язаних з історією головної бібліотеки країни – Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. У цьому контексті важливими є дослідження Михайла Слободяника діяльності Тимчасового комітету для заснування Національної бібліотеки Української Держави. На завершення Л. А. Дубровіна поінформувала присутніх про те, що Михайло Семенович ще за життя передав частину свого особистого архіву Інституту рукопису НБУВ. Вона закликала всіх, хто мав нагоду працювати з професором Слободяником, долучатися до поповнення його особового фонду.

Про продуктивну діяльність М. С. Слободяника-бібліотекознавця, теоретика і практика бібліотечно-інформаційної діяльності, талановитого організатора бібліотекознавчих досліджень у стінах НБУВ йшлося у виступі директора Інституту бібліотекознавства НБУВ, канд. іст. наук **О. М. Василенко**. У цей період наукові дослідження Інституту бібліотекознавства НБУВ були сконцентровані на обґрунтуванні і розвитку інформаційно-функціональної моделі наукової бібліотеки як універсального науково-інформаційного комплексу. Пріоритетною стала проблематика оптимізації бібліотечних процесів, організації формування й використання документно-інформаційних ресурсів наукових бібліотек в умовах упровадження інформаційних технологій. Основні теоретико-методологічні та науково-методичні напрацювання були предметом постійних дискусій під час наукових сесій Інституту бібліотекознавства, а згодом

лягли в основу монографії та докторської дисертації М. С. Слободяника «Наукова бібліотека: еволюція структури й функцій у період освоєння інформаційних технологій» – першої захищеної в Україні докторської дисертації з бібліотекознавства.

Важливий етап діяльності М. С. Слободяника – це його робота на посаді директора Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України (ЦНСГБ НААН, нині – Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України). Основні досягнення цієї установи під керівництвом Слободяника окреслила у своєму виступі заступник директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи ННСГБ НААН **Л. М. Татарчук**, зауваживши, що саме завдяки зусиллям Михайла Семеновича бібліотека одержала статус наукової установи, було розроблено концептуальні засади мережі електронних сільськогосподарських бібліотек, запроваджено випуск реферативного журналу «Агропромисловий комплекс України», започатковано інформаційне супроводження наукових досліджень.

Про співпрацю М. Слободяника з архівними установами йшлося у виступі провід. наук. співробітника Інституту історії НАН України, д-ра іст. наук **І. Б. Матяш**, яка виокремила його науково-організаційний внесок у розвиток архівної справи, у створення 1994 р. Інституту архівної справи та документознавства. Михайло Слободяник ініціював створення спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій за спеціальністю «Архівознавство і документознавство», брав активну участь у розробленні її організаційних та науково-методологічних засад, був першим опонентом захисту дисертацій з цієї спеціальності. З особливим теплом говорила І. Б. Матяш про людські якості Михайла Слободяника – принципового, вимогливого і, водночас, чуйного і терплячого педагога, наставника і колегу, який дав путівку в життя багатьом молодим науковцям.

Одна з успішних учениць професора Слободяника д-р наук із соц. комунікацій, завідувач відділу НБУВ **О. В. Воскобойнікова-Гузєва** присвятила свій виступ бібліотекознавчій спадщині свого учителя. Вона акцентувала увагу на трьох ключових напрямках наукових досліджень, започаткованих і залишених професором у спадок своїм послідовникам і учням. Це – унікальна модель наукової бібліотеки, дослідження вітчизняної бібліотеко-

знавчої науки і пошук базової моделі бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції.

Про становлення Михайла Семеновича Слободяника як педагога вищої школи, його постійні пошуки, новаторські підходи до модернізації бібліотечно-інформаційної освіти, розвитку професіології як науки йшлося у виступах професора Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ), д-ра іст. наук **Т. В. Новальської** і заступника директора Державної бібліотеки України для юнацтва, канд. іст. наук, доцента **О. Б. Виноградової**. Працюючи в КНУКіМ на посаді декана факультету, зазначила Т. В. Новальська, професор Слободяник у 2000–2002 рр. здійснив структурну реорганізацію факультету відповідно до потреб часу. За його ініціативою кафедру бібліографії було перетворено в кафедру інформаційних ресурсів і сервісу, відкрито нову кафедру міжнародної інформації (її очолив Слободяник), а сам факультет отримав нову назву: факультет документальних комунікацій та міжнародної інформації. Всі ці рішення відповідали розробленій професором-новатором інформаційній концепції підготовки бібліотечних кадрів, практично реалізованій у навчальних планах, програмах і підручниках. Водночас, як підкреслила доповідач, деякі із запропонованих Слободяником у 2000-х рр. ідей знайшли своє втілення в бібліотечно-інформаційній освіті лише сьогодні, що є переконливим свідченням далекоглядності поглядів вченого-педагога.

Учасники студій не обійшли увагою і вагомий внесок професора Слободяника у підготовку фахівців вищої кваліфікації, адже вчений-педагог підготував 17 кандидатів наук, був офіційним опонентом на захистах 37 дисертацій.

Становлення наукової бібліотечнознавчої школи М. С. Слободяника відбувалося в Центральній науковій бібліотеці ім. В. І. Вернадського (згодом – НБУВ) на початку 90-х рр. Тоді, за ініціативою Генерального директора НБУВ О. Онищенко, в бібліотеці створювалися інститути, наукові цент-

ри, спеціалізована вчена рада із захисту дисертацій. Про здобутки бібліотечнознавчої школи М. Слободяника йшлося у виступі завідувача відділу НБУВ, канд. іст. наук **О. Г. Кириленка**.

Доцент Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), канд. іст. наук **О. М. Збанацька** представила здобутки заснованої Слободяником кафедри документознавства та інформаційної діяльності, окреслила основні напрями досліджень документознавчої школи вченого-педагога. Доповідачка зазначила, що М. С. Слободяник, розробляючи теоретичні проблеми документознавства, першим обґрунтував необхідність виокремлення нового напрямку цієї науки – галузевого документознавства. Розроблені ним теоретичні засади підготовки майбутніх документознавців, стали надійним підґрунтям для вдосконалення навчально-педагогічного процесу, упровадження в практику НАКККіМ низки нових спеціалізацій.

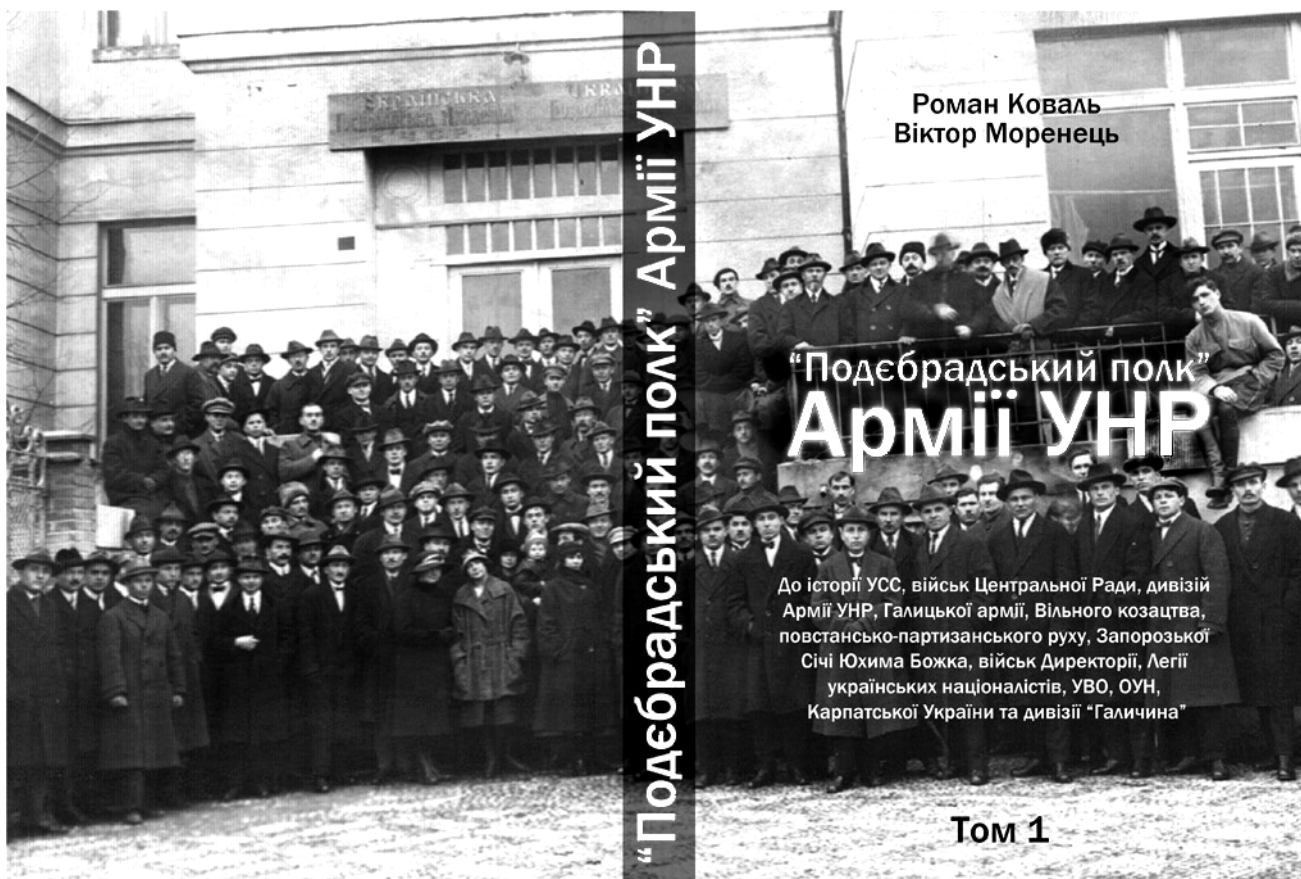
Про наукову і педагогічну діяльність М. С. Слободяника в Європейському університеті розповів завідувач кафедри документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності, професор, д-р філософії з ділового адміністрування **Ю. І. Палеха**.

Навколо порушених у виступах ідей розгорнулася жвава дискусія, під час якої учасники зібрання одностайно наголошували на необхідності проведення бібліотечнознавчих студій з обговорення актуальних проблем бібліотечної теорії і практики не менше двох разів на рік. Схвалюючи цю пропозицію, директор Інституту бібліотечнознавства НБУВ О. М. Василенко запевнила присутніх, що віднині бібліотечнознавчі студії носитимуть ім'я професора Михайла Слободяника.

На завершення заходу його учасники оглянули організовану у читальній залі Інституту бібліотечнознавства НБУВ виставку «Михайло Семенович Слободяник – вчений і педагог».

Лідія Поперечна,
наук. співробітник,
керівник прес-служби НБУВ

Енциклопедія Визвольної боротьби «“Подебрадський полк” Армії УНР»



20 лютого 2016 р. у світлий морозний день після Водохрещі напередодні Дня Соборності України до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) завітало багато гостей. Нагода урочиста – презентація першого тому енциклопедії Визвольної боротьби «“Подебрадський полк” Армії УНР» – нове видання Історичного клубу «Холодний Яр»*, що побачило світ нап-

** Коваль Р., Моренець В. «Подебрадський полк» Армії УНР: до історії Українських січових стрільців, Богданівського та Гордієнківського полків військ Центральної Ради, 1-ї Сірої, 1-ї Запорозької, 2-ї Волинської, 3-ї Залізної, 4-ї Київської, 5-ї Херсонської та 1-ї Кулеметної дивізій Армії УНР, Галицької армії, Вільного козацтва, повстансько-партизанського руху, Запорозької Січі Юхима Божка, Окремого чорноморського коша військ Директорії, Легії українських націоналістів, УВО, ОУН, Карпатської Січі та дивізії «Галичина». – Київ : Історичний клуб «Холодний Яр», «Український пріоритет», 2015. – Том 1. – 376 с. : іл. – (Серія «Видатні українці»).*

рикінці минулого року у серії «Видатні українці». Авторами книги є відомий громадський діяч, письменник Роман Коваль і краєзнавець, історик Віктор Моренець. Підґрунтям для укладання енциклопедії став фонд Української господарської академії в Подебрадах, що зберігається у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України.

У першому томі енциклопедії вміщено 400 біографій вояків регулярних та іррегулярних українських збройних формацій першої половини ХХ ст. – студентів і випускників Української господарської академії (УГА) в Подебрадах (Чехословаччина, 1922–1932) і тих воїнів, котрі прагнули навчатися у Подебрадській академії (на літери А – К, від Абрамовича Василя Васильовича, поручника Армії УНР, інженера до Кошмана Наума Даниловича, поручника піхоти Армії УНР, інженера). Серед них було чимало творців української культури – письменників, зокрема Євген Мала-

нюк, Леонід Мосендз, художників, композиторів, музикантів, акторів, журналістів, редакторів, кооператорів, спортсменів, державних, громадських і театральних діячів.

Випускники академії стали не тільки спеціалістами, а й «інженерами-суспільниками», тобто фахівцями-патріотами, які несли українське світло на Пряшівщину, Лемківщину, Карпатську Україну, Волинь, Галичину. Вони гідно тримали марку українського інженера у Франції, Бельгії, ЧСР, Польщі, Німеччині, Китаї, США, Канаді, Південній Америці, Австралії, скрізь, куди закинула їх доля.

З метою ширшого висвітлення вояцьких біографій та спогадів в енциклопедії подано біографії не лише студентів УГА, а й тих, кому з різних причин було відмовлено у вступі.

Біографічна енциклопедія має свої особливості. Автори крім біографій та посилань на архівні матеріали наводять світлини вояків, документи, які засвідчують їхню службу в українській армії, печатки військових формувань, автографи, подають цитати, уривки зі спогадів та життєписів героя, неформально розкривають його образ. Текст видання наповнений цікавими фактами, що передають дух епохи. Р. Коваль і В. Моренець поставили завдання відновити не лише історичну, а й родову пам'ять, тому значна увага в книзі приділена іменам батьків, братів, сестер героїв. Такий підхід розширює горизонти пізнання, дає змогу багатьом нащадкам знайти відомості про своїх родичів, встановити чи відкрити нові факти їх біографії.

У кінці більшості біографічних статей, крім посилань на архівні документи, з яких взято відомості, зазначаються інші, додаткові, джерела інформації. На жаль, їм часто бракує точності бібліографічного опису. Так, посилання на електронні ресурси містить лише електронну адресу, без бібліографічного опису, що, звичайно ж, утруднюватиме пошук документа, якщо мережева адреса зміниться.

Видання презентував один з авторів – невтомний дослідник історії Визвольної боротьби українського народу першої половини ХХ ст., неординарна особистість – **Роман Миколайович Коваль**. Філософські роздуми про український шлях і долю держави, оприлюднені у змістовних брошурах початку 90-х, згодом вивели митця на високу орбіту першовідкриття героїчних і трагічних сторінок вітчизняної історії, створення ґрунтовних документальних праць, довідкових видань.

Ґрунтовна вступна стаття Романа Ковалю подає історичні відомості про УГА, висвітлює життя у військовому таборі УНР в Подєбрадах. Дослідник цікаво, з великою теплотою оповідає про студентів та викладачів академії, неординарних особистостей, які спільними зусиллями створили на чужині «український феномен», національну школу, духовні та моральні засади якої варті дослідження та наслідування. Автор звертає увагу на багатющий і недостатньо вивчений фонд Української господарської академії в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України. Зокрема, на «спогади «подебрадців» – січових стрільців, старшин Галицької армії та Армії Української Держави, вільних козаків, богданівців, дорошенківців, синьожупанників, сірожупанників, юнаків Спільної юнацької школи та священика цієї школи, козаків і старшин Армії УНР...» та ін. Саме цей архівний ресурс став основою для написання ним цілої низки праць з історії визвольних змагань («Багрянці жнива Української революції», «За волю і честь», «Тернистий шлях кубанця Проходи», «Так творилося Українське військо: 10 спогадів учасників Визвольної війни 1917–1920-х років»).

Своєю чергою і Віктор Моренець широко використовував біографії «подебрадців» при написанні книг «Земляки Миколи Міхновського в боротьбі за Українську державність», «Ічнянці в Армії УНР» та «Земля, полита кров'ю».

Таким чином, спільний інтерес до української історії, захопленість справою і стали тими чинниками, що об'єднали зусилля двох дослідників для створення капітального довідкового видання.

Один з випускників Подєбрадської академії, відомий поет Євген Маланюк до своєї «Книги спостережень» взяв епіграфом слова українського мислителя В'ячеслава Липинського: «Навчіть їх любити, а не ненавидіти один одного. Скажіть їм, що Україна – це не рай земний, бо раю на землі не може бути, а найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і людей. І скажіть їм, що Україна не створиться хитрими спекуляціями, а тільки великим і організованим ідейним поривом...»

... Тільки великим хрестовим походом Духу на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії можна створити Україну».

Те, що книги Романа Ковалю і Віктора Моренця – це могутня зброя у вихованні нового покоління українців, національно свідомих, з почуттям власної гідності і високого призначення відзначила у

своєму виступі на презентації керівник Центру науково-бібліографічної інформації НБУВ **Тетяна Добко**.

Теплі слова на адресу Романа Ковалю прозвучали і у виступах завідувача відділу НБУВ, д-ра наук із соціальних комунікацій **Олени Воскобойнікової-Гузєвої**, д-ра іст. наук **Надії Стрішенець**, старшого наукового співробітника НБУВ, канд. іст. наук **Олександра Дудніка** та ін. Вказувалось, зокрема, на широкий відгук, який знайшла книга у читачів Бібліотеки. А проводячи паралелі з сучасністю, виступаючи відзначали особливу актуальність слів Р. Ковалю, що «сьогодні нам украй потрібні інженери-суспільники, інженери – громадські діячі, захисники України, її просвітителі та адвокати».

Відомий український письменник, поет, громадський діяч, видавець енциклопедії **Володимир Шовкошитний** розповів про творчу співпрацю з Романом Ковалем щодо висвітлення актуальних проблем творення сучасної вітчизняної історії. Він підкреслив, що презентована книга повертає віру в себе, у можливості українсько-

го народу зорганізуватися, щоб, поставивши національну честь і гідність над усе, творити нову незалежну державу.

Зачарували присутніх звуки бандури і рідкісні пісні у виконанні заслуженого артиста України, кобзаря **Тараса Силенка**, що були органічною частиною заходу.

Під час зустрічі Роман Коваль подарував свої нові книги Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Тридцять книжок видавництва «Український пріоритет» у подарунок передав до Бібліотеки і письменник Володимир Шовкошитний. Тож читачі бібліотеки матимуть змогу з ними знайомитися, читати, відкривати і наснажуватися героїчними сторінками вітчизняної історії.

Як запевнили автори, на появу другого і третього тому Енциклопедії читачам слід сподіватися вже до кінця поточного року.

Тетяна Добко,
д-р наук із соціальних комунікацій,
керівник Центру
науково-бібліографічної інформації НБУВ

Пам'яті Надії Федорівни Гриценко

Репутація будь-якої установи, зокрема і бібліотеки, визначальною мірою залежить від професіоналів, які завдяки своїм знанням, умінням здатні креативно діяти, знаходити оптимальні шляхи виходу із найскладніших ситуацій, згуртувати колектив, надихати його на нові звершення. І так прикро, коли у розквіті сил кращі з них покидають нас...

15 березня 2016 р. після тяжкої нетривалої хвороби на 51-му році життя пішла з благодатного осяяного світу завідувач відділу документного забезпечення та збереження наукових фондів Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН) Надія Федорівна Гриценко.

Надія народилася 7 жовтня 1965 р. у с. Сенківці Бориспільського району Київської області в родині робітників. З юності усвідомлювала, що життєвий успіх залежить лише від власної праці, наполегливості, цілеспрямованості.

Любов до книги, постійне прагнення до знань визначили покликання долі. Одразу після закінчення школи дівчина вступила до Київського державного інституту культури ім. О. Є. Корнійчука (нині Київський національний університет культури і мистецтв), який закінчила у 1987 р. за спеціальністю – бібліотекознавство та бібліографія зі спеціалізації «сільськогосподарська література». Як молодий спеціаліст одержала розподіл на роботу до Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки ІВ ВАСГНІЛ і залишилася тут назавжди. Незважаючи на всілякі реформації, самовіддано служила на ниві зберігання інтелектуальних, культурних, духовних надбань нації. Двадцять дев'ять своїх кращих літ Надія Федорівна присвятила третій за своїми фондами аграрній бібліотеці світу. Книгозбірня, в яку вкладала знання, уміння, душу, життя, в якій кожна книга – свідок її щоденних турбот, переживань, клопотів, стала храмом її душі.



Спочатку Н. Ф. Гриценко наполегливо опанувала фах методиста. У 1995 р. її призначили на посаду завідувача обслуговування читачів, у 1998-му – завідувача забезпечення науковими фондами. Від 2000 р. вона – керівник Центру документного забезпечення та збереження наукових фондів Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН.

Активна життєва позиція Надії Федорівни, талант менеджера, професіоналізм, креативність, а також позитивні людські якості – відповідальність, толерантність, цілеспрямованість, зібраність – давали їй змогу успішно долати усі перешкоди на шляху виконання виробничих завдань, пов'язаних з модернізацією бібліотечних процесів, освоєнням сучасних форм і методів формування інформаційних ресурсів та забезпечення ними користувачів.

Як висококваліфікований бібліотечний фахівець Н. Ф. Гриценко гармонійно поєднувала практичну роботу з науковою. Вона понад 10 років була членом вченої ради бібліотеки, входила до складу редколегії «Бюлетеня ННСГБ НААН». Коли розпочалися кардинальні трансформаційні зміни в діяльності нашої установи, Надія Федорівна, сповнена духом новаторства, активно долучилася до

розроблення концептуальних засад інформатизації бібліотеки, пошуку й упровадження у бібліотечну справу всього новітнього, передового. Вона зробила вагомий внесок у розгортання наукових досліджень з підвищення ефективності інформаційної діяльності спеціальної бібліотеки; формування, обліку, зберігання та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів; вивчення та опрацювання історико-культурних фондів; удосконалення культурно-масової роботи, запровадження інноваційних форм і методів обслуговування різних категорій користувачів.

Не можна не відзначити доробок Н. Ф. Гриценко як співвиконавця науково-дослідних тем ННСГБ НААН, а саме: «Розробка і створення віртуальної сільськогосподарської бібліотеки, електронної мережі бібліотек УААН, інтегрованої в мережі академічних та інших бібліотек України», «Наукові основи інформаційно-бібліотечного забезпечення досліджень у галузях агропромислового виробництва», «Наукові основи ефективного функціонування та інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної науки в конкурентних умовах міжнародної інтеграції» та ін.

У 2011 р. вона закінчила аспірантуру без відриву від виробництва при ННСГБ НААН за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки – і захистила надзвичайно оригінальну кандидатську дисертацію на тему: «Становлення та розвиток наукової думки про класифікацію ґрунтів», яка здобула високу оцінку провідних ґрунтознавців України. За її результатами згодом вийшла друком фундаментальна монографія «Історія наукової думки про класифікацію ґрунтів». Загалом же авторством Н. Ф. Гриценко позначено майже 40 наукових праць, присвячених актуальним проблемам бібліотечної діяльності. Зокрема: «Збереження і використання документно-інформаційних ресурсів ННСГБ НААН за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій»; «Забезпечення комплексу бібліотечних послуг для задово-

лення інформаційних потреб науковців і фахівців АПВ України у ННСГБ НААН»; «Нові підходи до обліку бібліотечних фондів та використання технологій штрихкодування в обслуговуванні користувачів ДНСГБ НААНУ» та ін. Крім того, вона підготувала низку методично-рекомендаційних матеріалів, які користуються попитом у фахівців як нашої установи, так і підвідомчої мережі аграрних бібліотек.

За багаторічну сумлінну працю з питань інформаційно-бібліотечного супроводження наукового забезпечення агропромислового виробництва України Н. Ф. Гриценко відзначалася відомчими та державними нагородами: Подякою (2002) та Почесною грамотою Київського міського голови (2005), нагрудним знаком Міністерства освіти і науки України «Відмінник освіти України» (2003), Почесною грамотою Президії Української академії аграрних наук (1998, 2005), трудовою відзнакою Міністерства аграрної політики та продовольства України «Знак Пошани» (2006), орденом княгині Ольги III ступеня (2011) за вагомий особистий внесок у розвиток національної культури, збереження бібліотечного фонду держави, багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм.

Неймовірна відданість бібліотечній справі, компетентність, принциповість, справедливість, порядність, турбота про підлеглих здобули Н. Ф. Гриценко авторитет і повагу у колективі. До її думки завжди прислухалися, часто приходили за порадою не тільки з виробничих, а й суто життєвих питань. Після спілкування з нею у колег світлішало на душі, з'являлася впевненість, віра у власні сили, виникало бажання діяти, рухатися вперед.

Пам'ять про Надію Федорівну Гриценко назавжди залишиться у серцях співробітників ННСГБ НААН, працівників мережі аграрних бібліотек України.

Віктор Вергунов,
директор ННСГБ НААН України,
член-кореспондент НААН України

«Не хочем вірити, що її нема...»

26 березня 2016 р. минув рік, як немає поруч з нами бібліографа-професіонала, бібліотекознавця, прекрасної, чуйної людини Надії Іванівни Моїсеєнко. У її творчому доробку – численні наукові статті, аналітичні огляди, бібліографічні покажчики, тисячі бібліографічних довідок, наданих читачам.

Народилася Надія 1 серпня 1957 р. у Києві. У 1982-му закінчила Київський державний інститут культури. Працювала у Державній історичній бібліотеці УРСР (1976–1977 рр.), Державній республіканській бібліотеці України для дітей (1977–1979 рр.), науковій бібліотеці Інституту математики АН УРСР (1979–1985 рр.).

З 1985 р. її життєвий шлях і трудова діяльність були пов'язані з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Майже 30 років вона сумлінно працювала у відділі довідково-бібліографічного обслуговування на посадах молодшого наукового співробітника (з 1992 р.), наукового співробітника (з 1994 р.).

Надія Іванівна була однією з перших у Бібліотеці, хто активно опановував електронні інформаційні ресурси, нові інформаційні технології. Завзято, з глибоким професійним інтересом вона розробляла наукові теми електронної бібліографії, використання зарубіжних інформаційних ресурсів в інформаційному забезпеченні науково-дослідних робіт, іміджу бібліографа довідкової служби, вдосконалення сучасного довідково-пошукового апарату та ін. Значний внесок зробила у дослідження питань, пов'язаних з використанням баз даних Інституту наукової інформації США «Science Citation Index» для визначення індексу цитувань учених України, для забезпечення тематичних інформаційних запитів користувачів. Вона активно опікувалася наданням користувачам інноваційних довідково-інформаційних послуг, проблемами удосконалення бібліотечного сервісу, впровадження кращого досвіду довідково-бібліографічної роботи.

Серед статей, підготовлених нею одноосібно та спільно з колегами, варто виокремити: «Використання баз даних Інституту наукової інформації



США (для задоволення інформаційних потреб користувачів)», «Довідкові та інформаційні видання з фондів НБУВ», «Імідж бібліографа довідкової служби», «Інформаційні ресурси Бібліотеки Бундестагу ФРН», «Бібліографічні ресурси як джерела розкриття процесів демократичних перетворень в українському суспільстві», «Електронні бібліографічні ресурси з питань державотворення та правознавства», «Питання демократичних перетворень у поточних державних бібліографічних покажчиках та електронних ресурсах» тощо.

В інформаційно-аналітичному часописі НБУВ «Україна: події, факти, коментарі» постійно друкувалися, підготовлені за її участю, реферативні огляди нових надходжень, тематичні бібліографічні списки. Серед них – «Національні інтереси», «Українська національна ідея», «Національна безпека України», «Конституційне (державне) право України: поняття, характеристика, система, предмет та інститути (1993–2012)», «Соціальний захист», «Маніпулювання свідомістю», «Конституційно-правовий статус коаліції депутатських фракцій



Верховної Ради України та парламентів зарубіжних країн», «Бій під Крутами 29 січня 1918 р.» та ін. Вона автор сорока різнопланових статей для «Енциклопедії Сучасної України».

Надія Іванівна – співавтор ґрунтовних бібліографічних покажчиків, зокрема: «Петро Могила (1596–1647)» (Київ, 2003), «Сербські фольклор і література в українських перекладах та дослідженнях» (Київ, 2003), «Держава і право: електронні бібліографічні ресурси : путівник» (Київ, 2010), «Зінаїда Павлівна Тулуб» (Київ, 2012), «Книгознавець Галина Іванівна Ковальчук» (Київ, 2013) та ін.

Н. І. Моїсеєнко брала активну участь у популяризації бібліотечно-бібліографічних знань серед читачів та співробітників шляхом організації бібліографічних консультацій, практичних занять, проведення оглядів нових надходжень вітчизняних та зарубіжних довідково-бібліографічних видань. Упродовж багатьох років вона вела семінар для аспірантів НАН України з питань методики бібліографічного оформлення наукових праць, постійно виступала на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях.

У сучасних умовах стирання інформаційних бар'єрів, нівелювання професійних знань, вимивання професії бібліографа з документно-інформаційної сфери повага до бібліотечної діяльності, відповідальне ставлення до своєї справи були тим стрижнем, який визначав життєве кредо Надії Іванівни, насажував рухатися вперед, не зупинятися на досягнутому.

Надія Іванівна не лише навчала молодих співробітників, передавала їм свій досвід, а й сама постійно вчилася, прагнула пізнавати нове. З великою повагою вона ставилася до читачів, намагалася знайти найкращий шлях для максимально повного і ефективного задоволення їх інформаційних запитів. У професії бібліографа вона бачила не лише описувача й шукача книг, а й організатора знань, не лише посаду чи професійні знання, а й високу суспільну місію і чин. Надія Моїсеєнко неодноразово говорила молодшим колегам: «Ми ж – бібліографи!». А це значило – повинні глибоко вдумуватися у суть речей, намагатися знайти якщо не істину, то шлях до неї, важливу інформацію, рідкісний фактографічний матеріал і допомагати, допомагати... Хоча це не завжди дається легко. Однак багаторічний досвід джерелознавця, роки напруженої праці, безперервної самоосвіти допомагали Надії бути на висоті за будь-яких обставин.

Н. І. Моїсеєнко завжди перебувала у творчому пошуку. Серед останніх публікацій – наша спільна з нею та Іриною Антоненко стаття «Бібліографічний опис електронних ресурсів віддаленого доступу та соціальних сервісів Веб 2.0» (Бібліотечний вісник. – 2014. – № 4).

Вже борячись з тяжкою хворобою, Надія Іванівна з великою відповідальністю і натхненням долучилася до укладання бібліографічного покажчика «Схід і Південь України: час, простір, соціум», що готується колективом фахівців НБУВ у співпраці з вченими Інституту історії України НАН України.

Надію Моїсеєнко відзначали широка ерудиція, доброта, висока загальнолюдська культура, людяність, щирість. Сумлінна і наполеглива, товариська і доброзичлива, віддана справі – такою вона назавжди залишиться у наших серцях.

*Не хочем вірить, що її нема,
Що більш не гляне і не посміхнеться,
Лиш пам'ять сонцем вирина:
Надія є! Вона з небес нам Зіркою озветься.*

Тетяна Добко